ROMAIN GARY

GROAPA BUNEI SPERANȚE

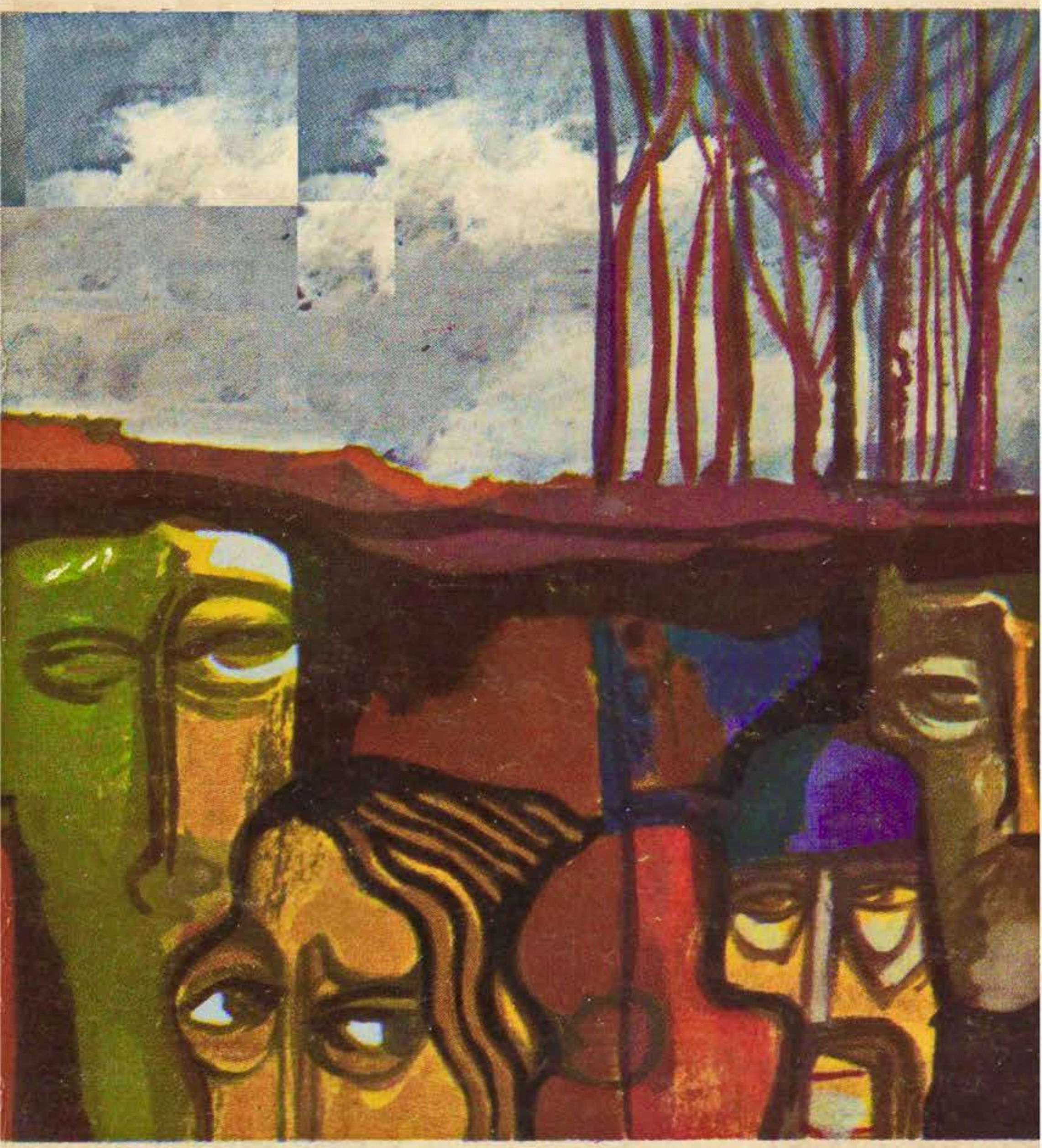

COLECȚIA MERIDIANE

ROMAIN GARY

GROAPA BUNEI SPERANȚE

Traducere de **Geo Dumitrescu**

EDITURA UNIVERS

București — 1974

Coperta de *Ioana Dragomirescu*

Romain Gary

EDUCATION EUROPÉENE

© Éditions Gallimard, 1956.

TOATE DREPTURILE ASUPRA ACESTEI VERSIUNI
SÎNT REZERVATE EDITURII UNIVERS

În amintirea camaradului meu,
francezul liber

ROBERT COLCANAP

1

Ascunzătoarea fu gata la primele raze ale dimineții. Era o dimineață urîtă de septembrie, umedă de ploaie : pinii se legănau în ceață, privirea nu străbătea pînă la cer. Lucrau de o lună, pe ascuns, noaptea : germanii nu se aventurau niciodată dincolo de marginea șoselelor, după apusul soarelui ; ziua însă patrulele lor explorau deseori pădurea, în căutarea rarilor partizani pe care foamea sau disperarea nu-i siliseră încă să părăsească lupta. Groapa avea trei metri adîncime și patru lățime. Într-un colț aruncaseră o saltea și niște pături ; zece saci cu cartofi, de cîte cincizeci de kilograme fiecare, se îngrămădeau de-a lungul pereților de pămînt. Într-unul din acești pereți, alături de saltea, săpaseră o vatră : coșul răspundea afară, la cîțiva metri de ascunzătoare, într-un desiș. Acoperișul era solid : se folosiseră de ușa trenului blindat pe care partizanii îl aruncaseră în aer, cu un an în urmă, pe calea ferată dintre Wilno și Molodeczno.

— Nu uita să schimbi mărăcinii în fiecare zi, spuse doctorul.

— N-am să uit.

— Fii atent cu fumul.

— Bine.
— Şi mai ales nu spune nimănui nimic.
— N-am să spun, făgădui Janek.

Cu lopata în mînă, tatăl şi fiul îşi contemplau opera. Era o bună „kryjówka“ [1], gîndi Janek, bine ascunsă între mărăcini. Nici Stefek Podhorski, mai cunoscut la gimnaziul din Wilno sub porecla de „Winetu, nobilul şef al Apaşilor“ — între „Pieile Roşii“ de la şcoală, Janek purta numele glorios de „Old Shatterhand“ — nici Winetu însuşi n-ar fi reuşit să o descopere în mărăcinişul pădurii.

— Şi cît timp o să stau aici, tată ?

— Nu multă vreme. Curînd germanii vor fi bătuţi.

— Cînd ?

— Nu trebuie să ne pierdem speranţa.

— Nu mi-o pierd. Dar vreau să ştiu... Cînd ?

— În cîteva luni, poate...

Doctorul Twardowski îşi privi fiul.

— Stai ascuns.

— Bine.

—Vezi să nu răceşti.

Scoase din buzunar un browning.

— Uite.

Îi arătă cum funcţionează arma.

—Păstrează-l cu grijă. Aici, în săculeţul ăsta, ai cincizeci de cartuşe.

— Mulţumesc.

— Acuma, plec. Mă întorc mîine. Ascunde-te bine. Cei doi fraţi ai tăi au fost omorîţi... Tu eşti tot ce ne-a mai rămas, Old Shatterhand !

[1] Ascunzătoare (pol.).

Zîmbi.

— Ai răbdare. O sa vie ziua cînd nemții vor pleca de-aici... cei care vor mai fi în viață. Gîndește-te la mama ta... Nu te depărta de-aici. Ferește-te de oameni.

— Bine.

— Ferește-te de oameni.

Doctorul dispăru în ceață. Se făcuse ziuă, dar totul rămînea cenușiu și vaporos : brazii se legănau mereu în ceață cu crăcile lor desfăcute ca niște aripi prea grele pe care nici o adiere nu venea să le însuflețească. Janek se strecură în ceață, ridică ușa de fier. Coborî scara, se aruncă pe saltea. În vizuină era întuneric. Se sculă. Încercă să aprindă focul : lemnele erau umede. Pînă la urmă reuși să le dea foc ; se așeză iar și luă cartea groasă *Winetu, gentlemenul cu pielea roșie*. Nu putu să citească. Ochii i se închideau, oboseala îi cuprindea trupul, spiritul... Adormi adînc.

2

Petrecu ziua următoare în groapă. Reciti capitolul din carte în care Old Shatterhand, legat la stîlpul de supliciu, izbutește să înșele atenția Pieilor Roșii și să scape. Era pasajul lui preferat. Băgă cîțiva cartofi în jăratic, îi mîncă. Coșul trăgea prost, fumul umpluse ascunzătoarea și-i dădea în ochi... Nu îndrăzni să iasă. Știa că afară, singur, o să-i fie frică. În groapă se simțea ferit de oameni.

Doctorul Twardowski sosi odată cu noaptea.

— Bună seara, Old Shatterhand !

— Bună seara, tată.

— Ai ieșit ?

— Nu.

— Ți-a fost frică ?

— Nu mi-e frică niciodată.

Doctorul zîmbi trist. Avea un aer obosit și bătrîn.

— Mama zice să te rogi.

Janek se gîndi la cei doi frați ai lui... Mama se rugase mult pentru ei.

— La ce servește asta, să te rogi ?

— La nimic. Fă cum îți spune mama.

— Bine.

Doctorul rămase cu el toată noaptea. Nu dormiră mult. Nici nu vorbiră mult. Janek întrebă doar :

— De ce nu vii să te ascunzi și tu ?

— Sînt mulți bolnavi la Sucharki. Tifosul, știi... Foametea ajută epidemia. Trebuie să rămîn cu ei, Old Shatterhand. Înțelegi, nu-i așa ?

— Da.

Toată noaptea doctorul întreținu focul. Janek ședea cu ochii larg deschiși, privind bușteniî cum se făceau roșii, apoi negri.

— Tu nu dormi, băiete ?

— Nu. Tată...

— Da ?

— Cît timp o să dureze asta ?

— Nu știu. Nimeni nu știe... Nimeni.

Apoi spuse brusc :

— În clipa asta se dă o mare bătălie pe Volga...

—Unde ?

— Pe Volga... Oamenii se bat pentru noi.

— Pentru noi ?

— Da. Pentru tine, și pentru mine, și pentru alte milioane de oameni.

Lemnele ardeau, trozneau și se prefăceau în cenușă...

— Cum se cheamă bătălia asta ?

— Bătălia Stalingradului. Ține de cîteva luni. Nimeni nu știe cît va mai ține și cine o va cîștiga...

Înainte de a pleca, în zori, doctorul spuse :

— Dacă ni se întîmplă ceva, mie și mamei tale, să nu te întorci în nici un caz la Sucharki. Ai provizii pentru mai multe luni. Cînd n-o să mai ai ce mînca, sau cînd ți-o fi prea urît singur, du-te la partizani.

— Unde-i găsesc ?

— Nu știu. Nu mai sînt mulți. Se ascund în pădure. Caută-i... dar nu le arăta niciodată ascunzătoarea. Dacă lucrurile merg prost, vino iar și adăpostește-te aici.

— Bine.

— Dar nu-ți fie frică. N-o să mi se întîmple nimic.

Doctorul reveni a treia zi. Nu stătu multă vreme.

— Mi-e teamă s-o las singură pe mama.

— De ce ?

— Au omorît un subofițer german la Sucharki. Nemții iau ostateci.

— Ca la Pieile Roșii, zise Janek.

— Da. Ca la Pieile Roșii.

Se ridică.

— Nu-ți pierde firea. Ține-te bine. Fă cum te-a învățat mama.

— Bine.

— Nu prăpădi chibriturile. Păstrează-le lîngă foc, într-un loc uscat. Fără ele, mori de frig.

— O să am grijă. Tată...

— Ce e, băiatule ?

— Și bătălia ?

— N-am nici o știre. E greu să știi ce se întîmplă acolo... Curaj, Old Shatterhand ! Pe curînd.

— Pe curînd, tată.

Doctorul plecă. A doua zi nu se mai întoarse.

3

Divizia S.S. „Das Reich" se afla de cinci zile la Sucharki, refăcîndu-se cu greu după săptămînile petrecute pe frontul Stalingradului, de unde grija părintească a Führerului o rechemase în sfîrșit.

Era prima oară cînd divizia intra în foc. Înaltul comandament german aruncase cu strîngere de inimă această unitate de elită în ucigătoarea bătălie ; ea opera, de obicei, în spatele frontului, în teritoriile ocupate, unde era folosită la treburi speciale și delicate, pe care uni-

tăţilor regulate ale armatei germane le era silă uneori să le îndeplinească.

La douăzeci şi patru de ore după intrarea diviziei în Sucharki, două camioane cu soldaţi S.S. pătrunseră cu toată viteza pe străzile satului, în amurgul cenuşiu şi vaporos, în care crengile dezgolite ale copacilor, clopotniţele şi acoperişurile caselor păreau să împartă cu cerul o nemişcare fără fum şi fără glas.

Împotrivirea fu slabă : aproape toţi bărbaţii valizi erau prin păduri, partizani.

Cîteva ţipete sfîşietoare, cîteva focuri de armă, un zgomot de geamuri sparte şi de uşi doborîte, şi camioanele goneau din nou cu toată viteza, ducînd cu ele vreo douăzeci de tinere femei înnebunite de spaimă, spre reşedinţa de vară a conţilor Pulacki, la trei kilometri spre sud de Sucharki, pe şoseaua spre Grodno.

Divizia „Das Reich“ folosise în mai multe rînduri acest şiretlic de război, în teritoriile ocupate, şi aproape întotdeauna cu succes. După vorba istorică a Gauleiterului Koch, care o născocise, era o manevră ingenioasă care îmbina „utilul cu plăcutul“ şi mărturisea o „înaltă concepţie, o concepţie idealistă“ asupra naturii umane [1].

Într-adevăr, imediat ce partizanii aflau că fiicele, surorile, nevestele, logodnicele lor, au fost oferite plăcerii soldaţilor germani, ieşeau din păduri — cu toate eforturile disperate de

[1] Aflu că această părere a fost, de fapt, susţinută de altul. O menţin totuşi în gura Gauleiterului Koch, din fidelitate faţă de amintirea lui. (N.A.).

a-i reține ale comandanților — și se repezeau în ajutorul femeilor, ceea ce era tocmai lucrul pe care-l scontase inamicul. Acesta n-avea decît să-și fumeze liniștit țigara în dosul unei mitraliere, așteptînd ca niște oameni pe jumătate nebuni de disperare să năvălească la asalt, ivindu-se în linia de ochire, exact în locul unde totul era pregătit să-i primească. Acest plan dăduse pretutindeni rezultate bune, dar cu polonezii, care aveau simțul onoarei masculine deosebit de susceptibil, manevra era de-a dreptul fără greș.

Vila conților Pulacki fusese clădită la sfîrșitul secolului al XIX-lea de un arhitect francez, inspirat în chip vădit de Trianon. Era un palat de vară — o „nebunie", cum i se spunea încă de-atunci — cu saloane de recepții, cu teatru, fresce și lambriuri. Luptele din 1939 îi dăunaseră prea puțin, dar părăsirea lui și apoi jafurile continuaseră opera nimicitoare. Aproape toate geamurile fuseseră sparte, și cîteva dintre „pensionare" încercaseră să-și taie venele cu niște cioburi ; a trebuit să fie puse gărzi și în interior. Aici era atît de frig și umezeală încît, înțepenite și amorțite, prizonierele deveneau mai puțin sensibile la chinurile îndurate. Doar două zile trecuseră de la începutul operației „lupul-din-pădure" [1] — sub acest nume figura în codul operațional al diviziei — și familiile și izbutiră să „facă tîrgul" cu gărzile și să trimită haine călduroase și pături tinerelor prizoniere.

[1] „Nu numai foamea, dar și dragostea îl face pe lup să iasă din pădure." *Gauleiter Koch.*

Un parc franțuzesc se întindea în jurul „nebuniei", pînă la marginile pădurii. În lacurile artificiale, crengi și frunze moarte putrezeau pe ciment, de unde se vedeau răsărind țevile ruginite ale țîșnitorilor ; Cupidoni, Venere și o întreagă adunătură de statui de marmură stil 1900 mărgineau aleile. Soldați făceau de gardă ziua și noaptea în gingașele boschete în care, odinioară, musafirii conților Pulacki veneau să flirteze, să viseze sub clar de lună, să admire focurile de artificii sau să privească distrat spectacolele teatrului de verdeață, în care acum era instalat un cuib de mitraliere.

S.S.-iștii puseseră o sobă în palat, dar nu era niciodată atîta cărbune cît să încălzească imensele odăi ; un pic de căldură era doar în marea sală de bal, bogat decorată cu lambriuri în albastru și auriu, cu tavanul acoperit de îngeri și de zeițe, pictați în maniera lui Tiepolo. În această sală ședeau femeile și aici veneau soldații să-și aleagă. Aproape trei sute de soldați vizitaseră sala în primele patruzeci și opt de ore.

În zorii celei de-a doua zile, un grup de doisprezece partizani ieșiră din pădure și înaintară în linie, de-a curmezișul parcului, trăgînd; nu provocară nici o pierdere și fură secerați de mitraliere, pierzînd șase oameni înainte de a se retrage. Abia după acest incident, S.S.-iștii, mulțumiți să vadă că operația „lupul-din-pădure" le reușește încă o dată, instalară soba în sala de bal și aduseră și o bucătărie de campa-

nie ca să prepare mîncare caldă „pensionarelor".

O fetișcană foarte blondă, care nu părea să aibă mai mult de șaisprezece ani, umbla neîncetat de la o femeie la alta, cu țigara în gură, încercînd să le îmbărbăteze pe cele care nu ajunseseră să se împace cu soarta și nu știau să se adapteze împrejurărilor. Fata avea o figură mică și palidă, acoperită de pistrui, destul de drăguță, în ciuda excesului de ruj de buze și a obrajilor prea pudrați. Nimeni n-o văzuse niciodată la Sucharki ; povestea că soldații o luaseră din Wilno ; părinții îi fuseseră omorîți și, după propria ei expresie, „mergea cu soldații" de vreun an. Purta o bască, o manta militară mult prea mare pentru ea ; ciorapii de lînă neagră, ținuți de un elastic, alunecau mereu și-i cădeau pe glezne ; îi ridica, de fiecare dată, îndoind piciorul, fără să se aplece, cu un gest de copil.

Cînd vreuna dintre femei începea să urle cuprinsă de isterie, fata alerga la ea, îi lua mîna și o implora : „Vă rog, nu mai plîngeți, nu e chiar atît de grav, doar știți. N-are importanță. Lucrul acela nu vă poate face nici un rău, dacă nu vă gîndiți la el. E rău numai cînd îți faci fel de fel de gînduri." Se ocupa mai ales, cu o afecțiune și o drăgălășenie deosebită, de o tînără și frumoasă femeie, în vîrstă de vreo treizeci de ani, cu părul ușor încărunțit, ai cărei ochi mari și negri aveau o fixitate vecină cu nebunia — era nevasta unui medic din Sucharki,

doctorul Twardowski. Îngenunchea adesea lîngă ea, îi lua mîna și-o mîngîia ușor, îi netezea părul și-i spunea: „Nu vă mai gîndiți la asta, haideți. Nu ne vor ține aici mereu. Or să ne lase să ieșim, curînd. O să fie bine, veți vedea."

În vilă nu existau mobile. Femeile dormeau pe saltele de paie întinse pe podea. Cîteva portrete de familie ale conților Pulacki rămăseseră agățate pe pereți, sfîșiate sau găurite de gloanțe rătăcite: curteni îmbrăcați în mătase albastră, cu pieptul înstelat de decorații, foarte demni sub perucile lor albe, doamne acoperite de bijuterii sau ținînd pe genunchi un cățel frizat.

Cînd vreun soldat o alegea pe fetișcana blondă, care se numea Zosia, ea își stingea cu grijă țigara, o punea pe marginea unei ferestre și se ducea cu el. Cînd se întorcea, își relua țigara și o aprindea din nou. Lăsa impresia că se gîndește mai mult la țigara ei decît la ceea ce i se întîmplă. Lăsa impresia chiar că nu i se întîmplă nimic, că, într-adevăr, lucrurile n-au cine știe ce importanță.

Cînd remarca printre vizitatori vreun ofițer, se repezea imediat și-l lua în primire cu o voce plîngăreață și țipătoare, cerînd cărbuni, mai multă mîncare, apă fiartă, țigări, săpun. Se ținea după el ca un cățel și izbutea aproape întotdeauna să obțină ce voia. Atunci se liniștea pe loc, zîmbea cu satisfacție și alerga să aducă vestea bună tovarășelor ei.

„Cu nemții e ușor, le spunea. Dacă vrei să obții ceva de la ei, dacă vrei să-i impresionezi

trebuie să le spui : «*Schmutzig, schmutzig*» — asta înseamnă «murdar». Murdăria, ăsta e un lucru pe care nemții nu pot să-l suporte. Cu acest cuvînt obții de la ei tot ce vrei."

S.S.-iștii instalaseră trei automitraliere în parc, în fața pădurii, și se ațineau mereu în spatele lor, așteptînd cu răbdare, coborînd din cînd în cînd să se încălzească în jurul sobițelor cu jăratic. În mai multe rînduri, grupuri de partizani ieșiră din pădure și deschiseră lupta. Aproape toți fură uciși, după scurte schimburi de focuri. Dar ei continuau să vină ; adesea, nu erau decît trei sau patru oameni, aproape totdeauna soți, părinți sau logodnici.

În a patra zi, un bărbat înalt de statură, îmbrăcat cu un pardesiu bine croit, purtînd o pălărie de fetru, un fular gros în jurul gîtului, niște ochelari *pince-nez*, și ținînd în mînă o geantă de medic, se prezentă la intrarea principală a vilei, își arătă la postul de gardă actele, care păreau în regulă, și fu autorizat să pătrundă în parc. Străbătu aleea, urcă fără grabă treptele de la intrarea vilei, deschise geanta, scoase brusc din ea un pistol-mitralieră și deschise focul, aproape de la un pas, asupra soldaților care așteptau la rînd, pe terasă, glumind între ei. Fetișcana blondă, care-și bea ceaiul fierbinte din gamelă, la fereastră, urmări cu satisfacție scena și povesti apoi celorlalți că omul făcuse într-adevăr treabă bună înainte de a fi doborît. Era un medic din Sucharki, foarte cunoscut și stimat — doctorul Twardowski.

4

Janek aștepta cu răbdare cîteva zile. Din cînd în cînd, ieșea din ascunzătoare și asculta : pîndea, printre zgomotele pădurii, pașii tatălui său. La fiecare troznet al copacilor, la fiecare șoaptă a frunzelor, speranța îi revenea. Opt zile trăi așa, în speranță și așteptare. Opt zile luptă îndărătnic împotriva fricii care sporea, împotriva singurătății și tăcerii, împotriva certitudinii triste care i se strecura încet-încet în suflet, împotriva deznădejdii care începuse să-i impresoare inima. A noua zi, se deșteptă învins. Deschise ochii și, imediat, începu să plîngă în liniște. Nici nu se mai sculă. Rămase pe saltea toată ziua, încovrigat, cu pumnii strînși, tremurînd. Către miezul nopții, ieși din groapă și începu să meargă în direcția Sucharki. Străbătu pădurea, în beznă. Ramurile brazilor îi biciuiau fața, mărăcinii îi sfîșiau hainele și pielea. De cîteva ori pierdu direcția. Rătăci așa toată noaptea și, abia în zori, izbuti să dea de un drum. Îl recunoscu. Era șoseaua spre Wilno. Se ținu de ea pînă la Sucharki... Satul era îngropat într-o ceață groasă. Dar ceața asta îți dădea în ochi ca în ascunzătoare cînd nu trage coșul. Ceața asta era de fapt fum. Satul arsese. Nu se mai vedeau nici flăcări, nimic. Nimic decît fum, un fum greu, nemișcat în aerul liniștit, și un miros cumplit care-ți tăia respirația. Ceva mai încolo, pe șosea, erau două au-

tomobile blindate. Ședeau nemișcate și păreau două țestoase mari, defuncte. Doar mitralierele ca niște trompe se mișcau încet în față, la fiecare dintre ele. Una din aceste trompe era întoarsă spre Janek, pironită spre pieptul lui. Brusc, carapacea se deschise și un soldat german foarte blond, cu obraji trandafirii de fecioară, ieși pe jumătate din gaură și strigă într-o poloneză scîlciată :

— *Poszedl, poszedl... Wzbronione, verboten !* [1]

Janek îi întoarse spatele. La început pași obișnuit, apoi o luă la fugă. De fapt, nu fugea de nimic, se grăbea doar să ajungă. Voia să intre iar sub pămînt, să se ghemuiască în groapa lui, să nu mai iasă niciodată din ea. Coborî în ascunzătoare, se aruncă pe saltea. Nu se simțea obosit. Nu-i era frică. Nu-i era nici sete, nici somn, nici foame. Nu simțea nimic, nu se gîndea la nimic. Ședea întins pe spate, în frig, în întuneric, cu privirea în gol. Către mijlocul nopții abia, se gîndi că va muri. Nu știa cum se moare. Negreșit, omul moare cînd e gata să moară, și e gata să moară cînd e prea nenorocit. Sau, poate, omul moare cînd nu mai are altceva de făcut. E un drum pe care îl apucă cineva cînd nu mai are altul... Janek nu muri însă. Inima lui bătea încă, bătea înainte... Nu era deloc mai ușor să mori decît să trăiești.

[1] Pleacă, pleacă ! Nu e voie ! (Pol. Germ.)

5

A doua zi, luă revolverul, patru cartofi, sare, volumul gros cu *Winetu, gentlemenul cu pielea roşie,* şi ieşi din groapă. Pleca în căutarea partizanilor, aşa cum îi spusese tatăl lui. Nu ştia unde să se ducă. Nu ştia prea bine nici ce însemna „partizani". După ce-i recunoşti ? Au uniforme ? Cum trebuie să le vorbeşti ? Unde să-i cauţi ? Rătăci prin pădure la întîmplare şi, seara, intră din nou în groapă. Cîteva zile nu întîlni pe nimeni. Într-o dimineaţă, însă, cînd traversa un luminiş, doi oameni ţîşniră din tufiş şi-l cuprinseră între ei. Se opri. Nu-i era frică. Cei doi oameni aveau o înfăţişare nenorocită, nu inspirau în nici un caz primejdie. Cel mai tînăr avea capul înfăşurat într-o broboadă, ca o ţărancă. Unul dintre ochi îi clipea nervos, fără încetare. Cel mai în vîrstă avea o enormă mustaţă cenuşie. Părea mai rău decît celălalt. Se apropie de Janek şi-l scotoci prin buzunare.

Găsi numaidecît revolverul.

— De unde-l ai ?

Panek nu înţelese imediat. Trebuia să faci un efort ca să pricepi. Nu vorbea poloneza. Nici rusa. Janek habar n-avea ce putea să fie.

— Te întreabă... începu cel mai tînăr.

— Lasă-mă să-l întreb eu ! mîrîi bătrînul.

— Nu înţelege ucraineana.

— Ştiu şi poloneza ! afirmă bătrînul mînios. Se întoarse către Janek.

— De unde-l ai ?

— Mi l-a dat tata.

— Unde e tatăl tău ?

— Nu știu.

— Ai auzit, Czerw ? triumfă bătrînul. Nu știe unde e tat-su !

— Am auzit. Nu sînt surd.

— Dar poate că știe, ai ? Și nu vrea să ne spuie, ai ?

— Lasă-l în pace, Savieli Lvovici, protestă tovarășul lui cu un aer plictisit. Îl cunosc. E băiatul doctorului Twardowski din Sucharki. Tatăl lui m-a îngrijit și pe mine.

— Sucharki, ai ? repetă bătrînul, Sucharki...

Se uită chiorîș la Janek.

— Atunci, pot să-ți spun eu ce s-a-ntîmplat cu tatăl tău...

— Ce s-a-ntîmplat ?

— Închide-ți gura, Savieli Lvovici ! mîrîi deodată tovarășul lui. Închide-ți gura afurisită, te rog !

— Ai ? se miră bătrînul. Dar n-am spus nimic !

Luă cartea lui Janek și se uită la titlu.

— Winetu, silabisi el cu greutate. Gentle... men... piele... roșie... Ai ?

Închise cartea cu zgomot. Se uită la Janek. Apoi începu să înjure cu un soi de deznădejde :

— *Kurwa ich mác ! Kurwa ich mác !*

— Nu înjura așa, Savieli Lvovici. Ți-am mai spus : nu e frumos, la vîrsta dumitale !

— Ce s-a-ntîmplat cu tata ? repetă Janek.

— Ai ? făcu bătrînul. Nu știu ce s-a-ntîmplat cu tatăl tău. Dracu știe.

Aproape suspină :

— *Winetu, gentlemenul cu pielea roşie...* of-of !

— Nu te supăra, Savieli Lvovici.

— Nu mă supăr. Eu nu mă supăr niciodată ! Îi dădu cartea lui Janek.

— Şi ce faci tu în pădure, faţă palidă ?

— Aici stau.

— Ai ?

— Aici locuiesc.

— Auzi, Czerw ? Aici stă !

— Îi caut pe partizani, zise Janek timid.

— Ce ? sări bătrînul. Dar-ar toţi dracii... Ai auzit, Czerw ? Caută partizani !

— Am auzit.

— Ce partizani ? se aţinti deodată bătrînul cu interes.

— Nu ştiu.

— Nu ştie ! triumfă bătrînul. Ai auzit, Czerw, nu...

— Mai tacă-ţi fleanca, Savieli Lvovici, n-auzi ?...

Se uită o clipă grav la Janek.

— Poţi să vii cu noi, zise el.

— Cine dă ordine aici ? se răsti bătrînul.

— Nimeni. Nimeni nu dă ordine aici. L-am cunoscut pe tatăl lui, aşa că poate să meargă cu noi. Asta e tot.

— Am spus eu cumva să nu meargă ? Ce, vrei să spui că eu n-am inimă ? Că n-am decît o gură mare, ai ?

— Asta aşa e, Savieli Lvovici, nu mai încape îndoială, ai o gură prea mare.

— Știu, zise bătrînul cu mîndrie. Poți să vii cu noi, față palidă. Fii binevenit în iglul nostru !...

— Wigwam, șopti Janek.

— Ai ?

— Wigwam, la Pieile Roșii. Iglu e la eschimoși.

— Dracu' să le ia ! bombăni bătrînul.

Le întoarse spatele și începu să meargă repede. Îl urmară.

— Cum îl cheamă ? întrebă Janek.

— Krilenko. E ucrainean. Trăncănește mult, dar nu e om rău.

— Știu, spuse Janek.

6

Oameni înfometați și slăbiți trăiau ascunși în inima pădurii. În oraș îi numeau „partizani", la țară „verzi". De multă vreme, acești oameni nu se mai luptau decît cu foamea, cu frigul și cu deznădejdea. Singura lor grijă era de a supraviețui. Își tîrau viața de azi pe mîine, adunați în grupuri de cîte șase-șapte, în vizuinile săpate în pămînt, camuflate cu mărăcini, ca niște animale hăituite. Hrana era greu, cîteodată imposibil de găsit. „Verzii" care aveau rude sau prieteni în regiune erau singurii care izbuteau să se țină : ceilalți mureau de foame sau, dacă nu, ieșeau din pădure ca să fie omorîți. Grupul lui Czerw și Krilenko era unul dintre cele mai zdravene, mai puțin resemnate.

Era comandat de un tînăr ofițer de cavalerie, locotenentul Jabloński. Jabloński era un băiat înalt, blond, care tușea mereu și scuipa sînge : în timpul campaniei din Polonia, primise un ciob de obuz în plămîn. Își păstrase mantaua militară și chipiul pătrat de cavalerist ; cozorocul lung îi ținea mereu o pată de umbră pe față. Cînd îi fu prezentat Janek, îl întrebă :

— Cîți ani ai ?

— Paisprezece.

Locotenentul îl privi cu ochii lui scufundați, aprinși, chinuiți de febră.

— Vrei să-mi faci un serviciu ?

— Da.

— Cunoști Wilno ?

— Da.

— Bine ?

— Da.

Locotenentul șovăi, păru să se lupte cu el însuși, se uită în jur...

— Hai cu mine.

Îl duse je Janek într-un tufiș.

— Ia scrisoarea asta. Du-o la adresă. Scrie pe plic. Știi să citești.

— Da

— Bine. Vezi să nu te prindă.

— Nu.

— Așteaptă răspuns.

— Bine.

Locotenentul privi apoi în lături. Spuse cu o voce pierdută :

— Nu spune nimănui, aici.

— Nu spun.

Janek bagă scrisoarea în buzunar şi plecă imediat. Sosi la Wilno către seară. Străzile erau pline de soldaţi germani, autocamioanele treceau cu zgomot împroşcînd noroiul pe trotuarele de lemn. Găsi fără greutate casa, în Pohulanka. Traversă curtea şi urcă o scară. La primul etaj se opri şi aprinse un chibrit. Pe uşă era o carte de vizită : „Jadwiga Malinowska, citi el. Lecţii de muzică.“ Înăuntru se cînta la pian. Ascultă un moment. Îi plăcea mult muzica, dar ascultase foarte puţină. În sfîrşit, ciocăni. Muzica se opri brusc şi o voce de femeie întrebă :

— Cine-i acolo ?

Janek şovăi.

— Janek, spuse el la urma urmei, fără rost.

Spre uimirea lui, uşa se deschise. O femeie tînără îl cercetă cu atenţie. Ţinea în mînă o lampă : pe abajurul galben erau desenate tot felul de orezării, pagode şi păsări. Umbrele lor se mişcau pe tavan şi pe ziduri. Femeia i se păru foarte frumoasă. Îşi scoase şapca politicos.

— Voiam să vă dau asta, zise el.

Îi întinse scrisoarea. Ea o luă şi o deschise imediat. În timp ce citea, Janek o privi din nou. Cît e de frumoasă ! Nu-i de mirare că ştie să cînte aşa de bine la pian... Muzica i se potrivea perfect, îi semăna. Femeia termină de citit.

— Intră, zise ea.

Şi închise uşa.

— Trebuie să-ţi fie foame după drumul ăsta.

— Nu.

— Nu vrei un ceai ?

— Nu, mulţumesc.

Ea se uită la copilul cu figura atît de serioasă.

— Cum vrei. Mă duc să scriu răspunsul... Sau nu. Mai bine nu. Dacă te prind...

— N-o să mă prindă.

Îl privi din nou.

— Cîți ani ai ?

— Paisprezece.

— Spune-i... Spune-i că e o nebunie. Spune-i să nu vie. Nemții pîndesc. Dar, dacă vrea să vie totuși, spune-i că-l aștept...

— Va veni, zise Janek.

— Spune-i mai bine să nu vie.

— Am să-i spun.

Intră în bucătărie și se întoarse cu piine și cu sare, pe care le înfășură într-un ziar. Janek băgă pachetul sub haină, la piept. Nu se hotăra să plece. O privea. Ea aștepta să-i spună ce vrea.

— Cîntați, o rugă el deodată.

Ea nu spuse nimic și se apropiă de pian. Nu părea nici mirată, nici curioasă. Se așeză la pian și începu să cînte... Janek nu știa de cît timp cînta. Nu știa. Nu simțise niciodată ceva asemănător. La un moment dat, ea se întoarse.

— E Chopin, îi spuse. A fost polonez.

Îl văzu apoi că plînge. Nici asta nu păru să o mire sau să o impresioneze. Ca și cum ar fi găsit cu totul firesc ca el să plîngă ascultînd această muzică... Cînd, în sfîrșit, isprăvi de cîntat, băgă de seamă că Janek plecase.

7

Îi găsi pe Jabloński şi pe Krilenko şezînd lîngă foc. Bătrînul ucrainean citea, cu ochelarii pe nas. La cîţiva paşi alături, oamenii sforăiau în gropile lor ; unul dintre ei gemea.

— Amîndouă ! scînci el. Amîndouă !

Janek tremură.

— E Stańczyck, visează, zise locotenentul. Nu te speria...

Se ridică, îl luă de mînă pe Janek şi se depărtă de foc.

— Ei ?

— Te roagă să nu vii. Te aşteaptă...

— Mulţumesc, băiete, zise Jabloński.

Se apropie de ucrainean.

— Dă-i să mănînce.

Krilenko îşi scoase ochelarii şi lăsă cartea. Janek recunoscu volumul gros, roşu : era *Winetu, gentlemenul cu pielea roşie.*

— *Howgh !* făcu bătrînul. Bună seara, faţă palidă. Pipa păcii e colo, dar despre partea crăpelniţei... *Howgh !* Am zis !

— Dă-i partea mea, zise Jabloński. Nu mi-e foame.

Bătrînul îi turnă lui Janek o gamelă de lichid gălbui şi-şi luă din nou cartea.

— Nemţii n-au descoperit nimic nou, anunţă el. Sistemul ostatecilor era cunoscut şi folosit încă de la indienii Sioux...

Se uită la locotenent, care se depărta tuşind şi scuipînd.

— O să-l mănînce fript, fata aia...

A doua zi, Janek făcu cunoştinţă cu ceilalţi membri ai grupului. Erau şapte. Stańczyck, un frizer din Wilno. Cele două fete ale lui, în vîrstă de şaptesprezece şi cincisprezece ani, fuseseră violate de soldaţi germani. Pentru a înăbuşi scandalul, autorităţile de ocupaţie le trimiseseră să „lucreze" într-un bordel pentru soldaţi, în Pomerania. Stańczyck primise o simplă înştiinţare : „Fiicele dvs. au plecat să lucreze în Germania".

Din cînd în cînd, micul frizer — un om plăpînd, cu înfăţişare inofensivă — avea crize de nebunie. Se apuca atunci să cutreiere pădurea urlînd : „Amîndouă ! Amîndouă !" Apoi dispărea. Nimeni nu ştia unde se duce. Într-o zi, însă, Czerw descoperi între lucrurile nenorocitului nişte trofee oribile. Se făcu alb la faţă, sări din groapă şi vomită îndelung... Se spunea că Stańczyck mutilase aşa o duzină de soldaţi germani. Nimeni nu-l aproba, dar nici nu-l condamnau pentru asta. De cîte ori ţipătul jalnic : „Amîndouă ! Amîndouă !" străbătea pădurea, oamenii păleau, priveau în lături şi scuipau cu greaţă :*Tfou, sila nieczysta !...* [1]

Erau cei doi studenţi în drept de la Universitatea din Wilno, a căror sarcină dificilă şi periculoasă era de a menţine legătura prin radio cu postul comandamentului armatei „verzi", care se deplasa necontenit. Prezenţa lor stîrnea întotdeauna proastă dispoziţie printre partizani, căci germanii erau în permanenţă la pîndă şi, de cîteva luni, deveniseră cu adevărat maeştri

[1] Ptiu, blestemul dracului ! (Pol.)

în arta de a dibui emițătoarele clandestine, cu ajutorul unor mijloace tehnice noi ; sosirea celor doi tineri însemna, deci, oriunde, o primejdie în plus ; chipurile se întunecau imediat, la venirea lor, ca la apariția unor păsări purtătoare de piază-rea ; rareori erau suportați mai mult de cîteva ceasuri în același loc. Aveau în sacul lor un mic caiet, codul lor secret ; paginile erau pline de fraze, în aparență lipsite de sens, și una din ele îl izbise în mod deosebit pe Janek, într-o zi cînd ședea ghemuit în ascunzătoarea lui Czerw, care tocmai aștepta transmiterea unui mesaj. Fraza zicea : „Nadejda va cînta mîine".

— Ce înseamnă asta ? întrebă Janek.

— Exact ce-ai auzit, răspunse Czerw.

Janek se simți jignit. Era luat drept un copil, nu i se acorda toată încrederea.

— E cu siguranță un cod, spuse. Fraza are desigur un înțeles secret.

Czerw păru pe punctul de a zîmbi. Dar el nu zîmbea niciodată. Timp de cîteva clipe, îi pieri, parcă, orice lumină de pe față, asta a fost tot.

— Nu e nimic secret, zise. E absolut clar. *Nadejda va cînta mîine*. Nadejda e numele de război al comandantului nostru suprem, și el are o voce foarte frumoasă. Cîntă tot timpul. În curînd o să-l auzi și tu. Vine adesea pe-aici, prin pădure, să ne ofere cîte un concert.

Janek auzea de multe ori povestea isprăvilor acestui partizan misterios care-și luase numele de „partizan Nadejda". Nimeni nu știa cine este ; nimeni nu-l văzuse niciodată ; dar, de

fiecare dată cînd un pod sărea în aer, cînd la calea ferată se întîmpla vreun sabotaj, un convoi german era atacat sau, pur și simplu, cînd ecoul unei explozii îndepărtate ajungea la urechile lor, „verzii" se priveau, ridicau capul, zîmbind cu un aer atoateștiutor, și spuneau : „Partizanul Nadejda a mai făcut una de-a lui".

Nemții știau de existența lui ; o mare recompensă fusese oferită aceluia care-i va ajuta să pună mîna pe acest „bandit" cu neputință de atins. Devenise o adevărată obsesie pentru Kommandatura locală, care cheltuia mult timp și energie în încercările de a pune mîna pe acest dușman nevăzut, dar nu reușise nici măcar să-i descopere adevărata identitate.

Deseori, Janek rămînea întins în ascunzătoarea lui, în liniștea nopții, cu ochii larg deschiși, gîndindu-se la partizanul Nadejda, încercînd să și-l închipuie în realitate. Se afla ceva liniștitor în ideea acestei prezențe misterioase în pădure, în relatările pe care le auzea despre isprăvile lui și în zîmbetul calm al partizanilor cînd vorbeau de legendarul erou care-i exaspera pe nemți, alunecîndu-le mereu printre degete. Adesea, cînd lucrurile mergeau prost, cînd tovarășii erau uciși, sau arestați și supuși torturii, cîte unul din „verzi" ofta ridicînd privirea și întrebînd : „Și Nadejda ce face ? Nu se mai aude nimic de el."

Într-o noapte, în timp ce visa astfel în ascunzătoarea lui, un gînd, care devenea încetîncet certitudine, se iscă deodată în mintea lui Janek, cu o asemenea forță încît sări în pi-

cioare de pe saltea, cu zîmbetul pe buze şi cu inima bătînd puternic : misteriosul partizan Nadejda nu putea fi altul decît tatăl lui. Iată de ce, de cîte ori vorbea de el şi căuta să afle ceva de soarta lui, „verzii“ deveneau tăcuţi şi îl priveau într-un fel ciudat, cu o simpatie vădită şi chiar cu respect. Această speranţă, despre care nu vorbi niciodată cu ceilalţi, rămase multă vreme în mintea lui. Era sigur că are dreptate şi, cînd îndoiala îi dădea tîrcoale, uneori, ştia că asta se-ntîmplă pur şi simplu pentru că-i e frig, pentru că-i e foame, sau pentru că e obosit. Ştia de pe-acum că adevărul e un lucru care se recunoaşte mai ales în elanurile calde ale inimii şi rareori în răceala raţiunii.

Mai era Cukier, măcelarul evreu din Swieciany, un bătrîn „hasid“ evlavios, solid ca un luptător de circ. Vineri seara se ducea întotdeauna să se roage cu alţi evrei refugiaţi în pădure, în ruinele fostei pulberării, la Antokol. În fiecare seară îşi punea pe cap „tales“-ul [1] de mătase alb şi negru, se izbea în piept, plîngea. Ceilalţi îl priveau în tăcere, cu respect. Mai era apoi „pan mecenas“ [2], avocat din Wilno. Partizanii îi spuneau de obicei „panié mecenasie“ ; nimeni nu-l tutuia. Era un om în vîrstă, grăsun, cu sprîncene de Pierrot trist, incapabil să se adapteze vieţii din pădure. Se numea Stachiewicz. Odată, pe cînd se plîngea de frig şi

[1] Şal de rugăciune.
[2] Maestru, avocat. (Pol.)

de foame, Janek îl auzi pe Jabloński spunîndu-i :

— Termină cu scîrceala ! Nimeni nu te ţine aici.

Pan mecenas clătină din cap cu tristeţe.

— Nu ştii ce-nseamnă, Jabloński, să iubeşti o femeie tînără cînd ai cu treizeci de ani mai mult ca ea...

Mai tîrziu, Janek află că pan mecenas era însurat cu o femeie foarte tînără, al cărei frate fusese, se zicea, ucis ca partizan. „Nimeni nu-şi aduce aminte de asta, aici, dar, la urma urmei, nu poţi să cunoşti pe toată lumea din pădure..." Pan mecenas apucase drumul desişurilor pentru a-l răzbuna pe adolescent.

Privindu-l pe bietul om cum tremură în şuba lui zdrenţuită, lui Janek îi venea deseori să-i spună : „Haide, curaj..."

Mai era şi Mahorka, un ţăran ortodox din Baranowicze. El asemuia pădurea cu catacombele şi pe partizani cu primii creştini. Aştepta „Învierea". „Clipa se apropie !" spunea el. Trăia în continuă aşteptare. De fiecare dată cînd năştea vreo ţărancă prin împrejurimi, el se învîrtea în jurul casei mormăind rugăciuni. Se întorcea apoi îndoit de spate, clătina trist din cap şi spunea :

— N-a fost nici un semn.

La drept vorbind, nimeni nu ştia ce semn nădăjduia Mahorka ; poate că nu ştia nici el. Dar nu se descuraja niciodată. Era foarte îndemînatic în şterpelitul puţinelor găini pe care le mai

aveau încă în cotețele lor țăranii din împrejurimi... Într-o zi îl întrebă pe Janek :

— Tu crezi în Dumnezeu ?

— Nu.

— Va să zică, n-ai avut mamă ?

Mai erau în sfîrșit cei trei frați Zborowski. Tăcuți, hotărîți și neîncrezători, ei nu se despărțeau niciodată, mîncau, dormeau și se băteau împreună. Erau însărcinați, în chip deosebit, cu legăturile dintre grup și lumea dinafară. Părinții lor aveau o gospodărie în satul vecin, Piaski. Din cînd în cînd, cei trei frați dispăreau, noaptea, și se duceau să-și vadă părinții... Se întorceau de-acolo și mai tăcuți, și mai hotărîți, și mai neîncrezători.

8

Cîteodată, Jabloński îl trimitea pe Janek la Wilno, la prietena lui, să-i ceară o întîlnire. Janek se ducea bucuros. De cîte ori venea, panna Jadwiga îi dădea să mănînce și-i cînta la pian. Ceaiul se răcea pe masă, Janek rămînea nemișcat cu mîna pe bucata de pîine din care încă nu mușcase. Tînăra femeie nu-i spunea niciodată nimic. Cînta. Uneori, cînd întorcea capul, băga de seamă că Janek plecase. Cîteodată, dimpotrivă, rămînea acolo multă vreme după ce ea termina de cîntat, țeapăn, cu ochii nepădiți de ceață... Jabloński venea din ce în ce mai des să-și vadă iubita. Boala i se înrăutățea. Obrajii scofîlciți îi ardeau, nesănătos roșii,

iar noaptea, în ascunzătoare, tusea lui împiedica pe ceilalți să doarmă. Știa că era condamnat și discuta liniștit alegerea urmașului său :

— Czerw, spunea el, îmi vei lua locul.

Czerw clipea din ochi nervos.

— Vom vedea.

Într-o seară, Jabloński s-a dus să se întîlnească cu panna Jadwiga și nu s-a mai întors. L-au așteptat neliniștiți toată ziua. A doua zi, Czerw îl luă pe Janek și-i spuse :

— Cunoști casa ?

— Da.

— Du-te și vezi.

Janek sosi la Wilno la prînz. Ploua. În fața casei pannei Jadwiga fuseseră ridicate două spînzurători : oamenii treceau pe de lături, repede, fără să se uite ; cîte unii se închinau. Jabloński și iubita lui atîrnau de capetele frînghiilor. Doi soldați făceau de gardă : discutau între ei, rîdeau, unul scoase un plic din buzunar și-i arătă celuilalt niște fotografii.

9

Odată cu ploile și frigul lui octombrie, situația micului grup deveni anevoioasă. Țăranii, terorizați de nemți, refuzau să-i ajute. Cu atît mai mult cu cît cîțiva „verzi", înnebuniți de apropierea iernii, atacau și jefuiau gospodăriile... Cei trei frați Zborowski puseră mîna pe vinovați și-i spînzurară, fără nici o discuție, în curtea uneia din gospodăriile jefuite ; cu toate

astea, țăranii începură să se uite chioriș la partizani. Cu mare greutate, frații Zborowski căpătară cîțiva saci cu cartofi... Interveni însă o întîmplare care le îngădui să privească venirea iernii cu încredere. Într-o dimineață, grupul lui Czerw primi o delegație a țăranilor din Piaski. O brișcă trasă de un cal vînjos sosi în pădure : în ea se aflau șase țărani, așezați comod în spatele vizitiului. Își puseseră toți hainele de duminică, ghetele ; părul le strălucea, mustățile țepene erau unse cu grijă. Aveau un aer grav, ba chiar solemn : băgai de seamă cît de colo că erau niște oameni importanți, veniți să aranjeze treburi importante. În fruntea delegației se afla pan Józef Konieczny. Pan Józef Konieczny avea un „szynek“ [1] la Piaski, pe care îl conducea el însuși ; avea de-altminteri cîte un „szynek“ în mai toate satele din partea locului. Aceste „szynki“ erau un fel de beciuri afumate și întunecoase, cu o atmosferă împuțită, murdară, cu scăunele și mese hodorogite și chelnerițe jegoase, unde țăranii veneau să se îmbete în zilele de tîrg și, la nevoie, să împrumute bani cu dobîndă sau pe ipotecă. Pan Józef făcea afaceri foarte bune. Era un țăran de vîrstă mijlocie, cu înfățișare naivă, cu ochi mari, bulbucați, și cu un „czub“ [2] bine răsucit în mijlocul frunții. Fu cel din urmă care coborî din brișcă. Însoțitorii lui îl așteptau cu respect, cu șepcile în mînă, scuipînd din cînd în cînd pentru a-și da importanță.

[1] Cîrciumă. (Pol.)
[2] Cîrlionț. (Pol.)

— Uită-te la ei, toți îi datorează bani, îi explică lui Janek cel mai tînăr dintre Zborowski.

Pan Jósef înaintă și privi pe fiecare dintre partizani în ochi, îndelung, sincer.

— Ei, ce e cu voi, băieți ? exclamă el apoi. Nu mai aveți sînge în vine ? Dormiți ? Sînt trei ani de cînd neamțul ne stăpînește satele și voi nu faceți nimic ca să-l luați la goană ! Cine să ne apere atunci nevestele și copiii ?

— Vorbește bine, băgă de seamă unul dintre țărani, scuipînd de mulțumire.

— Cine să ne apere atunci logodnicele și mamele ? adăugă cîrciumarul.

Vizitiul, pe capră, învîrtea biciul, jucîndu-se. Avea o mutră plictisită.

El nu-i datora nici un ban lui pan Jósef ; la drept vorbind, cîrciumarul îi datora lui leafa pe o lună. Se uita la spatele lui pan Jósef și plesnea din bici.

— Dac-aș fi mai tînăr, continuă cîrciumarul, dac-aș avea douăzeci de ani mai puțin... v-aș arăta eu cum se apără țara !

Întinse brațul.

— Hai, băieți ! Răzbunați onoarea fetelor noastre violate, a fiilor noștri deportați sau uciși !

Glasul lui lăcrimă ușor. Își șterse ochii cu pumnul. Spuse :

— Noi o să v-aducem de mîncare.

— Hm... făcu Czerw, clipind. Veștile de război sînt bune în ultima vreme... Hî ?

Pan Jósef privi în lături.

— Foarte bune recunoscu el cu tristețe. Rușii par să se țină bine pe Volga...

— Te pomenești că s-or apuca să înainteze... Hî ?

— Te pomenești, fu de părere cîrciumarul.

Un țăran mărturisi într-o izbucnire de disperare :

— Dracu' știe cum s-or întoarce lucrurile, *psia krew !* [1]

Pan Józef îl fulgeră cu ochii.

— Te pomenești, urmă Czerw, că într-o bună zi or veni pîn-aici ? Hî ?

— E cu putință, zise cîrciumarul.

— Și că după ce-or goni pe nemți...

— Asta dorim și noi, cu toții, strecură iute pan Józef.

— Și după ce-or goni pe nemți, te pomenești că ne-or da o mînă de ajutor să punem mîna pe trădători, pe profitori și pe celelalte scîrnăvii... Hî ?

Pan Józef spuse cu un ton foarte firesc :

— Dacă aveți nevoie de ceva, dați-ne de veste !

— Sigur, sigur că da ! mormăiră țăranii.

Czerw nu mai spuse nimic și puse să se descarce căruța. Pan Józef făcuse treabă bună : grupul avea ce să mănînce cel puțin o lună... Delegația se urcă în brișcă, vizitiul spuse : „*Wio, wio !*“ și alaiul se urni. Țăranii nu-și vorbeau deloc. Se fereau chiar să se uite unul la altul. Pan Józef era posomorît. Czerw ăsta nu-i spusese nici o vorbă cu temei. Un pungaș, negreșit, un ipocrit. Nu poți să te încrezi în el nici pînă la ușă, să-i ghicești gîndurile ascunse.

[1] La naiba ! (Pol.)

„Un soi de oameni, gîndi sumbru pan Józef, care-ți strînge mîna, te privește în ochi și a doua zi îți trimite un partizan să te omoare la colțul drumului.“ Tremură. Viața devenea grea. Nimeni nu-și mai plătea datoriile, afacerile se făceau din ce în ce mai primejdioase, învingătorul de azi putea să fie învinsul de mîine. Nu mai știai la ce sfînt să te închini. Cu toate astea, de multe generații, străbunii lui au știut întotdeauna să-și apere pielea și averile împotriva vijeliilor și potopului. Tătari, suedezi, germani ori alții, ei nu i-au tratat niciodată ca pe năvălitori, ci ca pe niște clienți. Toată lumea e binevenită într-un han : asta era deviza lor. Chestie de sînge rece, de agerime, de răsucire pe călcîi, executată la timpul potrivit... Pan Józef oftă. În comunicatele lor, nemții pretindeau că ocupaseră în sfîrșit mahalalele Stalingradului : asta însemna că orașul se ținea bine. Era din ce în ce mai greu să prevezi ziua de mîine... Ceilalți călători din brișcă nu se gîndeau la nimic. Ei n-aveau păreri : aveau datorii. Îl urmau pe pan Józef cu resemnare.

10

Astfel, brișca se apropia de sat.

— Fă ocol ! porunci pan Józef vizitiului. N-am poftă să ne vadă venind din pădure.

Intrară în Piaski pe șoseaua de Wilno. Brișca se opri în fața fostei primării, pe care, acum,

filfiia drapelul cu crucea încîrligată şi stătea scris cu litere mari gotice „Kommandatur"

Fură primiţi de la scară de un om tînăr cu păr blond şi rar, îndoit de spate. Îşi dezvelea dinţii necontenit într-un zîmbet silnic. Era un polonez care primise să slujească drept călăuză autorităţilor germane ; de atunci, rareori îndrăznea să iasă singur pe stradă după apusul soarelui. Făcu cîteva ploconeli, frecîndu-şi mîinile.

— Vă aşteptam, panie Jósef, vă aşteptam !

Îi întinse mîna. Pan Jósef se uită în jurul lui cu grijă şi nu apucă mîna ce i se întindea. Îl urmă în antreu pe tînărul spălăcit. Acolo, la adăpost de privirile curioase, îi strînse mîna cu însufleţire.

— Te rog să mă ierţi, panie Romualdzie, că nu ţi-am strîns mîna de faţă cu lumea...

— Nici vorbă, panie Jósefie, lasă, înţeleg foarte bine !

— Nu eram singuri şi ştii, în vremurile astea...

Rămaseră în picioare, în antreu, strîngîndu-şi mîna călduros şi privindu-se în ochi cu sinceritate.

— Înţeleg, înţeleg, repeta pan Romuald, arătîndu-şi dinţii.

Continuau să-şi strîngă mîna şi să se privească în ochi.

— Nu fiindcă aş avea o cît de mică pricină să nu-ţi strîng mîna, întări pan Jósef. Doamne fereşte ! Dimpotrivă, mă simt foarte onorat, foarte, foarte onorat...

— Scumpul meu prieten ! zise pan Romuald.

— Nimeni nu apreciază mai mult ca mine situaţia dumitale gingaşă şi nobleţea, curajul de care ai dat dovadă primind să serveşti, să rişti...

Simţi că se încurcă.

— Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc mult ! se grăbi pan Romuald.

— Vreau să spun... că ţi-ai încărcat umerii cu această sarcină ingrată, dar necesară...

Tuşi.

— Vom şti mai tîrziu cîte vieţi ai izbutit să salvezi dumneata... Cine ştie ? Poate şi pe-a mea !

— Ce vorbeşti, ce vorbeşti, făcu modest tînărul. Ce mai face pani [1] Frania ?

Circiumarul era însurat cu una dintre cele mai frumoase femei din regiune ; era foarte gelos.

— Foarte bine ! spuse el scurt.

Se întoarse către ţărani.

— Panie Witku, porunci el, descărcaţi sacul cu provizii pe care l-am adus pentru pan Romuald...

— Herr Gauleiter vă aşteaptă ! vesti apoi tînărul.

Delegaţia fu poftită înăuntru. Pan Jósef duse mîna la inimă şi deschise gura...

— Ştiu, ştiu ! o reteză nerăbdător slujbaşul german. Toţi spun acelaşi lucru... Ăsta e soţul ?

[1] Doamna. (Pol.)

— *Jawohl...*
— Ce-a adus ?
— Ouă, slănină și brînză ! spuse pan Romuald, arătîndu-și caninii.

11

— Janek ședea aproape de foc — ploaia încetase și toți profitaseră de acest lucru ca să iasă din gropi — privind gînditor la lemnele umede care șuierau, fumegînd, în foc. Cel mai tînăr Zborowski, așezat turcește, cînta din armonică, cu mai multă bunăvoință decît îndemînare.
— E urît ceea ce cînți, spuse Janek. E groaznic !
Zborowski cel mic se simți atins.
— E o bucată fainâ, protestă el, tu nu pricepi nimica. Și cuvintele sînt frumoase.
Cîntă :

Tango milonga
Tango mych marzen i snów... [1]

— Și cuvintele sînt urîte ! oftă Janek. Știi să cînți din Chopin ?
Tînărul Zborowski întinse urechea.
— Ce-i aia ?
— A fost polonez, zise Janek. Un compozitor.

[1] Tango Milonga
Tango al viselor și al fiorurilor... (Pol.)

Întinse mîna.

— Dă-o-ncoace.

— Știi să cînți ?

— Nu.

Apucă armonica și-o azvîrli cu scîrbă în mărăcini. Zborowski cel mic slobozi o ploaie de înjurături, ridică instrumentul și începu din nou să sufle în el.

— Unde sînt frații tăi ?

— La Wilno.

Frații Zborowski se înapoiară tîrziu după-amiază. Nu erau singuri ; aduceau cu ei o fată. Putea să aibă vreo cincisprezece ani. Avea fața plină de pistrui ; se vedeau foarte bine, cu toate că fata îi pudrase cu grijă. Purta o manta militară, prea mare pentru ea, și beretă : bereta îi ascundea rău părul blond răvășit. Janek o vedea pentru prima oară.

— Cine e ?

Cel mai tînăr Zborowski se uită la fată.

— Păzește-te, rînji el. O să-ți dea boala.

— Ce boală ?

— Boala. Știi bine ce boală.

— Nu știu de loc, spuse Janek.

O cercetă cu atenție pe fată. N-avea înfățișare de bolnavă. Ea pricepu că se vorbea despre ea. Se uită trist la Janek, cu ochii ei mari, negri. Apoi îi zîmbi.

— Cine e ? repetă Janek înăbușit.

— E Zóska, ce dracu ! Toată lumea o cunoaște aici. Lucrează pentru noi la Wilno. Se culcă cu soldații și află de la ei de unde vin, unde se duc pe unde vor trece convoaiele... Și le dă și boala.

Strigă :

— Zósko !

Fata se apropie. Se uita mereu la Janek, zîmbea. Mantaua îi ajungea pînă la glezne. Janek nu mai îndrăzni să se uite la ea. Fața îi ardea. Tremura. Simțea un gol în capul pieptului. Îi era rușine de el însuși, de unda caldă care creștea în el, de pofta bruscă ce-i venise să ia în brațe fata, să o strîngă la piept... Zborowski cel mic se sculă, apucă fata de mijloc, îi atinse pieptul.

— E mîncată de boală ! spuse el furios. Păcat. Aici nimeni nu se atinge de ea. Nu-i așa că ești bolnavă, Zóska ?

— Da, spuse fata cu indiferență.

— Poți să mori din asta, mărturisi cu convingere Zborowski cel mic. Nu-i așa că poți să mori, Zóska ?

— Da.

Ea nu-l slăbea din ochi pe Janek. Deodată, se aplecă și-i mîngîie obrazul cu vîrful degetelor.

— *Kocha, lubi, szanuje ?...* [1]

— Lasă-l, zise Zborowski cel mic. Nu știe ce-i aia. N-a făcut niciodată. Nu-i așa, Twardowski, că n-ai făcut niciodată ?

— Ce să fac ? întrebă Janek.

— Vezi, spuse triumfător Zborowski cel mic. Nu știe ce-i aia !

— *Nie chce, nie dba, nie czuje ?* [2] urmă fata

[1] Mă iubește, îi sînt dragă, mă respectă ?... (Pol.)
[2] Nu vrea, nu-i pasă, nu simte nimic ? (Pol.)

Janek se sculă dintr-o săritură şi pieri în pădure. Auzi pe Zborowski cel mic rîzînd cu hohote... Merse o clipă, apoi se opri în dosul unui brad : fata îl urmase. Janek vru să fugă... dar picioarele i se muiară.

— De ce ţi-e frică de mine ?

— Nu mi-e frică.

Ea îi luă mîna. El şi-o trase înapoi.

— Tu eşti drăguţ. Tu nu eşti ca ceilalţi. Îmi placi mult...

— Dar n-am făcut nimic pentru asta.

— N-ai ce să faci... Îmi placi mult. Tu n-ai părinţi ?

— Ba da. Nu ştiu unde sînt.

— Ai mei au fost omorîţi de o bombă, acum trei ani. Tata era inginer. Al tău ce făcea ?

— Era doctor.

Ea îi luă mîna din nou.

— Unde stai ?

— Am o ascunzătoare.

— E departe ?

— Nu.

— Pot să merg şi eu ?

Se auzi spunînd, fără voia lui, cu o voce pe care nu şi-o recunoscu :

— Da.

Merseră tăcuţi. El se gîndea la tatăl lui, la făgăduiala pe care i-o făcuse să nu arate nimănui ascunzătoarea. Pesemne ea îi ghici gîndurile, căci îi spuse blînd :

— Nu-ţi fie frică. N-am să spun la nimeni.

— Nu mi-e frică. Nu mi-e frică de nimic.

Ea zîmbi.

— Atunci, dă-mi mîna.

Simți mîna ei mică într-a lui, rece, subțire. O strînse, fără voia lui.

— Cum te cheamă ?

— Jan Twardowski.

— Janek, spuse ea, Janek... E drăguț. Pot să-ți spun așa ?

— Da.

Sosiră. El îndepărtă crăcile, o ajută să coboare. Ea se așeză pe saltea, privi în jur.

— E bună *kryjówka* asta. Mult mai bună ca a lui Czerw.

— Eu și cu tata am săpat-o.

Se așeză lîngă ea. Fata se strînse lîngă el și nu mai vorbi. Stătură așa multă vreme, tăcuți... Apoi ea oftă, își desfăcu un nasture de la manta și spuse cu resemnare :

— Vrei ?

— Nu, nu. Doar atita, așa... Ca adineauri.

Ea se strînse din nou lîngă el.

— Dacă vrei, șopti, dacă vrei... Eu... mie mi-e totuna. Sînt obișnuită.

— Nu vreau !

— Cum vrei. Eu sînt obișnuită. La început, a fost un chin. Acum, sînt obișnuită, nu mai simt nimic.

12

În zori, ea se trezi ușor.

— Mă duc.

— Rămîi.

— Nu, i-am promis lui Czerw. Trebuie să mă-ntorc în oraș.

— E ceva important ?

— Czerw crede că nemții vor să „curețe“ pădurea.

— Și ?

— Trebuie să mă duc să vorbesc cu niște soldați...

— N-o să-ți spună nimic.

— Ba da. Bărbații spun întotdeauna tot, numai să-i lași să-ți facă ce vor...

Glasul ei era trist și resemnat. În întuneric, Janek nu-i vedea fața.

— Vii înapoi ?

— Da.

— O să găsești drumul ?

— Sigur. Nu-ți fie frică...

Ea îl îmbrățișă, rămînînd multă vreme cu fața ascunsă la pieptul lui.

— Dormi.

— Întoarce-te repede.

— Imediat ce termin.

Plecă. Janek încercă să doarmă, dar, de fiecare dată cînd închidea ochii, auzea glasul Zosiei în întuneric. „Imediat ce termin...“ Se îmbrăcă și ieși din ascunzătoare. Afară era frumos, norii alergau cu iuțeală de-a curmezișul cerului albastru ; îți venea să te joci cu ei. Merse la întîmplare prin pădure, cu mîinile în buzunare, fluierînd. Se simțea acasă : pădurea nu-i mai inspira teamă. La început, în dosul fiecărui copac i se părea că simte o prezență dușmănoasă ; acum, dimpotrivă, se simțea înconjurat de-o nemărginită prietenie. Foșnetul crengilor i se părea afectuos, aproape părintesc. Mai era și fraza pe care Zborowski cel

mare i-o spusese într-o zi : „Libertatea este fiica pădurilor. În ele s-a născut, la ele se întoarce să se ascundă, cînd lucrurile merg rău."

I se întîmpla adesea să-şi pună mîna pe scoarţa aspră, liniştitoare a unui arbore şi să-şi ridice ochii spre el cu recunoştinţă ; legase chiar prietenie cu un stejar foarte bătrîn, fără îndoială cel mai frumos, cel mai puternic din pădure, ale cărui crengi se desfăceau deasupra lui ca nişte aripi protectoare. Bătrînul stejar murmura şi bombănea fără încetare şi Janek încerca să înţeleagă ceea ce părea că vrea să-i spună ; erau şi clipe de naivitate, de care se ruşina un pic, cînd aştepta ca stejarul să-i vorbească cu glas omenesc. Ştia bine că astea sînt copilării, nedemne de un partizan, dar nu se putea împiedica, uneori, să strîngă în braţe bătrînul trunchi, să aştepte, să asculte, să spere.

Avea, totuşi, sentimentul clar că tatăl lui era mort. Partizanii ocoleau acest subiect de discuţie cu o stinghereală vădită, şi el înţelegea. Nu le mai punea nici o întrebare. „Verzii" nu vorbeau niciodată de familiile lor şi Janek încerca şi el să le urmeze pilda. Nu trebuia să se gîndească la asta. Încerca să pară nepăsător, aspru, tare : încerca să fie un adevărat bărbat. Dar îi venea foarte greu. Poate din pricină că era prea tînăr, sau poate pentru că nu ucisese încă pe nimeni. I se mai întîmpla şi acum, cîteodată, să sară brusc în picioare pe salteaua lui, să pîndească zgomot de paşi, să fie sigur, deodată, că erau paşii tatălui său, care se-ntorcea. Sărea iute afară din ascunzătoare, dar nu era niciodată nimeni, doar vreo creangă care troz-

nea. Frații Zborowski îi aduseseră o dată veşti despre mama lui : era în viață, niţel suferindă, o îngrijeau nişte prieteni, nu trebuia să fie îngrijorat. Se gîndea deseori la ceea ce-i spusese tatăl lui, cînd se văzuseră pentru ultima oară, şi fraza „nimic important nu moare“ îi revenea mereu în minte, o regăsea pînă şi în murmurul nesfîrşit al pădurii. Era o frază destul de ciudată, într-o vreme cînd atîția oameni erau ucişi în fiecare zi.

Ajunsese lîngă ruinele unei vechi mori, la locul zis „Adăpostul Cavalerilor“ ; moara dăinuia de pe timpul regilor lituanieni ; nu mai rămăsese din ea mare lucru — cîteva ziduri, resturile mucegăite ale unei roți, în albia unui rîuleț de multă vreme secat, sub un desiş încîlcit de mărăcini şi rugi de mure. Se pregătea să-şi urmeze drumul, cînd auzi deodată un glas de bărbat în dosul tufelor. Se opri surprins : o voce tînără şi limpede recita versuri.

Aştept în celula mea străveche —
Cîți oameni or fi aşteptat aşa ? —
Ca ultimul manifest să fie tipărit,
Ca ultima grenadă să fie muşcată şi zvîrlită...

Janek tuşi discret. Imediat, o siluetă înaltă de adolescent ieşi dintre tufişuri şi-i veni în întîmpinare. Janek îl recunoscu.

Se numea Dobrański, Adam Dobrański. Făcea parte dintr-un grup de studenți ai Universității din Wilno, care luptau în pădure de peste trei ani.

Ei organizaseră, încă din 1940, o rețea de rezistență și izbutiseră, timp de doi ani și mai bine, să tipărească și să difuzeze un ziar clandestin, care purta numele rețelei, *Libertatea*. În 1942 tiparnița clandestină fu descoperită de germani ; șeful rețelei, marele poet și istoric Lentowicz, împreună cu fiica sa, fură arestați și împușcați. Cîțiva studenți, printre care și Dobrański, izbutiseră să scape și se alăturaseră partizanilor, în pădurea de la Wilejka. Grupul lor își păstra o mare independență față de celelalte și era foarte criticat de către „verzi", care-i considerau pe studenți prea înclinați spre isprăvi riscante și-i tratau în glumă de „romantici".

Janek îi auzise de multe ori pe Czerw și pe Krilenko vorbind despre ei cu iritare. Li se reproșa spiritul de improvizație, acțiunile lor, desigur eroice, dar inspirate mai cu seamă de elanurile inimii decît de rațiune ; și Czerw rezuma toate astea proferînd sumbru : „Nu sînt realiști". Suferiseră, în mai multe rînduri, pierderi serioase, pe care partizanii mai ponderați le socoteau inutile. Janek auzise vorbindu-se mai ales de un episod tragic, care arăta bine caracterul „sentimental", cum spunea Czerw, al modului lor de acțiune. Incidentul avusese loc la puține zile după ce studenții se alăturaseră partizanilor. El n-auzise vorbindu-se, la timpul ei, de această întîmplare, dar surprinsese, de-atunci, nenumărate aluzii amare la isprava necugetată a studenților. Pe cît se pare, S.S.-iști puseseră mîna pe vreo douăzeci de femei din regiune și le închiseseră în vila

conților Pulacki, unde fură puse la dispoziția soldaților și tratate ca prostituate. Era un vechi truc, cunoscut de multă vreme de toată lumea, cu care inamicul — dacă se poate spune astfel — „omora două muște dintr-o lovitură"; potolea nevoile fizice ale soldaților și, în același timp, îi silea pe partizani să iasă din pădure, spre a sări în ajutorul femeilor lor. Firește, „romanticii" lui Dobrański căzură în cursă. Sprijiniți de cîțiva soți, frați, logodnici, ai nefericitelor prizoniere, ieșiră din pădure și încercară cîteva atacuri asupra vilei Pulacki, nereușind însă altceva decît să-și piardă două treimi din efectiv.

„Asta-i sentimentalism, conchisese Czerw cu indignare. Nu așa trebuie să ne batem. Trebuie să ne batem la rece, după ce-am calculat bine lovitura. Trebuie să-ți alegi bine momentul, nu să te lași tîrît de disperare și să te lași omorît eroic. Eu însumi, cu gîndul la sărmanele fete, simțeam că-nnebunesc, n-am închis ochii toată noaptea, turbam de necaz. Dar să te lași omorît așa, asta e o ușurare doar pentru tine. Aproape e o plăcere. De altceva, însă, e nevoie : să reziști, să învingi. Trebuie să cîștigăm războiul, să-i spînzurăm pe ticăloși, să construim o societate unde lucruri ca astea nu se vor mai vedea niciodată."

Dar Janek nu era cu totul convins ; nu era sigur că Czerw are dreptate ; și, pe cît se pare, Czerw nu reușise să se convingă nici pe el însuși : după ce bombănise și protestase atîta, în ciuda tuturor raționamentelor frumoase pe

care le înfățișase, luase și el parte la atacul asupra vilei Pulacki.

Janek îl vedea întîia oară pe student. Dobrański era în capul gol. Sup pletele buclate, foarte negre, în neorînduială, o frunte mare, palidă și niște ochi sumbri și veseli în același timp, glumeți și arzători, toată figura fiind întipărită de acest soi de veselie, de încredere, care dădea palorii sale ceva febril și surîsului o nerăbdătoare aviditate : îl simțeai însuflețit de o anume certitudine profundă, ca un ins care ar fi sigur că nu poate păți nimic. Avea umerii înguști, strînși într-o bluză militară, tăiată de un centiron, de care atîrna un *Luger*. Veni în fața lui Janek cu mîna întinsă.

— Am devenit imprudent, îi spuse rîzînd. A recita poeme în plină zi, în mijlocul secolului douăzeci, înseamnă într-adevăr a cere să fii împușcat. Tu ești cu Czerw, nu ? Cred că te-am văzut cu el.

— Da, sînt cu ei, zise Janek.

— Îți place poezia ?

— Nu mă pricep cine știe ce, mărturisi Janek. Îmi place, însă, mult muzica.

Oftă.

Tînărul îl privea afectuos cu ochii lui veseli și arzători.

— Ei, cu atît mai pine ! O să-mi spui ce părere ai despre poemul meu. Abia l-am improvizat, și e un prilej unic de a afla părerea cuiva care n-are idei preconcepute. Vrei să-l asculți ?

Janek făcu „da“ din cap, cu gravitate.

Studentul îi zîmbi, scoase o foaie de hîrtie din buzunarul bluzei, o desfăcu şi citi :

Aştept în celula mea străveche —
Cîţi oameni or fi aşteptat aşa ? —
Ca ultimul manifest să fie tipărit.
Ca ultima grenadă să fie muşcată şi zvîrlită...

Aştep ca ultima victimă să cadă
Pentru că a strigat : „Trăiască libertatea",
Ca ultimul stat suveran
Să se dărîme sub loviturile patrioţilor europeni.

Aştept ca toate capitalele lumii
Să devie oraşe de provincie,
Aştept să moară ultimul ecou
Al ultimului imn naţional.

Aştept ca Europa să se scoale, în fine, şi să pornească,
Iubita mea tristă, călcată în picioare...
Aştept în celula străveche.
Şi cîţi oameni nu aşteaptă ca mine ?

Se opri şi se uită ironic la Janek.

— Ei, ce părere ai ? Nu-i aşa că e formidabilă ?

— Prefer muzica, zise Janek politicos.

Tînărul începu să rîdă.

— Ei bine, iată măcar o părere sinceră. Adevărul e că poezia nu e genul meu. Dar sînt un prozator înnăscut. Acestea fiind zise, mă cheamă Adam Dobrański. Pe tine ?

— Jan Twardowski.

— Eşti fiul doctorului Twardowski ?

— Da.

Studentul îl privea fix. Şovăia, părea că vrea să spună ceva, apoi zîmbi din nou.

— Bătrînul urs Krilenko mi-a vorbit de tine...

— Ce ţi-a spus ? întrebă Janek bănuitor.

— Mi-a spus : „Am înfiat un pui de Piele Roşie".

Janek surîse. Se gîndi la *Winetu*... Cît de departe păreau toate astea !

— Dacă eşti liber astă-seară, propuse Dobrański, vino la noi în vizuină. Citim, discutăm ştirile... Apropo, ştii, Stalingradul rezistă mereu !

— Şi americanii ?

— Vor deschide în curînd un al doilea front în Europa.

— Eu nu cred, zise Janek liniştit. Nu vor veni aici. E prea departe. Ei nici nu ştiu măcar că existăm, sau puţin le pasă. Şi tata zicea că poate vor veni, apoi a dispărut. Nu ştiu ce s-a întîmplat cu el.

Dobrański schimbă imediat subiectul.

— Atunci, vii diseară, ne-am înţeles ? Dacă ai noroc, vom avea iepure la cină. Pare de necrezut, dar s-ar zice că a mai rămas un iepure în această pădure.

Rîseră.

— Te aşteptăm diseară. Ne-am înţeles ?

— Ne-am înţeles. Unde ?

— N-ai decît să vii aici, vom veni să te luăm. E întotdeauna cineva de pază.

— Am să vin, făgădui Janek.

13

Seara, aruncă niște cartofi într-un sac gol, îl puse la spinare și porni la drum. Luna strălucea. Era frig, dar un frig uscat, care te limpezea. Dantela neagră a frunzișului se profila pe un cer aproape clar. Stelele scînteiau ; una mare se juca de-a ascunselea cu norii. Merse pînă la baltă și se ținu de potecă. Gîndul îi era la Zosia. Se întreba dacă disciplina militară îl obliga să ceară încuviințarea partizanilor înainte de-a o lua în căsătorie. Ei vor rîde de el, poate, și-i vor spune că e prea tînăr pentru căsătorie. Părea, într-adevăr, prea tînăr pentru toate, în afară de foame, frig, gloanțe.

— Pe-aici, se auzi un glas.

Janek tresări.

— Da, e o noapte frumoasă, spuse Dobrański, și e îngăduit să visezi.

— Am adus cartofi, zise Janek nițel rușinat.

— Cerul fie lăudat ! exclamă studentul. N-am avut noroc cu faimosul iepure. Fuge mereu. Începusem să cred că va trebui să ne mulțumim cu hrană spirituală.

Făcură vreo sută de metri prin tufișuri, apoi Dobrański duse două degete la gură și fluieră. O lumină străbătu prin mărăciniș : ascunzătoarea era la picioarele lor. Coborîră.

Se aflau acolo cel puțin vreo douăzeci de partizani, atît de înghesuiți unii într-alții încît numai fețele li se zăreau în licărirea opaițului. Janek vedea întîia oară cîteva din aceste fețe.

Altele îi erau cunoscute : Pusiata, fostul campion de lupte, care comanda acum un nucleu deosebit de activ din regiunea Podbrozie ; Galina, despre care se spunea că era în stare să fabrice o bombă dintr-un pantof vechi, şi care umbla mereu atît de încărcat de explozivi de toate soiurile încît partizanii, cum îl vedeau apărînd, începeau să înjure şi-şi stingeau ţigările. Era un bărbat cărunt, mărunt de statură, dar musculos şi agil, cu toţi cei şaizeci de ani bine rotunjiţi ; un zîmbet stîngaci era înţepenit în permanenţă pe buzele lui. Trăia singur într-o ascunzătoare, făcînd experienţe cu fel de fel de maşinării explozive din ce în ce mai sensibile şi mai greu de detectat. Rîdea întotdeauna cînd, la ivirea lui, vedea oamenii ridicîndu-se şi îndepărtîndu-se cu prudenţă.

Mai era, de asemeni, o tînără femeie, îmbrăcată cu o bluză militară, cu o bonetă de ski pe cap şi cu o manta grea de soldat german aruncată pe umeri ; chipul ei îl izbise pe Janek prin marea lui frumuseţe îngîndurată. Ţinea cîteva discuri pe genunchi şi avea la picioare un vechi gramofon cu manivelă, aşezat printre cărţi şi ziare.

— Ce-i asta ? azvîrli o voce batjocoritoare. Un copil nevîrstnic ? Dacă înţeleg bine, există intenţia de a transforma cartierul nostru general într-un *Kindergarten ?*

Tot ce vedea Janek din posesorul glasului era un cap acoperit de bandaje, un nas vulturesc pe o figură suptă.

— Chestia asta se cheamă Pech ! declară Dobrański. Nimeni nu-l bagă-n seamă aici... Habar n-are de el, toată lumea !

— Toată lumea va plesni din cauza asta ! anunță cel vizat.

— Ajunge, Pech ! zise Dobrański. E fiul doctorului Twardowski.

Se făcu liniște și Janek simți că toate privirile erau ațintite asupra lui. Femeia se trase puțin ca să-i facă loc, și Janek se așeză între ea și un tînăr care purta șapca albă a studenților polonezi, interzisă de nemți. Putea să aibă douăzeci și cinci de ani și avea în obraji două pete mici, roșii, pe care Janek le recunoscu imediat : le văzuse și pe obrajii locotenentului Jabloński. Tînărul zîmbi și îi întinse mîna.

— *Servus, kolego !* salută el studențește. Mă numesc Tadek Chmura.

Fata așează un disc pe gramofon.

— Poloneza de Chopin, zise ea.

Timp de un ceas și mai bine, partizanii, dintre care unii făcuseră mai mult de zece kilometri ca să vină la adunare, ascultară glasul, ceea ce e mai bun la om, ca pentru a se îmbărbăta — timp de un ceas și mai bine, oameni osteniți, înfometați, răniți, hăituiți, își slujiră astfel credința, devotați unei demnități pe care nici o urîțenie, nici o crimă n-o puteau știrbi. Janek n-avea să uite niciodată această clipă : fețele aspre și virile, gramofonul mărunt în groapa de pămînt, pistoalele-mitralieră și pușt tile ținute pe genunchi, fata care închisese ochii, studentul cu șapcă albă și cu privirea arsă

de febră, care-o ținea de mînă, ciudățenia, speranța, muzica, infinitul.

Apoi, un partizan numit Hromada apucă un acordeon și glasuri omenești se unire încă o dată, așa cum se strîng oamenii unul întraltul ca să-și facă curaj sau, poate, pentru a se legăna în iluzii.

Dobrański scoase din bluză un caiet.

— Încep ! anunță el.

Partizanul cu capul acoperit de bandaje zise grav :

— Vom fi severi, dar drepți !

Dobrański deschise caietul.

— Se numește : *Simplă poveste a colinelor.*

— Kipling ! răcni partizanul Pech triumfător.

— E o poveste pentru copiii europeni... un basm ! Începu să citească :

O pisică miorlăi, un șoarece chițcăi, un liliac zbură... Luna se cățără pe cer. Cele cinci coline ale Europei ieșiră încet din umbră, se întinseră, căscară, și-și dădură bună seara în graiul colinelor.

— Mă gîndesc, Bunicule, se miră cea mai tînără dintre coline, poreclită Mucosul, cum se face că luna alege întotdeauna spinarea ta bătrînă ca să se cațere în cer, și niciodată pe a mea ?

— Ei, copile, dacă luna s-ar cățăra pe spinarea ta, n-ar mai putea să ajungă așa de sus și n-ar mai vedea mare lucru !

— Hi, hi, hi ! rîse cu glasul ei tremurat cea mai bătrînă dintre coline, Bunica cea Ghe-

boasă. Acest nume îl purta o colină ale cărei margini, tocite de vînt și de ploaie, această mare durere a colinelor, aminteau formele unei bătrîne care stă și tricotează. Hi, hi, hi !...

— Huo, capră bătrînă ! ocărî Mucosul scoțînd limba.

— Vai ! oftă Bunica cea Gheboasă, toate lucrurile au vremea lor : să iubești și să fii iubit, să trăiești la vremea ta și să mori cînd trebuie...

— Cum poți să vorbești de moarte, dumneata, dragă prietenă ? strigă cu un glas bine dispus bătrînul și mereu curtenitorul pan Wladyslaw.

Era un munticel pietros și pipernicit, așezat la dreapta lîngă Bunica cea Gheboasă și aplecat peste ea curios, ca și cum ar fi vrut să vadă ce naiba tot tricota ea acolo de atîtea mii de ani. Trăsăturile lui aminteau de profilul unui moșneag năstrușnic și zbîrcit, iar gurile rele dintre coline — d'astea sînt peste tot ! — susțin că legăturile dintre Bunica cea Gheboasă și pan Wladyslaw are un caracter mai puțin platonic decît se crede îndeobște și că, în anumite nopți de mai, depărtarea dintre cele două coline... ehe !...

— Cum poți să vorbești dumneata de moarte ? Dumneata, cea mai veșnic tînără dintre coline ?

— Hi ! hi ! hi ! scîrțîi măgulită Bunica cea Gheboasă.

Dar fu cuprinsă imediat de-un acces grozav de tuse, scuipă țărîna din gît, sperie doi corbi care adormiseră pe șoldurile ei, iar cel din urmă stejar ce i se mai ținea pe vîrf trebui să se agațe

vîrtos, cu toată puterea rădăcinilor, ca să nu-l apuce ameţeala şi să cadă. Se întoarse înspăimîntat către colina celor o mie de glasuri :

— Ai face bine s-o mai calmezi niţel, soră colină ! se rugă el în graiul arborilor, care este acelaşi cu al colinelor. Bătrînele mele rădăcini nu se mai ţin decît într-o aţă... Nu mai sînt ce eram odată, în tinereţe, cînd cele mai puternice furtuni ale Europei veneau să se măsoare cu crăcile mele şi plecau la urmă cu coada-ntre picioare !

— Haide, Bunico, interveni colina celor o mie de glasuri, linişteşte-te şi vezi-ţi de...

Atunci se întîmplă un lucru ciudat. Fără nici un motiv aparte, colina celor o mie de glasuri păru să-şi piardă şirul vorbelor şi începu să urle cu un glas înflăcărat :

— La mine, copii ! La mine, Rusia ! La mine, Anglia ! Pe duşman, săriţi ! Îi vom nimici !

Fu un moment de zăpăceală ; Colina celor o mie de glasuri începu apoi o convorbire ciudată cu ea însăşi :

— Taci ! spuse ea cu glas firesc. Tăcere ! Vrei să mă bagi în bucluc ?

— Nu vreau să tac ! ţipă tot ea imediat, cu o voce isterică. Eu sînt glasul popoarelor europene ! Săriţi ! Pe duşman ! Săriţi !

— Taci, n-auzi ? Nu vezi că toate colinele tremură la auzul numelui de Rusia ? Vrei să le nărui în ţărînă ?

— Cu cît mai repede, cu atît mai bine ! îşi răspunse ea imediat cu o voce nemaipomenit de vulgară.

— Ţ... ţ... ţ...! făcu bietul Bunic indignat, tremurînd şi stîrnind nori de ţărînă peste el, încît Mucosul strănută ştraşnic de trei ori.

— Pe mama care m-a făcut colină! Ha... hapciu! strănută el, aţîţat de propria-i ţărînă.

— Iertaţi-mă, făcu repede Colina celor o mie de glasuri. Sînt foarte mîhnită... Ecoul meu s-a îmbătat iarăşi!

— Am şi de ce! răcni imediat ecoul, şi o puternică duhoare de rachiu de izmă se răspîndi în jur. Un ticălos de neamţ m-a făcut azi-dimineaţă să repet de o sută de ori *Heil Hitler!* Era cît p-aci să turbez... Să mai fii astăzi ecou european!... Asta nu mai e viaţă!... Hî! hî! hî! suspină el.

— Hî! hî! hî! suspină de asemeni, spre surprinderea tuturor, Colina ţăranului.

Era numită astfel o colină de statură mijlocie, cu înfăţişare obişnuită, cu spinarea adusă şi burta suptă, cu pielea aspră şi şoldurile zdravene, mereu tăcută şi bănuitoare. Şedea întotdeauna niţel mai la o parte de celelalte coline.

— Săriţi pe duşman! răcni imediat ecoul, simţindu-se sprijinit.

— Săriţi pe duşman! propuse la rîndu-i, mai timid însă, Ţăranul.

Se uită apoi în jurul lui şi-şi îndoi spinarea.

— Vă cer iertare! se scuză el.

Odinioară, Colina celor o mie de glasuri era foarte mîndră de ecoul ei. Din toate ţinuturile Europei, oamenii veneau la picioarele ei şi-i vorbeau. Îndrăgostiţii neîncrezători şopteau: „Ea te iubeşte!“ şi ecoul repeta neobişnuit: „Te iubeşte, te iubeşte!...“ Odată chiar, dintr-o

simpatie afară din cale, adăugase de la el: „Dar ce spun eu, băiete, te adoră!“ și îndrăgostitul înspăimîntat o luă la fugă de-i sfîrîiau călciile. Într-o zi, un cavaler cu căciulă de blană îi aruncă în trecere: „Trăiască Împăratul!“ Ecoul repetă strigătul și așa află colina că venise pe lume un împărat. Mai tîrziu, o șchioapă de om, îmbrăcat caraghios, îi făcu o vizită. „Voi fi stăpînul lumii!“ strigă stîrpitura în nemțește, și ridică brațul. Ecoul rămase mut. „Voi fi stăpînul lumii, urlă omulețul bătînd din picior, voi fi stăpînul lumii, voi fi...“ „Stăpînul lumii, uite curu'! izbucni la urma urmei ecoul, scos din sărite. Și, mai întîi, cine este ecou aicea, mă rog? Tu sau eu?“ Astfel se întîmplă că ecoul ridică steagul răscoalei. Acum, răcnea din răsputeri:

— Cutremură-te, pămînt european! Îngroapă-l pe năvălitor! Suflă, vîntule...

Un suspin uriaș trecu prin vîrfurile copacilor.

— Am să fac ce-oi putea, șopti vîntul. Tot suflînd, fața mi s-a făcut albastră. Mai lasă-mă o iarnă... Ca să fac treabă bună, am nevoie de prietena mea, zăpada!

— Înainte, păduri ale Europei! se rugă ecoul. Săriți, pe dușman! Săriți!

— O să fie cam greu! vuiră pădurile. Dar arborii noștri pretind fiecare onoarea de-a avea un soldat german spînzurat de crăcile lor!

Ecoul, pierzîndu-și răsuflarea, gîfîi din greu. Bunicul profită de ocazie ca să-și strecoare vorba.

— N-asculta la ăsta, Mucosule ! porunci el. Astupă-ţi urechile. Noi, colinele, noi le lăsăm oamenilor grija să-şi descurce singuri socotelile. Să vedem mai bine dacă ţi-ai învăţat lecţia... Să începem cu limbile vii. Ştii lecţia la engleză ?

— Şi încă cum ! zise Mucosul, şi începu să recite, fără să se lase rugat prea mult : *We shall fight on the seas and oceans, we shall fight with growing confidence and growing strength in the air...* [1]

— Ce ? Ce ? Cum ? bîigui Bunicul, mai mult mort decît viu.

Crezîndu-se întrebate, cîteva broaşte săriră din somn.

— *We shall defend our Island, whatever the cost may be* [2], continuă Mucosul. *We shall fight on the beaches, we shall... we shall* [3]... ei, ei... ?

— *We shall fight in the fields !* [4] îi suflară cu mîndrie cîmpurile.

— *We shall fight in the fields and in the streets, we shall fight in the hills* [5]...

— *In the hills !* şoptiră cu evlavie colinele.

— *We shall never surrender* [6].

[1] Vom lupta pe mări şi pe oceane, cu încredere crescîndă şi cu puteri crescînde vom lupta în văzduh... (Engl.)

[2] Vom apăra Insula noastră cu orice preţ... (Engl.)

[3] Vom lupta pe coastele-i acoperite cu nisip, vom... vom... (Engl.)

[4] Vom lupta pe plaiuri ! (Engl.)

[5] Vom lupta pe plaiuri şi pe drumuri, vom lupta pe dealuri... (Engl.)

[6] Nu vom ceda nicicînd. (Engl.)

Fu o clipă de tăcere. Apoi ecoul suspină adînc — numai un ecou european ştie să suspine aşa — şi cîntă imnul cel mare [1]:

Allons, enfants de la patrie
Le jour de gloire est arrivé.
Contre nous de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé...

Dobrański îşi termină povestea. Închise caietul şi-l ascunse sub bluză.

Aplaudară, dar cineva, dintre partizani, spuse cu un glas în care amărăciunea şi mînia se ascundeau destul de greu sub pudoarea ironiei: „Oamenii îşi spun poveşti frumoase, apoi se lasă ucişi pentru ele — îşi închipuie că astfel mitul va deveni realitate. Libertate, demnitate, frăţie... onoarea de a fi om. La fel şi noi, în pădurea asta, ne ducem la moarte pentru un basm de copii."

— Copiii europeni vor învăţa într-o zi pe dinafară, în şcoli, această poveste! spuse Tadek Chmura cu convingere.

14

Tîrziu în noapte, Janek luă drumul spre vizuină. Dobrański îl însoţi. Vîntul sufla prin pădure, ramurile cîntau. Janek asculta visător acest murmur; puteai să-ţi închipui că-l auzi spunîn-

[1] Prima strofă a *Marseiezei*.

du-ți orice. Îți trebuia doar un pic de imaginație. Era un frig cumplit, uscat, frigul primelor nopți de iarnă.

— Asta miroase a zăpadă, spuse Janek.

— Așa se pare. Spune-mi : sper că nu te-ai plictisit.

— Nu.

Dobrański merse o clipă tăcut.

— Sper că nu voi fi doborît înainte de a-mi termina cartea.

— Trebuie să fie destul de greu să scrii.

— O, totul e greu acum. E mai puțin greu, însă, decît să rămîi în viață, decît să continui a crede...

— Care e subiectul ?

— Oamenii care sufăr, luptă și se apropie unii de alții...

— E vorba și de nemți ?

Dobrański nu răspunse.

— De ce ne fac nemții asta ?

— Din disperare. Ai auzit ce-a zis Pech adineauri ? Că oamenii își spun povești frumoase, apoi se lasă uciși pentru ele, închipuindu-și că astfel mitul se va preface în realitate... E foarte aproape de disperare el însuși. Dar nu e vorba numai de germani. Asta dă tîrcoale peste tot, dintotdeauna, în jurul omenirii... Îndată ce se apropie prea tare, îndată ce pătrunde în el, omul se face german... chiar dacă e un patriot polonez. Problema este de a ști dacă omul e german sau nu... dacă, firește, i se-ntîmplă cumva să fie, uneori. Tocmai asta încerc să pun în cartea mea. Nu mă întrebi care e titlul ?

— Spune-l.

— Se numește *Educație europeană*. Tadek Chmura mi l-a sugerat. El îi dădea, firește, un sens ironic... Educație europeană, pentru el, sînt bombele, masacrele, ostatecii împușcați, oamenii siliți să trăiască în gropi, ca animalele... Eu, însă, eu primesc provocarea. Poate să-mi spună cine vrea și cît vrea că libertatea, demnitatea, onoarea de a fi om, în fine, toate astea nu sînt decît povești pentru copii, un basm pentru care oamenii se lasă uciși. Adevărul e că există clipe în istorie, clipe ca astea pe care le trăim, în care tot ceea ce îl împiedică pe om să dispere, tot ceea ce îi îngăduie să mai creadă și să continue a trăi, are nevoie de-o ascunzătoare, de-un refugiu. Acest refugiu e, cîteodată, un simplu cîntec, un poem, o muzică, o carte. Aș vrea ca și cartea mea să fie un asemenea refugiu, ca deschizînd-o, după război, cînd totul se va sfîrși, oamenii să-și regăsească bunurile lor intacte, să afle că am putut fi siliți să trăim ca animalele, dar că n-am putut fi siliți să disperăm. Nu există o artă disperată — disperarea e doar o lipsă de talent.

Lîngă mlaștini urlă deodată un lup.

— Tadek Chmura e tuberculos, zise Janek. O să moară aici...

— Știe. Am încercat de multe ori să-l conving să plece. Ar trebui să stea în Elveția, într-un sanatoriu... Și ar putea să se ducă : tatăl lui e bine cu nemții. Din cauza asta...

— Ce vrei să spui ?

— Din cauza asta a rămas cu noi și preferă să moară printre noi : pentru că taică-su e bine cu nemții.

— Bătălia Stalingradului mai continuă ?

— Da. Totul depinde de această bătălie. Totul. Dar dacă germanii cîştigă războiul, un singur lucru va ieşi din asta : că vor fi nevoiţi într-o zi să facă un efort cu mult mai mare şi mai cumplit decît dacă l-ar pierde. Ei nu sînt altfel decît noi, nu vor ajunge să dispere cu adevărat. Vor reuşi. Oamenii eşuează rareori cînd e vorba de a semăna unii cu alţii.

Şovăi o clipă şi se opri.

— Am să-ţi povestesc ceva. Vreau să-ţi arăt cît de mult semănăm cu ei. Acum vreun an, teroarea germană era în plină furie. Satele erau arse unul după altul, şi locuitorii... Ei !... mai bine să nu stăruim asupra a ceea ce se întîmpla cu locuitorii.

— Ştiu.

— Mă întrebam atunci : cum poate încuviinţa asta poporul german ? De ce nu se revoltă ? De ce se supune acestui rol de călău ? Cu siguranţă, îmi spuneam, conştiinţele germane rănite, batjocorite în ceea ce au ele mai elementar omenesc, se răscoală şi refuză să se mai supună. Dar cînd vom vedea, în sfîrşit, semnele acestei răscoale ? Ei bine, chiar în clipa aceea a venit aici, în pădure, un tînăr soldat german. Dezertase. Venise să ni se alăture, să se dea de partea noastră, sincer, curajos. Nu încăpea nici o îndoială : era un om cinstit, curat. Nu era un membru al acelui *Herrenvolk* [1] : era un om. Urmase chemarea a ceea ce era mai simplu omenesc în el, smulgîndu-şi eticheta de soldat

[1] Popor de stăpîni. (Germ.)

german. Noi însă n-aveam ochi decît pentru asta, pentru această etichetă. Știam toți că omul era curat la suflet. Puritatea se simte, imediat ce-o întîlnești. Îți sare-n ochi, chiar în mijlocul acestei nopți negre... Băiatul ăsta era de-ai noștri. Dar avea o etichetă.

— Și atunci ?

— Atunci, l-am împușcat. Pentru că purta această etichetă pe spate : german. Pentru că noi purtam alta : polonez. Și pentru că în inimile noastre stăpînea ura... Unul dintre noi i-a spus, nu știu, în chip de scuză sau explicație : „E prea tîrziu". Dar n-avea dreptate. Nu era prea tîrziu. Era prea devreme...

Spuse apoi :

— Acum, te părăsesc. Pe curînd !

Se depărtă în noapte.

15

Zosia se întoarse a doua zi seara. Janek își petrecuse ziua cutreierînd prin pădure și se înapoiă la grup abia după apusul soarelui. O găsi pe Zosia cu Czerw. Negreșit, adusese vești bune : Czerw, neliniștit de cîteva zile, părea acum înseninat.

— Vii astă-seară ?

— Da. Așteaptă-mă.

Nițel mai tîrziu, sosi în ascunzătoare. Ținea un pachet sub braț.

— Ce-i asta ?

Zîmbi.

— Ai să vezi.

Janek făcu focul. Lemnele erau uscate ; focul se aprinse imediat. Lemnele trosneau vesel. Zosia se dezbrăcă şi se strecură sub pături.

— Ţi-e foame ? Să pun nişte cartofi să fiarbă ? numaidecît fierb.

— Mi-au dat să mănînc în oraş.

Janek oftă. Ea îi puse mîna pe umăr.

— Nu te gîndi la asta... Nu trebuie. N-are importanţă.

— Îi urăsc. Aş vrea să-i omor pe toţi.

— Nu poţi să-i omori pe toţi.

— Aş vrea să încerc. Să omor unul, de început.

— Nu merită osteneala. Lasă-i. Pînă la urmă o să moară toţi, singuri.

— Da, dar nu vor şti pentru ce. Aş vrea să moară ştiind pentru ce. Înainte de a-i omorî le-aş spune pentru ce mor.

— Nu te gîndi la asta. Dezbracă-te. Vino lîngă mine. Aici... Ce-ai mai făcut ?

— Bine.

— Te-ai gîndit la mine ?

— Da.

— Mult ?

— Mult.

— Tot timpul ?

— Tot timpul.

— Şi eu m-am gîndit la tine.

— Tot timpul ?

— Nu. Cînd m-am culcat cu ei nu m-am gîndit la tine. Nu m-am gîndit la nimeni, la nimic.

— Cum e cu ei, Zosia ?

— E ca atunci cînd ți-e foame, ca atunci cînd ți-e frig. Ca atunci cînd mergi prin ploaie și noroi, ca atunci cînd nu știi unde să te duci și ți-e foame și frig... La început am plîns, pe urmă m-am obișnuit.

— Sînt răi ?

— Sînt grăbiți.

— Te bat ?

— Rareori. Numai cînd sînt beți. Sau cînd sînt prea nenorociți.

— De ce ?

— Nu știu. De unde vrei să știu ?

— Să nu ne mai gîndim la asta.

— Să nu ne mai gîndim, Janek...

— Da.

— Te dezgust ?

— O, nu !

— Vino mai aproape.

— Cît pot de mult...

— Și mai...

— Și mai...

— Așa.

— Zosia !

— Nu-ți fie frică.

— Nu mi-e.

— Poate nu mă vrei ?

— Ba da. Ba da !

— Nu tremura așa.

— Nu mă pot stăpîni.

— Lasă-mă să te-nvelesc. Așa...

— Nu mi-e frig. Nu e de frig.

— Ce e atunci ?

— Nu știu.

— Eu știu...

— Spune-mi și mie, dacă vrei.
— Nu.
— De ce ?
— Nu ești destul de mare.
— Ba da.
— Cînd o să fii mai mare...
— Dar sînt destul de mare, pentru toate...
— Nu.
— Sînt destul de mare ca să sufăr și ca să lupt.
— Ești un copil.
— Nu sînt copil. Sînt bărbat.
— E-adevărat. Nu te supăra.
— De ce rîzi de mine ?
— Dar nu rîd. Ești bărbat. De-asta tremuri.
— Explică-mi.
— Nu pot să-ți explic.
— De ce ?
— Mi-e rușine. Din cauza cuvintelor. Sînt urîte.
— Nu-i nimic. Spune-le, totuși.
— Mi-e rușine. Dar ai să-nțelegi. Stai așa o clipă. Aproape de mine. Cît mai aproape. Ai să înțelegi pentru ce tremurai... înainte.
— Și după, n-o să mai tremur ?
— Nu. Ai să fii calm și fericit. Foarte calm și foarte fericit.
— Dar sînt de pe acum fericit.
— Da, dar tremuri. Și-ți bate inima. Și ai un nod în gît : glasul nu mai e al tău, Janek. Cred că pot să-ți spun. Ești destul de mare. Cred că pot.
— Spune repede.

— Îţi vine să te...

— Să nu mai spui aşa. E o vorbă murdară. Aşa se înjură. Te rog să nu mai spui asta niciodată.

— Dar nu există alt cuvînt.

— Ba da. Trebuie să existe. Am să întreb. Am să-l întreb mîine pe Dobrański. El trebuie să ştie.

— Acum te-ai supărat. Eşti necăjit. Nu mă mai iubeşti.

— Te iubesc. Te iubesc. Nu plînge, Zosia. Nu trebuie să plîngi. Avem timp să uităm. O să-nvăţăm vorbele frumoase şi o să le uităm pe cele murdare.

— Oamenii n-au cuvinte frumoase pentru asta.

— O să născocesc eu. O să născocim împreună. Tu şi cu mine. O să fim singurii care să le ştim. O să fim singurii care le înţelegem. N-o să le spunem nimănui. O să le păstrăm în secret, pentru noi. Nu plînge, Zosia. Într-o zi n-o să mai fie nemţi. Într-o zi nu vom mai avea voie să ne fie foame, să ne fie frig. Nu plînge. Te iubesc atît...

— Mai spune o dată.

— De cîte ori vrei. Îmi place s-o spun. Te iubesc. Te iubesc...

— E un cuvînt frumos...

— Atunci, nu mai plînge.

— Nu mai plîng. Focul s-a stins.

— Lasă-l să se stingă.

— Janek...

— Te iubesc...

— Tu eşti bun. Nu eşti ca ceilalţi.

— Ca ceilalți ?
— Cînd mă atingi tu nu mi-e silă. Dimpotrivă. Atinge-mă. Pune-ți mîna aici, pe pieptul meu. Ține-o așa, te rog.
— Am s-o țin așa toată noaptea...
— Janek.
— Am s-o țin toată noaptea...
— Janek, Janek...
— Vino mai aproape, Zosia.
— Uite, vin.
— Și mai aproape. Cît poți de mult. Așa, da, așa !
— Janek !
— Nu plînge, nu plînge...
— O, nu, nu plîng, oh ! nu, oh ! nu...
— Nu tremura.
— Nu mă pot stăpîni, nu mă pot stăp...
— Zosia !
— Oh, dragul meu, iubitule, dacă ai ști cît...
— Zosia !
— Oh ! nu pleca, oh ! stai aici, așa, nu te mai mișca... dragul meu mic. Așa, stai liniștit, nu te mai mișca. Lasă să-ți bată inima așa, e bine, e fericită.
— Și inima ta bate.
— Și ea e fericită.
— Bat împreună. Își vorbesc.
— Sînt fericite amîndouă.
— Nu, nu-și vorbesc, cîntă. Zosia, știi...
— Da ?
— E ca muzica.
— E mai frumos ca muzica.
— E tot așa de frumos.

— Nu mai știu ceva atît de frumos. Dacă ai ști cît sînt de fericită.
— Tremuri mereu.
— Cred că n-am să mă mai opresc niciodată. Și tu, tu ești atît de calm acum, atît de liniștit.
— Sînt fericit.
— Nu mă mai lăsa, Janek. Și iartă-mă... orașul...
— Îți iert tot. Am să-ți iert întotdeauna orice.
— Nu știam ce este. Nu-mi dădeam seama ce fac. Janek...
— Spune.
— Nu vreau să mai fac cu ei.
— N-ai să mai faci.
— Nu vreau să mai fac cu nimeni, decît cu tine. Numai cu tine. Făgăduiește-mi.
— Îți făgăduiesc.
— N-am cunoscut decît vorba murdară și suferința. N-ai să mă lași să mă mai întorc la ele?
— N-am să te mai las.
— Ai să-i spui lui Czerw?
— Mîine.
— O să-nțeleagă.
— Mi-e totuna dacă înțelege sau nu.
— O să-nțeleagă. Și înainte, nu mai îndrăznea să mă privească în ochi. Dacă-aș putea să stau cu tine, aici?
— Dacă vrei, poți să stai, Zosia.
— Știi, nu sînt bolnavă.
— Mi-e totuna.
— Doctorii germani mă examinau deseori. Czerw a născocit asta, ca să fiu lăsată în pace aici.
— Bine-a făcut.

— Ar fi trebuit să te întîlnesc mai devreme.

— Nu-i nimic. E ca şi cum ai fi fost omorît, ca şi cum ai fi fost bătut, înfometat, de ei. Nu e nici mai bine, nici mai rău decît ai păţit tu : e acelaşi lucru : nemţii.

— Poate că nu e nici vina lor. Nu e vina lor că sînt oameni. Mîinile li se întind singure...

— Nu e vina oamenilor. E vina lui Dumnezeu.

— Nu spune aşa.

— E aspru cu noi.

— Nu trebuie să spui asta niciodată.

— El a făcut ca nemţii să-mi ardă satul.

— Poate că nu e vina lui. Poate că n-a izbutit să se stăpînească.

— El ne-a dat foamea şi frigul, şi pe nemţi, şi războiul.

— Poate că e şi el foarte nenorocit de asta. Poate că-i pare rău. Poate că nu depinde de el. Poate că e prea slab, prea bătrîn, prea bolnav. Nu ştiu.

— Nimeni nu ştie.

— Poate că ar fi vrut să ne ajute, dar l-o fi împiedicat cineva. Poate că tot mai încearcă. Poate că va izbuti într-o zi, dacă-i dăm un pic de ajutor.

— Poate. De ce oftezi ?

— Nu oftez. Sînt fericită.

— Pune-ţi capul aici.

— Uite.

— Închide ochii.

— Poftim.

— Dormi.

— Dorm... Ghici ce-am în pachet ?

— O carte.
— Nu.
— Ceva de mîncat.
— Nu ; uită-te.
— Un urs de catifea. E drăguț.
— Nu-i așa ?
— Aveam și eu unul cînd eram mic. Se numea Wladek.
— Al meu se numește Michas. Știi, îl am de mult. Dormeam întotdeauna cu el cînd eram mică. Asta e tot ce mi-a rămas de la părinți. Dorm întotdeauna cu el... Nu-i așa, Michas ?

În întuneric, glasul pe jumătate adormit al fetei mai spuse dulce, somnoros :
— Îmi poartă noroc...

16

Erau adunați în ascunzătoarea studenților. Pe foc, samovarul începea să fluiere vesel : Pech se oferise să le facă ceai. Tocmai se căznea să-l pregătească, cu gesturi de vrăjitor, după formula fermecată pe care o avea, pretindea el, de la un bătrîn înțelept, trecut prin multe, care trăia în pădure. De altminteri, Pech împărtășea generos rețeta oricui. „Luați un morcov, spunea el, uscați-l, tocați-l mărunt, puneți-l să fiarbă trei-patru minute în apă...“ „Și e bun ?“ întrebau ceilalți. „Nu, mărturisea Pech sincer. Dar e cald. Și are culoarea ceaiului !“

Tadek Chmura era întins pe o pătură, cu capul pe sacul de dormit, și se uita la foc. Prie-

tena lui şedea lîngă el, cu ochii închişi, ţinîndu-i mîna într-a ei : Janek îi vedea chipul frumos pe fondul puştilor şi pistoalelor-mitralieră sprijinite de peretele de pămînt.

Îi cunoştea bine acum. Tînăra femeie, Wanda, şi Tadek Chmura se cunoscuseră la Universitate, unde urmaseră cursurile de istorie ; Pech, tînărul partizan rănit la cap, era student în Drept. Universitatea, examenele, cariera în învăţămînt, căreia i se dedicaseră odinioară, reprezentau o altă lume, o lume dispărută, scufundată, evaporată. Şi, totuşi, vizuina lor era plină de cărţi, şi Janek fu surprins cînd află că petreceau ore întregi aplecaţi pe cursurile de istorie şi de drept, că-şi vedeau mai departe de studii. Janek luă un volum gros de drept constituţional, îl deschise la pagina intitulată *Declaraţia drepturilor omului — Revoluţia franceză din 1789*, apoi îl închise la loc, cu un mic zîmbet batjocoritor.

— Da, ştiu, zise Tadek Chmura. E foarte greu să mai iei în serios lucrurile astea, nu ? Europa a avut întotdeauna cele mai bune şi cele mai frumoase universităţi din lume. Acolo s-au născut ideile noastre cele mai frumoase, acelea care au inspirat operele noastre cele mai de seamă : noţiunile de libertate, de demnitate omenească, de fraternitate. Universităţile europene au fost leagănul civilizaţiei ! Dar mai există şi o altă educaţie europeană, aceea pe care o primim acum : plutoanele de execuţie, sclavia, tortura, violul — distrugerea a tot ceea ce face viaţa frumoasă. E ora beznelor.

— Va trece, zise Dobrański.

Făgăduise să le citească un pasaj din cartea lui. Janek aștepta cu nerăbdare, cu gamela fierbinte pe genunchi. Căpătase de la studenți o invitație pentru Czerw ; acum, Czerw era instalat modest într-un colț, cu genunchii sub bărbie, rezemat cu spatele de zidul de pământ. Ca să audă mai bine, își scosese broboada : Janek îl vedea pentru prima oară cu capul gol. Avea părul negru, cîrlionțat și lucios, care-i dădea un aer sălbatic. Nu spunea nimic, își bea ceaiul, clipea grav din ochi și părea mulțumit că se află acolo. Tadek Chmura tușea mult : o tuse mică, ușoară, nevinovată... De fiecare dată, ducea mîna la buze cu aerul de a cere iertare. Dobrański îl privea mereu cu neliniște.

— Haide ! spuse Tadek.

Dobrański scotoci prin bluză și scoase caietul lui gros.

— Dacă vă plictisiți, n-aveți decît să mă opriți.

Se protestă. Dar Pech spuse grosolan :

— Tovarășul Dobrański se poate bizui pe mine !

— Mulțumesc. Pasajul pe care-l voi citi se întîmplă în Franța. Se numește : *Burghezii din Paris*.

— Burghezii, bagă de seamă Pech, sînt peste tot la fel. La Paris ca și la Berlin, ca și la Varșovia.

Și declară, astupîndu-și ostentativ nasul :

— Au același miros în toate părțile lumii !

— Gura, Pech ! îl rugă blînd Tadek. Tu ești comunist, foarte bine, urmează-ți drumul, o să

vedem mai tîrziu !... Deocamdată, însă, lasă-ne în pace !

— Încep, zise Dobrański.

Și se apucă să citească :

Monsieur Karl intră în casă și-și șterge cu grijă picioarele, cu un gînd pios pentru portăreasă. M-me Laitue. „Atențiile mici aduc prieteni mari..." Cu figura pătrunsă de cordialitate, bate la ușa cabinei și intră cu un prea franțuzesc *„Bonjour, m'sseurs' dames"*.

— Monsieur Karl ! strigă M-me Laitue. Iată-vă, în sfîrșit... Puteți să-mi traduceți ceea ce spun domnii aceștia ?

M. Karl își puse pe-ndelete ochelarii și se întoarse către cei doi tineri cu fulgarine care stăteau în picioare, cu un aer posac, în mijlocul cabinei. „Niște colegi !" recunoaște el imediat. O altă privire rapidă îi e de-ajuns pentru a băga de seamă că cei doi oaspeți se află mult mai sus decît el în ierarhia Gestapoului.

— *Meine Herren ?*

Zgomot de călcîie lovite. Schimb politicos de sunete guturale, scurte. „Dumnezeu al francezilor, fă să reușească treaba ! se gîndește M-me Laitue. Fă ca totul să treacă cu bine ! „Inima i se învîrtește ciudat în piept, ca și acum doi ani cînd primise cea dintîi veste de la bărbatul ei. „Sînt prizonier. Mă gîndesc la tine. Nu-ți pierde nădejdea". O nouă izbitură de călcîie.

— *Aber, natürlich !* [1] zîmbește M. Karl.

Se întoarce către M-me Laitue, părintește.

[1] Dar, firește ! (Germ.)

— O formalitate, scumpă doamnă! Aceşti domni cred că un paraşutist inamic s-a ascuns aici în casă.

Îşi ia cheia de pe panou.

— *Ausgeschlossen!*[1] zise el sec. Eu ştiu tot ce se întîmplă în acest imobil. *Aber, natürlich...* faceţi-vă datoria.

Le răspunde la salut şi iese. M. Karl este însărcinat de autorităţile germane să vegheze asupra „liniştei" arondismentului. Eu un post de încredere. Metoda lui e simplă. Blîndeţe, tact, abilitate. Să ştii tot, dar să nu întrebi nimic. Să te arăţi prieten, aliat credincios. În acest scop, făcuse să circule asupra lui mici legende. Cum, odată, ascunsese la el pe un tînăr student vinovat de a fi împărţit manifeste. Cum, altădată, pedepsise cu asprime pe un ofiţer german prea îndrăzneţ. Burghezii din Paris sînt naivi. Ei n-au nici o idee de luptă subterană. E o joacă de copil să le cîştigi încrederea.

— Monsieur Karl.

M-me Laitue urcă scara cîte patru trepte odată, cu toată inima ei zvăpăiată.

— Am uitat cu totul... Pentru scurgerea aia din baia dvs... Am chemat un instalator, e sus, lucrează.

— Vă sînt nespus de recunoscător! zise M. Karl, scoţîndu-şi pălăria.

Dar M-me Laitue a şi plecat în fugă spre cabina ei. „Numai de-ar trece totul cu bine..."

Se izbi de o făptură uscăţivă, care-şi ceru iertare sfios.

[1] Exclus! (Germ.)

— Am venit să-mi iau rămas bun, murmură M. Levy.

„Ce mai vrea și ăsta ? se gîndește M-me Laitue, cu efort. Ah ! da, pleacă. Aseară, M. Karl îi dăduse ordin să evacueze camera în douăzeci și patru de ore. Trebuie să-i spun o vorbă bună... Săracu' ! Dar nu acum, nu acum !“ Împinge ușa cabinei și înaintează cu zîmbetul pe buze către cei doi oameni posaci. M. Karl, pe scară, se întîlnește cu Grillet. Grillet este întotdeauna undeva în apropierea lui M. Karl, legănîndu-și brațele lui de boxer, ca un animal credincios, și M. Karl e foarte mîndru de acest devotament mut. Îi dă deseori bacșișuri, țigări. „Atențiile mici aduc prieteni mari !“ Grillet e omul bun la toate. O ajută pe M-me Laitue și face mici servicii pentru toți locatarii. Îl privește pe M. Karl cu ochii lui buni de cîine devotat. M. Karl îl bate prietenește pe umăr și continuă să urce scara, fluierînd *Horst Wessel Lied*. Din tot arondismentul, aceasta e casa pe care o preferă. Niciodată necazuri, niciodată bătaie de cap. Raporturile cu locatarii sînt plăcute și cordiale. Un respect reciproc și o reciprocă înțelegere. Politețe. Sinceritate desăvîrșită. Curtoazie. Ajutor mutual. Într-un cuvînt, colaborare ! În celelalte case a trebuit să amenințe, să aresteze, cîteodată să împuște. S-au întîmplat cazuri cu manifeste, tipografii clandestine, ascunderea agenților englezi. Au fost și atentate. Casa asta, însă, a fost întotdeauna supusă, ascultătoare, un copil cuminte. Cu o excepție sau două, desigur. De pildă M. Honoré,

un bătrîn de 72 de ani, care nu-i răspunde niciodată la salut lui M. Karl, nu-i vorbește, ba chiar pare să n-aibă habar de prezența lui. E apoi M. Brugnon, negustor de brînzeturi. De cîte ori îl întîlnește pe M. Karl, îl bate grosolan pe pîntec, zbierînd între două cascade de rîs nebunesc : „Stalingrad, Stalingrad, cîmpie întunecată... ha ! ha ! ha !“ M. Karl aude pași și ridică ochii : M. Honoré coboară scara. Se ține drept, țeapăn, cu bastonul sub braț. Se uită la M. Karl ca prin sticlă. „Ca de obicei !“ Și de fiecare dată, M. Karl se simte umilit ; ar prefera să fie urît decît să fie ignorat. În timpul cît trece acest smintit de francez, M. Karl are impresia că încetează de a mai exista. Și tocmai pentru a-și sublinia existența, își scoate pălăria și salută repede. Firește, M. Honoré nu răspunde. Privirea lui se filtrează ca de obicei prin figura lui M. Karl, dincolo de ea, ca și cum ar fi silită să străbată o sticlă cam murdară.

— Vă rog, zise deodată M. Karl, cu un ton vesel. Haideți să ne lămurim nițel, la urma urmei. Eu am venit aici ca prieten, ca aliat, nu ca învingător...

M. Honoré se oprește. Se întoarce spre M. Karl, îl privește. Da, îl privește. M. Karl are chiar impresia nu numai că e privit, dar chiar că e văzut.

— Trăiască Rusia, domnule ! strigă M. Honoré. Trăiască Rusia !

Așteaptă un moment, cu privirea pironită pe M. Karl, își strînge bastonul sub braț și continuă să coboare scara... La etajul de deasupra, M-me Laitue, înrămată între cei doi indivizi

posaci, e primită de M-me de Melville. M-me de Melville e o doamnă foarte bătrînă, cu părul alb. Ea îi primește în anticameră și imediat începe să vorbească :

— Dacă am pe cineva aici ? Nu, sînt singură. Bărbatul meu a fost omorît în războiul celălalt — cel cumsecade ! — iar fiul meu e în Anglia. În Anglia. Ați auzit de această țară, nu-i așa ? De-acolo au plecat avioanele care au distrus Berlinul. Fiul meu e în aviație. Luptă împotriva voastră. În fiecare noapte aruncă bombe peste orașele voastre. Nu știți franțuzește ? Păcat. Fiul meu... Avion... Bombe... Berlin... Înțelegeți ?

M-me de Melville vorbește lent, zîmbind. Nu se enervează deloc. Caută pur și simplu să cîștige timp. „Dac-ar lucra Grillet mai repede ! Dac-ar reuși să scoată cosul la timp !“ Cei doi tineri se uită fix la M-me de Melville.

— Eu l-am ajutat să plece. Mi-e totuna dac-am rămas singură. Sînt fericită. Sînt fericită să știu că fiul meu luptă împotriva voastră. El vă învață cu nenorocirea. Și nenorocirea vă va învăța să fiți mai umani...

Cei doi tineri schimbă între ei niște vorbe guturale și încep să răscolească apartamentul. Cineva bate la ușă și M-me Laitue deschide. Nu e decît M. Levy, cu pălăria în mînă.

— Voiam să-mi iau rămas bun de la M-me de Melville, zice el sfios.

M-me de Melville urmează pe cei doi tineri din cameră în cameră. Trebuiesc întîrziați, trebuie să cîștigăm timp. Trebuie ca Grillet să aibă timp să scoată cosul din casă.

— Cotrobăiți. Uitați-vă. Devastați. N-aveți decît să dați foc, să jefuiți și să omorîți, dacă vă place. Mi-e totuna. Nu veți împiedica pe englezi să vă bombardeze orașele, stradă cu stradă. Köln, Hamburg, Berlin... înțelegeți. Englezii o să vă deschidă ochii. O să ne înțelegeți, pe ruinele orașelor voastre, în fața mormintelor copiilor voștri. De pe acum începeți să înțelegeți... Se apropie ziua cînd veți spune: „Ajunge !“ Dar atunci va fi prea tîrziu.

— *Die alte Schickse ist verrückt* [1] ! spuse în sfîrșit cel mai nervos dintre cei doi tineri, ridicînd din umeri.

Dobrański se întrerupse și se întoarse spre Tadek.

— Ce zici ?

— Poate să fie adevărat. Fără-ndoială că-i adevărat. Dar nu pot trage o concluzie și nu pot avea nici o admirație pentru burghezii din Paris. Au învățat la școală fabulele lui La Fontaine, au filozofat împreună cu Montaigne, au clădit Nôtre-Dame și au dat lumii ceea ce lumea încearcă acum să le restituie : Libertatea. Vor să rămînă francezi. N-ai de ce să-i admiri, nici de ce să le mulțumești.

— În ce mă privește... începu Pech.

— Jos ! Jos !

— Acțibilduri ! scrîșni totuși Pech. Aghiazmă ! Vrăjeală !

Dobrański continuă :

[1] Bătrîna e nebună. (Germ.)

M. Karl a ajuns în fața ușii apartamentului său. Bagă cheia în broască... În această clipă, ușa din față se deschide și M. și M-me Chevalier ies pe palier.

— Monsieur Karl !... Ce surpriză fericită !

M. Chevalier sare pe M. Karl și-i strînge mîna cu efuziune, ca și cum ar fi regăsit în sfîrșit un vechi prieten. M. Karl se supune plăcut impresionat. Chevalier-ii sînt prietenii lui cei mai devotați, oile lui cele mai supuse. M. Chevalier nu spune niciodată „Germania", ci „nobila și generoasa noastră aliată de peste Rin" ; nu spune niciodată „Führerul", ci „genialul îndrumător al Noii Europe" ; armata germană e întotdeauna, în gura sa, „armata ordinei", și cînd vorbește de „colaborare", figura lui capătă o expresie de adîncă emoție, vocea îi tremură ușor și, cîteodată chiar, i se umezesc ochii. M-me Chevalier nu vorbește niciodată, se mulțumește doar să împreune mîinile ca în fața unei sfinte imagini și se uită la M. Karl cu un aer de mută și uneori nițel stupidă adorație. Cîteodată, căci are și el clipe de îndoială, ca toată lumea, toate astea i se par lui M. Karl prea frumoase pentru a fi adevărate. Cîteodată, are impresia că e victima unei comedii odioase, a unei abile *mise en boîte,* cum se spune în franțuzește. El pune asta însă pe seama neîncrederii lui firești și a nervilor surmenați în zece ani de muncă polițistă. Dar e destul să asculte *tremolo*-ul emoționat din glasul lui M. Chevalier cînd îi vorbește de „perechea Franța—Germania", e destul să se uite la mutra lui, ca să se liniștească deplin. M. Chevalier poartă o mică mustață, în chip de periuță, și

își cultivă pe frunte o fleică de păr rebel, de care e foarte mîndru. „Nu vă aduc aminte de nimeni ?“ pare să zică figura lui, cu o timiditate delicioasă.

— Monsieur Karl, zice M. Chevalier, sîntem întotdeauna fericiți să vă strîngem mîna...

Se întrerupe. Grillet vine pe palier, legănînd brațele cu un muc de țigară lipit pe buza de jos. Cu ochii șterși, fără expresie, se apropie, în urma mutrei lui de namilă stîngace, care îl precede întotdeauna, aplecată înaintea lui.

— Am venit să iau rufele ! mormăie el.

— Rufele ? zice M. Chevalier. Rufele ? A ! da... sigur, rufele murdare... Vezi în baie, prietene !

Apucă mîna lui M. Karl și i-o scutură puternic, cu fața muiată de sudoare. „Rufele“ erau ultimul număr din *Libération,* pe care M. Chevalier împreună cu M-me Chevalier o tipăreau la o presă minusculă, în camera lor de baie, și pe care Grillet și prietenii lui o împărțeau noaptea în cartier. Dacă M-me de Melville ar reuși să-i mai întîrzie pe polițiști cîteva minute !... Dacă ar avea Grillet timp să iasă ! Apartamentul d-nei Melville e un etaj mai jos. Cei doi tineri vor urca imediat și atunci... Presa e bine ascunsă, dar coșul, mare, e imposibil de mascat. Le va fi de ajuns să ridice învelitoarea... și *Libération* va înceta să mai existe... precum și M. și M-me Chevalier.

— Vă mulțumesc ! zice solemn M. Karl. M-me Chevalier, cu capul ușor plecat, cu gura întredeschisă, cu mîinile împreunate, îl privește cu încîntare... Grillet iese din cameră. Duce în

braţe coşul acoperit cu o pînză murdară. Cu mucul de ţigară lipit pe buză, cu figura lui zăpăcită, începe să coboare scara fără grabă... M. Chevalier continuă să scuture mîna lui M. Karl ca un automat. „Un etaj... două... A trecut !“

— Vă mulţumesc, zice M. Karl, şi vă rog să mă scuzaţi. Am de făcut un raport...

M. Chevalier pune un deget pe buze.

— Nici un cuvînt ! spune el şoptit. Am înţeles !

Îşi scutură fleica de pe frunte, repetă : „Sst, nici o vorbă !“ şi pleacă în vîrful picioarelor urmat de soţia lui. Închide uşa tocmai la timp ca să prindă în braţe femeia care leşină în tăcere... Pe palier, M. Karl aşteaptă resemnat, cu ochii închişi. M. Brugnon se năpusteşte asupra lui, în plină viteză, cu figura luminată de bună dispoziţie. „Oare şi-o mai fi schimbat niţel apucăturile astăzi ?“ se gîndeşte M. Karl, cu mutra încreţită de parcă-l dor dinţii. Dar în aceeaşi clipă aude rîsul idiot al lui M. Brugnon. „Cel puţin, dacă nu m-ar bate pe burtă...“ Dar în aceeaşi clipă a şi primit prima lovitură.

— Stalingrad, Stalingrad... cîmpie tristă ! urlă M. Brugnon. Ha ! ha ! ha !

M. Karl răsuceşte mînios cheia în broască şi intră în cameră. Buna dispoziţie i-a pierit, se simte nervos şi indispus. „Haide, haide... niţel tact ! niţică blîndeţe !“ Aude zgomotul apei. „A ! da... instalatorul !“ Trece în baie. Un tînăr în salopetă albastră e aplecat peste baie cu sculele risipite în jur pe parchet.

— Durează mult ?

— Cam o jumătate de oră, domnule.

Se aude soneria. „Acuma s-a sfîrșit!“ se gîndește tînărul. Nu-i e frică. O serie de informații importante nu vor ajunge însă la Londra, iar mișcarea de rezistență va pierde pe unul din cei mai prețioși agenți de legătură...

M. Karl deschide și se găsește nas în nas cu M-me Laitue și cu cei doi tineri posaci. M-me Laitue pare palidă și înfrîntă. Dar lui M. Karl nu-i arde de M-me Laitue.

— Ce dracu' mai vreți ? răcnește el în nemțește. *Das ist aber unerhört, unerhört ! Glauben Sie vielleicht, dass ich einen englischen Spion unter meinem Bett verstecke* ?“ [1]

Izbituri de călcîie. Scuze.

— Le-am spus că e apartamentul dumneavoastră, explică M-me Laitue. Dar ei nu înțeleg franțuzește.

M-me Laitue închide ochii. „Dumnezeu al francezilor, fă să ne trîntească ușa-n nas.“ Aude în același moment o pocnitură și deschide ochii — ușa era închisă.

Dobrański bău o înghițitură de ceai. Pech profită de ocazie ca să dea un atac.

— Tovarășul Dobrański lucrează pe degeaba, se informă el, sau prostituția asta îi aduce vreun beneficiu ?

— Pe degeaba ! mărturisi Dobrański trist.

Reluă caietul.

[1] E nemaipomenit ! Credeți, poate, că am ascuns vreun spion englez sub pat ? (Germ.)

E seară. Totul e liniștit în casă. Tînărul cu bluză albastră a plecat cu sculele sub braț. Cei doi tineri posaci au plecat și ei în altă direcție. În mansarda lui, Grillet meditează la ziua de mîine. Mîine va trebui să schimbe locul postului de radio clandestin. Mîine va trebui să procure acte aviatorului englez care se ascunde la Issy... Noi primejdii, noi eforturi. Aprinde o țigară și zîmbește. Cît de departe de el sînt acum Spinoza și Bergson, cursurile de filozofie de pregătit și tezele de corectat ! Elevii lui sînt risipiți. Unii sînt prin Anglia... Alții, morți sau prizonieri. Alții încă mai stau ascunși, ca el, și lucrează... ca el, cu el. „Mîine, se gîndește, va trebui să se ocupe de familiile celor doi lucrători împușcați la uzina Renault !"

În apartamentul lui, instalat comod, cu picioarele în căldura papucilor, M. Karl lucrează la raportul săptămînal către șefii lui. „Pot să afirm, fără să mă laud, scrie el, că în sectorul meu domnește liniștea cea mai deplină. Burghezii din Paris sînt oameni ușor de mînuit. Puțin tact, abilitate, finețe... Să-i iei «franțuzește», iată ce trebuie. Să te faci prietenul lor, să-ți atragi stima, încrederea. Un cuvînt drăguț, un mic serviciu... să stabilești o atmosferă de înțelegere, de cordialitate. Parisul e un oraș care nu rezistă, dacă-i faci un pic de curte..."

Mulțumit de el însuși, își ridică stiloul în aer și visează. Rapoartele lui vor fi desigur apreciate și transmise mai sus. Mai sus și mai sus... mereu mai sus se duc rapoartele lui. „Her Lokalgauleiter Ober e un om de valoare", o să înceapă să se șoptească. I se vor încredința pos-

turi noi... Mai sus, mereu mai sus ! Cu tocul în aer, cu picioarele în papuci, M. Karl visează... În camera lui, M. Chevalier își scrie articolul pentru numărul viitor din *Libération*. În camera de baie, nevasta lui se apleacă peste presa minusculă. „Aveți răbdare, scrie M. Chevalier. Ascundeți-vă bine mișcările. Nu loviți decît noaptea, și în cazuri sigure. Nu vă expuneți la primejdii familia, copiii. Lucrați înainte. Nu vă pierdeți capul. Nu strîngeți pumnii. Brațele să vă fie destinse, fețele liniștite. Zîmbiți. Nu vă îndoiți. Și să știți așa : ei vor veni, se pregătesc. Vor veni tot atît de sigur cum vine ziua de mîine. Atunci veți lepăda măștile. Veți lua armele. Veți lăsa să vorbească mînia voastră... Atunci va veni Eliberarea !“

Dar, o nouă și tragică încercare se abate asupra portăresei. După ce se mai liniștește puțin, M-me Laitue urcă la M. Lévy ca să-și ia rămas bun mai pe îndelete. Sună. M. Lévy nu răspunde. „A plecat !“ se gîndește M-me Laitue. Își ia cheia ei de serviciu și deschide. Intră. Da. M. Lévy a plecat. Trupul lui uscat atîrnă de capătul unei frînghii, în mijlocul salonului. M. Lévy a plecat. Fără permis, el a trecut granița. A intrat în zona liberă. Și-a pus buletinul de identitate pe masă, la vedere, ca pentru a preciza cine e și pentru ce a plecat. Negreșit, a șovăit puțin înainte de a pleca. Negreșit, s-a temut nițel să nu găsească porțile de dincolo închise și cu tăblița respectivă deasupra : „Intrarea evreilor interzisă“.

Cu picioarele în papuci, cu un zîmbet de mulțumire pe buze, M. Karl își continuă remarca-

bilul său raport. „A te face iubit, scrie el, iată secretul modestului meu succes și deviza care trebuie să ne călăuzească în această țară... Să te joci cu copiii. Să cedezi locul doamnelor în metrou... Micile atenții aduc prietenii mari. Farmec, bunăvoință... Burghezii din Paris n-au obiceiul luptelor subterane. Nu ne iubesc încă, dar de pe acum ne admiră. În cincizeci de ani copiii lor vor uita că părinții au vorbit franțuzește !“

Dobrański își închise caietul și-l ascunse în bluză.

— Ei, ce spuneți ?

Pech afectă cea mai deplină indiferență. Turnase apă fiartă într-o găleată și, acum, își muia picioarele în ea cu încîntare. Își închisese ochii pe jumătate și-și plecase capul într-o parte... Nu mai putea de plăcere.

— Am cîteva îndoieli, spuse apoi Czerw. Cred că...

Ezită și roși puternic.

— Spune-o deschis, Czerw.

— Cred că tu te înșeli. Plutești în idealism. Eu n-am nici o încredere în burghezi... fie că sînt din Paris sau de aiurea. Aș paria pe orice că M. Honoré a căpătat slujbă la Vichy și mi-e frică chiar că M. Brugnon al tău își vinde liniștit brînzeturile, pe preț bun, nemților. Cît despre M. Lévy...

— Ei ?

— E un măgar. Cînd ești evreu, pe vremurile astea, nu te omori. Omori, și apoi te lași omorît.

Dacă nu ești un biet burghez nenorocit de evreu...

Se auzi un cîrîit de aprobare : era Pech. Își șterse picioarele cu un gest biblic, le arătă asistenței și spuse ațintind spre Dobrański un deget nemăsurat de la picior :

— Priviți... Căci eu nu sînt cîtuși de puțin răspunzător de moartea acestui drept-credincios !

Cînd, noaptea tîrziu, Janek se întoarse în ascunzătoare, Zosia dormea. Nu-l auzi intrînd. În întuneric, îi ascultă o clipă respirația regulată, calmă. Se dezbrăcă, se strecură lîngă ea și-și puse capul pe pieptul ei. Ea nu se trezi. Îi ascultă inima bătînd pașnic... Adormi așa, în șoaptele liniștite ale inimii ei. La deșteptare îi spuse:

— Știi, Dobrański scrie o carte.

— Ți-a arătat-o ?

— Da.

— Și ce spune în ea ?

Janek șovăi. Apoi o strînse la piept, trist :

— Că nu sîntem singuri, spuse el.

17

Cele două poduri de pe Wilejka săriră în aer, într-o dimineață, sub nasul *feldgrau*-ilor care le păzeau. În aceeași zi stația electrică de transformare din Antokol fu în parte distrusă de o explozie, și din nou umblă zvonul de-a lungul

pădurii : „Tot partizanul Nadejda a pus la cale și asta !“

Germanii împușcară o duzină de ostateci, își stîlciră în bătaie informatorii, anunțară intenția de a da foc pădurii în vara următoare, ca să termine odată cu „verzii“. În raportul său lunar, din noiembrie 1942, Gauleiterul Koch observa cu iritare că eforturile de a descoperi pe omul care se ascundea sub pseudonimul de partizanul Nadejda, energia și timpul irosite în van pentru a pune capăt isprăvilor aceluia ce susținea curajul și speranța unui întreg popor, costau mai scump armata germană decît chiar acțiunile partizanilor, care, totuși, erau în creștere.

Exista, acum, în privirea oamenilor, a femeilor și copiilor, care se îndrepta asupra ocupantului, o sclipire de veselie nițel batjocoritoare, și devenea evident pentru serviciile războiului psihologic din Berlin că era esențial să se termine cu acela al cărui nume ajunsese să creeze, într-o țară la urma urmei învinsă, un veritabil mit al invincibilității.

O manevră cu totul abilă fu încercată atunci, sub ordinele lui Kalterbrunner însuși : ziarele germane anunțară că generalul Nadejda, pe adevăratul său nume Malewski, comandant suprem al armatelor „verzi“ poloneze, fusese arestat împreună cu toți aghiotanții. Fotografia lui, după arestare — un bărbat mîndru, frumos, de statură uriașă, cu cătușele la mîini — fu distribuită tuturor agențiilor de presă, iar țările neutre anunțară că rezistența poloneză fusese decapitată. Dar partizanii priveau fotografia rîzînd și ridicînd din umeri : știau bine că e

vorba de o înscenare, de o biată încercare de a-i sili să-și piardă speranța. Omul prezentat astfel de către germani nu era decît un simplu figurant : nu putea fi vorba de Partizanul Nadejda, căci eroul lor era de neatins, invincibil, protejat de un popor întreg, și nici o putere din lume, nici o forță materială nu erau în stare să-l împiedice să-și urmeze lupta, pînă la biruință.

În pădurea de la Wilejka, Janek, ca toți ceilalți partizani, ca întreaga Polonie, în acea vreme, se întreba neîncetat asupra adevăratei identități a comandantului suprem al armatei „verzi". Cînd vreun nou zvon al isprăvilor sale răsuna de-a lungul pădurii, cînd cei doi studenți apăreau cu emițătorul lor, încheind întotdeauna mesajul cu vorbele *Nadejda va cînta mîine,* pe care le recunoștea acum și transcrise în morse, Janek se simțea cuprins de o curiozitate atît de mare încît nu mai avea somn și-l hărțuia pe Czerw cu întrebările.

— Sînt sigur că tu știi cine este.

Czerw se uita grav la Janek și clipea din ochi. Nu era nimic de aflat. Și devenea din ce în ce mai greu de descurcat ce era adevărat, în isprăvile atribuite eroului lor, și ce era rodul imaginației populare. Cînd se ivi zvonul că partizanul Nadejda luptă la Stalingrad, Janek își dublă eforturile de a afla de la Czerw cîte ceva, dar acesta părea să-l ia în glumă, adică tăcea, clipea din ochiul drept din ce în ce mai repede, cu aerul cel mai serios din lume, ceea ce făcea ca figura lui să pară și mai batjocoritoare. Pînă la urmă, într-o zi, îi spuse :

— Da, îl cunosc.

Lui Janek i se făcu deodată frică. Nu mai voia să știe nimic. Poate că partizanul Nadejda nu era nicidecum tatăl lui, cum mai credea încă în fundul inimii și, atunci, asta ar însemna, într-adevăr, că tatăl lui e mort. Nu mai era, însă, posibil să dea înapoi.

— L-ai văzut ?

— Bineînțeles că l-am văzut. Dar, mai ales, l-am auzit.

— Dar cine e, la urma urmei ?

Czerw îl privi țintă, cu gravitate.

— Juri că nu vei spune la nimeni ?

— Jur, zise Janek.

— Ei bine, am să-ți spun. E o privighetoare. E vechea noastră privighetoare poloneză, care se aude dintotdeauna prin pădure. Are un glas foarte frumos. E plăcut s-o asculți. Și apoi, înțelegi, atîta timp cît această privighetoare va cînta, nu ni se poate întîmpla nimic. Toată Polonia e în glasul ei.

Janek îl privi cu indignare, dar figura lui Czerw era foarte serioasă și Czerw îi făcea cu ochiul cu atîta prietenie încît era greu să te superi pe el și, la urma urmelor, adevărata identitate a partizanului Nadejda era un secret militar de cea mai mare însemnătate ; Czerw n-avea dreptul să-l dezvăluie.

Într-o dimineață, Dobrański veni să-l caute pe Janek și-i vorbi îndelung.

— Aș vrea mai ales să vie aici, în pădure. Să-l vadă, să-i vorbească.

— Nu va folosi la nimic...

— Fără-ndoială. Dar trebuie să încercăm tot.

— Bine. Mă duc imediat.

Era la amiază cînd Janek sosi la Wilno. Casa particulară a Chmura-ilor se afla lîngă Teatrul cel Mare. Coloanele teatrului erau bălțate cu tot felul de afișe nemțești : se reprezenta *Lohengrin* pentru trupele de ocupație. Janek traversă grădina de chiparoși, își șterse picioarele și sună. Un bătrîn servitor veni să deschidă poarta. Se uită cu severitate la musafirul în zdrențe.

— Pleacă. Nu dăm nimic la cerșetori.

— Am venit să vorbesc cu pan Chmura din partea fiului său.

Figura bătrînului se lumină.

— Intră, băiatule, intră.

Închise poarta, puse lanțul și se apropie cu pași mici de Janek.

— Ce mai face pan Tadeusz ?

— E foarte bolnav.

— Jezus, Marja, Jezus, Marja...

Își șterse ochii. Capul lui, cu lungi plete albe, începu să tremure.

— L-am văzut cînd s-a născut, l-am văzut crescînd mare... I-am crescut pe amîndoi, și pe tată, și pe fiu... Jezus.

Își îndreptă puțin spinarea adusă.

— Aș putea să viu să-l văd ?

— Să vedem.

— Roagă-l, dragă băiete, spune-i că bătrînul Walenty vrea să vie să-l vadă...

— Am să-i spun.

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc mult. Ești un băiat bun. Am văzut asta imediat. Imediat ce-am

deschis poarta, mi-am spus : uite un mic înger cu inimă de aur... Da, da... vrei să vii la bucătărie să mănînci ceva ?

— Nu. Vreau să vorbesc cu pan Chmura.

— Bine, bine, cum vrei tu, copile... Nu te supăra, mă duc să-i spun, mă duc...

Plecă tîrîndu-și piciorul, cu spatele îndoit. Janek se uită în jurul lui. Era o locuință bogată. Mobilele erau sculptate și poleite, și tot așa ramele tablourilor și clanțele de la uși și ferestre ; o lampă măreață spînzura de tavan. Covoarele erau groase și moi, cu desene plăcute ochiului. Janek se gîndi la vizuina rece de pămînt, la studentul care clănțănea pe maldărul de țoale... Ușa se deschise cu zgomot și pan Chmura intră în anticameră. Era un om corpolent, cu fața congestionată și pornită pe mînie.

— Te-a trimis fiul meu ? Mă mir... vorbește !

— Nu țipați așa, vă rog, zise Janek. În ce mă privește, eu n-am nevoie de dumneavoastră...

— Și eu am nevoie de tine, nu-i așa ? Ei, bine ! vorbește ! Vrei bani ? Banda cere preț de răscumpărare ?

— Stăpîne, imploră Walenty, stăpîne, ai grijă !

Chmura își mușcă buzele.

— Ei, spuse el cu un glas nițel răgușit, ce mai face ? Tot încăpățînat ?

— Tuberculoza e o boală încăpățînată, spuse Janek.

— *Rany boskie* [1], ce spune ? se tîngui Walenty. E cu putință ?

[1] Doamne Dumnezeule ! (Pol.)

— El a vrut-o, zise Chmura. A făcut tot ce-a putut ca să ajungă aici. Putea să fie îngrijit ca un prinţ, vindecat. N-a vrut. Şi de ce, pentru care motiv ?

— Jezus, Marja, bîlbîie Walenty. *Co to bedzie ? Co to bedzie ?* [1]

— Vreau să-l văd, spuse Chmura.

— Am venit să vă iau.

Chmura se întoarse spre Walenty.

— Du-te şi adu-mi blana.

— E uşor de spus du-te şi adu-mi blana, mormăi bătrînul. Dar poate că şi lui pan Tadeusz îi e frig ? Poate că-i e foame ?

— Destul, spuse Chmura. El a vrut-o. Nu putem face nimic, nici eu, nici tu.

— Depinde, depinde ! scîrţîi bătrînul. Răposatul tatăl dumneavoastră, Dumnezeu să-l ierte, nu s-ar fi dat cu prusacii !

— Du-te şi adu-mi blana.

Bătrînul plecă bombănind. Cînd se întoarse cu blana pe braţ, era şi el gata îmbrăcat de drum.

— Viu cu tine, mormăi el. Vă cunosc pe amîndoi. O să fie nevoie de mine.

Era noapte cînd ajunseră în pădure. Janek îi duse pînă la balta de la Moara Veche.

— Aşteptaţi aici.

Îi părăsi. În ascunzătoarea studenţilor îi găsi pe Tadek şi pe Dobrański aplecaţi asupra unei table de şah. Focul se stingea în vatră. Pech sforăia undeva, nevăzut, îngropat într-un maldăr de ţoale murdare.

[1] Ce-o să se-ntîmple ? Ce-o să se-ntîmple ? (Pol.)

— Tatăl dumitale, tovarășe Tadek, e aici, spuse Janek. Vrea să te vadă. L-am lăsat lîngă baltă.

— N-ai decît să-l aduci înăuntru, zise Tadek. Dacă fac rocada, pierd calul. Dacă nu fac rocada... Atunci, da, sigur, mai bine fac rocada.

— Calul tău n-o să piardă nimic dacă mai așteaptă. De altfel, nici nu mă interesează calul tău : șah la rege și regină !

— *Psia noga !* [1] înjură trist Tadek. N-am noroc la joc.

Întoarse spre Janek privirea lui plină de febră.

— Tovarășe, ai fost imprudent. Cu prima ocazie, tata va aduce cu el pe nemți... Cred, Adas, că o să trebuie să ne schimbăm ascunzătoarea.

— Du-te și vorbește cu el, zise Dobrański, așezînd piesele de șah. La urma urmei, e bărbatul mamei tale... Pech, ei, Pech !

— Ce e ? Du-te dracului !

— O să mergem și acolo. Mai întîi vezi de foc.

Luna strălucea. Era o noapte albastră și limpede. De departe, văzură două siluete pe malul bălții. Chmura veni aproape de tot de fiul lui și-l privi. Apoi își scoase blana cu un gest brusc.

— Pune asta pe tine.

— Păstreaz-o împreună cu restul. Nu-mi trebuie nimic de la dumneata. Ai mîinile murdare.

— Panie Tadku, încercă să intervină Walenty, nu se poate așa...

[1] La naiba ! (Pol.).

— Ascultă, băiete, o reteză Chmura, n-am venit aici ca să cer iertare. Am să-ţi spun totuşi, şi să ţii minte : ţăranul polonez e de partea mea, nu de a ta. Ce-aţi făcut voi pentru el ? Nimic. Isprăvile voastre n-au făcut decît să-l pună în situaţia de a fi împuşcat, de a i se confisca recolta, de a i se distruge satul. Dacă a putut păstra ceva din grîul şi din cartofii lui, nu v-o datorează vouă, ci mie. Pentru că eu nu arunc podurile în aer : eu veghez în linişte ca ţăranii mei să nu crape de foame. M-am aşezat între ei şi nemţi, i-am ferit de a fi înfometaţi sau de a fi mînaţi spre vest ca nişte turme jegoase. Nu va mai fi un stat polonez ? Ei şi ? E mai bine aşa, decît să existe un stat polonez populat cu cadavre şi unde fiecare cetăţean să aibă aerul unui supravieţuitor. Lupta fără speranţă e frumoasă, dar destinul unui neam este de a supravieţui, nu de a muri frumos...

Izbi cu piciorul în pămînt.

— Dacă-mi arăţi zece copii polonezi şi dacă, pentru a-i salva, ar trebui să ling bocancii la zece soldaţi germani, ei bine, ţi-aş spune fără şovăială : la dispoziţie, servul dumitale !

— Asta e ca şi cum mi-ai spune să mă fac frate cu tuberculoza, spuse Tadek. Ca şi cum mi-ai spune : nu te lupta cu tuberculoza, Tadek ! Fii şmecher ! Pune-te bine cu ea ! Încearcă să-i cîştigi prietenia ! Rîvneşti la plămînii mei, draga mea ? Dar cum să nu, te rog, poftim, ia-i, sînt ai tăi, scumpă prietenă ! Intră, te rog, instalează-te, simte-te ca la tine acasă ! După asta, sigur, pot să mă culc liniştit : tuberculoza o să aibă delicateţea să mă cruţe.

— *Rany boskie !* se înspăimîntă Walenty. Ia te uită ce discuție...

Pan Chmura se întoarse către Dobrański.

— I-ați ruinat viața, spuse el. Trăiți la adăpost aici în pădure, așteptînd să treacă furtuna : habar n-aveți măcar ce este aia o privire de neamț. Vă e ușor să vă jucați de-a Robin Hood. Dar fiul meu e tuberculos. O să-și lase aici viața, simplu, stupid. Lui îi trebuie muntele, soarele. Le reproșați nemților că iau ostateci, dar voi ce altceva ați făcut decît să-mi luați băiatul ostatec ? Nu mai ajuta pe nemți, îmi propuneți voi, și-ți vom restitui băiatul. Dar eu vreau să mi-l salvez. Vreau să-l scap. Negreșit, e cam tîrziu...

— Stăpîne, răcni Walenty îngrozit. Ce sînt vorbele astea ? Ptiu ! Ptiu ! Ptiu ! scuipă el. *Sila nieczysta !* [1]

Chmura se uită un moment la fiul lui.

— Vino acasă, spuse el.

— Cît ai cîștigat la grîul vîndut armatelor nemțești ?

— Panie Tadku ! gemu Walenty.

— Dacă nu l-aș fi vîndut nemților, mi l-ar fi luat ei și țăranii n-ar fi pus mîna pe un ban...

— Puteai să dai foc la recoltă !

— Atunci, spuse cu răceală Chmura, țăranii mei ar fi fost împușcați și satul lor ars... Trăiască recolta, domnule fiu !

Coborî puțin vocea.

— Nu mai vreau, pe pămînturile mele, sate distruse, nenorociri. Tu, fă cum vrei.

[1] Blestemul dracului ! (Pol.)

Spuse apoi cu amărăciune :

— Cum e tatăl și fiul... *Nie daleko pada jablko od jabloni* [1]. Dacă tu ai curajul să mori pentru ideile tale, pot să mă resemnez și eu să-mi pierd fiul pentru ale mele.

— Stăpîne ! țipă Walenty, și inima, inima ce-ți spune ?

— Fă cum crezi, Tadek. Amintește-ți însă că în clipa asta, în toate țările europene, oamenii maturi gîndesc ca mine, în timp ce copiii lor se lasă împușcați pentru plăcerea de a scrie „Trăiască Libertatea !“ pe zidurile closetelor. În toate țările astea, bătrînii sînt cei care-și apără neamul. Se pricep mai bine. Ceea ce contează e carnea, și sîngele, și sudoarea, și țîța mamei, și nu un drapel, o graniță, un guvern. Adu-ți aminte : cadavrele nu mai pot cînta *Jeszcze Polska nie zginela !* [2]

La sfîrșit, azvîrli :

— Acuma plec. Vrei să vii ? Mîine te trimit în Elveția.

— Janek, arată-i drumul !

Chmura îi întoarse spatele și plecă repede, fără să se mai uite înapoi. Bătrînul Walenty alergă după el cu pașii lui mici ; se oprea mereu, se întorcea către Tadek, făcea gesturi mari, disperate.

— Stăpîne, nu poți să-l lași aici... Jezus, băiatul e bolnav ! Asta se vede de la o poștă !

Chmura se opri.

[1] Mărul nu cade departe de trunchi. (Pol.)

[2] *Polonia n-a pierit încă !* (Imnul național polonez.)

— Ajunge ! porunci el. Nu e nimic de făcut. Ce crezi, că sînt un cîine, că n-am inimă, că nu simt nimic ? Dar ţi-am spus : nu e nimic de făcut. El ştie ce vrea. E încăpăţînat. Are firea mea : e sînge din sîngele meu. Va merge pînă la capăt. La urma urmei, mai bine să ai un fiu mort, dar din carnea şi sîngele tău, decît o droaie de bastarzi în viaţă...

Răbdarea bătrînului servitor păru să-şi atingă marginea dintr-o dată.

— Ucigaşule ! începu el să strige deodată cu o voce piţigăiată. Nu ţi-e ruşine ? Dac-ar trăi taică-tu, te-ar scuipa în ochi.

— N-ai decît să rămîi cu el, zise Chmura printre dinţi.

— *Zeby ci sie krew zalala !* Înecate-ar sîngele ! Crezi că n-aş fi rămas cu el, dac-aş fi avut vreo cincizeci de ani mai puţin ? De mult te-aş fi scuipat în faţă... Îndrăzneşti să-mi vorbeşti aşa ? Nu te-am mai bătut de mult, *paskudo* [1].

Auziră multă vreme glasul bătrînului, din ce în ce mai îndepărtat în noapte, înjurînd şi blestemînd.

18

O dată cu primele zăpezi veniră şi gerurile mari. Janek şi Zosia nu mai ieşeau aproape deloc din vizuină. De-acum înainte viaţa lor se reducea la puţine lucruri : lemnele, focul, apa

[1] Scîrnăvie. (Pol.)

caldă, cîțiva cartofi, somnul. Janek îi spusese lui Czerw :

— Zosia nu se mai duce la Wilno.

Czerw tocmai își repara un bocanc. Spuse, fără să ridice capul :

— Știu.

— Rămîne cu mine.

— Bine.

Asta a fost tot. Czerw nu păru nici surprins, nici nemulțumit. Dobrański îi împrumutase lui Janek cîteva cărți : Gogol, Selma Lagerlöf. Cîteodată Janek îi citea Zosiei cu glas tare pasaje întregi. O întreba apoi :

— Cum îți place ?

— Îmi place glasul tău.

Se culcau devreme. Cîteodată, după ce adunau provizii de lemne pentru mai multe zile, nu se mai sculau decît ca să alimenteze focul. Ziua era, pentru ei, la fel cu noaptea, iar timpul nu mai exista. Cîteodată, cînd se deșteptau și scoteau capul afară, băgau de seamă că e noapte.

— Cît o fi ceasul ?

— Nu știu. Vino. Hai înăuntru să ne culcăm.

Le mai rămăsese încă patru saci mari de cartofi cu care să treacă iarna. Singura grijă era focul. Cu mîinile înfășurate în cîrpe, se duceau să adune uscături, le aduceau în ascunzătoare și plecau iar. Pe zăpada imaculată, cele două furnici negre se duceau și veneau tîrîndu-și poverile lor caraghioase. Intrau apoi în groapă, aprindeau focul, se încălzeau. Vorbeau puțin. Strînși unul într-altul sub păturile în-

grămădite, trupurile lor exprimau mai bine ceea ce aveau să-și spună. Zosia îl întreba uneori :

— Crezi că o să se termine odată ?

— Nu știu. Tata spunea că totul depinde de bătălia aceea.

— Care bătălie ?

— Bătălia de la Stalingrad.

— Toată lumea vorbește de bătălia asta. Și nemții, la Wilno.

— Toată lumea.

— Și mai continuă încă ?

— Zi și noapte.

— Și ce-o să facă prietenii noștri după ce-or cîștiga bătălia ?

— Vor face o lume nouă.

— Noi n-o să-i putem ajuta. Sîntem prea mici. Păcat.

— Nu contează mărimea, ci curajul.

— Și cum o să fie această lume nouă ?

— O să fie fără ură.

— Atunci, o să trebuie să omoare mulți oameni...

— O să trebuie să omoare mulți.

— Și ură tot o să mai fie... Chiar mai multă ca înainte...

— Atunci, n-o să-i mai omoare. O să-i vindece. O să le dea să mănînce. O să le dea case. O să le dea cărți și muzică. O să-i învețe să fie buni. Cum au învățat să urască, așa vor învăța să fie buni.

— Ura nu se dezvață. E ca dragostea.

— Cunosc și eu ura. Nemții m-au învățat. Am învățat-o pierzîndu-mi părinții, chinuit de

foame și de frig, trăind sub pămînt și știind că, dacă mă întîlnește pe drum un neamț, n-o să-mi ofere gamela lui și n-o să-mi facă loc lîngă focul lui, ci, dimpotrivă, n-o să aibă pentru mine decît un glonț în țeastă. Căci nemții au gloanțe pentru fiecare lucru. Pentru țeastă și pentru speranțe, pentru frumos și pentru dragoste... Îi urăsc.

— Nu trebuie. Cînd vom avea copii, o să-i învățăm să iubească, nu să urască.

— Îi vom învăța să și urască. Să urască urîțenia, invidia, violența, fascismul...

— Ce-i asta fascism ?

— Nu știu sigur. E un mod de a urî.

— Copiilor noștri n-o să le fie niciodată foame. N-o să le fie niciodată frig.

— Nici foame, nici frig.

— Făgăduiește-mi.

— Îți făgăduiesc. Am să fac tot ce voi putea.

Noaptea, se trezeau uneori în urlete nesfîrșite : lupii înfometați cutreierau pădurea ; dimineața, Janek le găsea urmele în jurul ascunzătorii. Pădurea deveni goală, goală și albă. Corbii rătăceau prin zăpadă, croncănind îndelung. Zăpada pusese stăpînire pe pădure și, pe fondul ei alb, oamenii semănau din ce în ce mai mult cu niște furnici negre, tîrîndu-și spre găuri poverile lor caraghioase, biete furnici încăpățînate, șovăitoare, abrutizate de frig, cu singura preocupare, care părea unicul scop al vieții lor : de a aprinde un foc. În orașe, cuceritorii așteptau vara ca să plece iar spre noi cuceriri, în timp ce, în păduri, speranțele umane, mai slabe decît soarele de iarnă, refuzau să moară. Oa-

menii nu se mai interesau de zgomotele oraşelor, nu-şi mai vorbeau, iar feţele lor se schimonoseau de muşcătura gerului, mai zbîrcite chiar decît scoarţa arborilor bătrîni. Din cînd în cînd, doar fraţii Zborowski se întorceau din sat, îşi apropiau de foc mîinile cu degete aspre ca pietrele şi spuneau scurt :

— Ai noştri se ţin bine.

19

În timpul unui asemenea ceas geros, cînd inima oamenilor şi a animalelor îngheaţă puţin cîte puţin şi viaţa nu mai aşteaptă decît un mic semn misterios ca să se oprească, muri Tadek. Muri noaptea, în somn, culcat lîngă foc, şi nici tînăra femeie care-l ţinea îmbrăţişat nu-i observă plecarea. În ajun, se simţise mai bine. Nu mai tuşea şi febra îi scăzuse. Îi ceruse lui Dobrański să-i citească un pasaj din carte.

— Nu merită osteneala, spuse Dobrański. Încearcă să dormi niţel.

— Mă simt bine astă-seară. Cine ştie, Adam, poate că în curînd o să pot ieşi pe-afară.

— Foarte posibil.

— La primăvară o să dăm nişte lovituri asupra convoaielor nemţeşti... Nu-i aşa ?

— Da. La primăvară.

— Trebuie să-i ajutăm pe oamenii de la Stalingrad din toate puterile noastre.

— Din toate puterile... Nu te mişca, Tadek.

— Mă simt bine, Adam. Citeşte-mi ceva.

— Ce vrei să-ţi citesc ?
— O poveste.
— Bine. Nu mai vorbi. O să-ncepi să tuşeşti.
— O poveste al cărei erou să fiu eu. Un basm în care, la sfîrşit, am să mor, dar în luptă, nu de tuberculoză.
— Ţi-o doresc. Stai liniştit. Pune-ţi capul aici... aşa. Am să-ţi spun o poveste.
— Începe.
— Gata. Gata.

Pilotul de vînătoare polonez Tadek Chmura e gata să moară. Se odihneşte pe spate, în iarbă, în inima unei păduri englezeşti mici şi stufoase. Avionul lui sfărîmat zace la cîţiva paşi lîngă el, cu aripile rupte, cu elicea înfiptă furios în pămînt ca o sabie. Din coloana vertebrală ruptă nu-i vine nici o durere ; corpul i-a devenit străin. „Era un trup de treabă !“ se gîndeşte el trist, cu toată dragostea stăpînului pentru cîinele credincios. Vederea începe să i se tulbure...

— E ceea ce se cheamă un moment patetic, şopti Tadek.

Deodată, însă, văzu tufişurile mişcînd în faţa lui şi figura stupidă a lui Pech îşi făcu apariţia deasupra unei tufe. Pech se uită la Tadek cu dezgust, scoate un croncănit batjocoritor şi iese din tufiş, cu o sticlă de whisky în mînă...

— Măcar de-ar fi adevărat ! bolborosi Pech
— Taci !...

E ceva surprinzător în această apariție, Tadek își dă seama, dar în starea lui e incapabil să-și adune gîndurile și să precizeze ce anume. La urma urmei, aerodromul nu e decît la cîteva mile de-aici și cei de-acolo probabil c-au observat avionul prăbușindu-se în pădure. Pech se apleacă asupra lui Tadek și-i apropie de buze gura sticlei. Tadek bea și constată că, tot ca și înainte, efectul e plăcut. Vede atunci ieșind din mărăciniș pe camaradul său de escadrilă, Adam Dobrański. Dobrański se poartă într-un mod de-a dreptul odios. Privește corpul înfășurat în curelele parașutei cu un profund dezgust.

— Parc-ai fi un salam ! constată el așezîndu-se în iarbă. Pasează-mi sticla. Așadar, te-au avut ?

Tadek mormăie niște chestii puțin amabile și cere și el sticla. E de părere că lumea nu se ocupă destul de el. E pe punctul de a muri...

— Taci ! șopti Pech. Doarme.

Tadek deschise ochii.

— Nu dorm. Continuă.

E pe punctul de a muri, corpul lui zace acolo, patetic și abandonat, și cei mai buni prieteni ai lui au aerul să considere toate astea ca pe-o excelentă glumă. El nu le cere să-și smulgă părul și să suspine, dar, oricît, ăsta nu e neapărat un prilej de beție.

— Ați putea măcar să vă descoperiți, le sugerează el cu demnitate. Pech, nu te jena. Dacă ai obosit bînd în picioare, poți să te așezi pe mine, adaugă el tragic.

Spre marea lui surpriză, Pech se instală imediat pe abdomenul lui, cu sticla în mînă. Dar Tadek nu simte nici o greutate. Dimpotrivă, are impresia că asistă la toate astea din afară, ca şi cum acest corp înhămat n-ar fi al lui.

— O ! merge mai prost decît mă aşteptam, spuse el cu dezolare. Nu încercaţi să-mi ridicaţi moralul ! Ştiu unde mă aflu !

— Drăguţule, zise Pech, dacă-ţi închipui că avem cea mai mică iluzie... *Cheers !* [1]

Bea.

— Dacă eşti în stare să-ţi vezi distrusă opera vieţii tale... declamă el apoi.

— Eu ? geme Pech. Iar ceva Kipling ?

— Da. Dacă eşti în stare să-ţi vezi distrusă opera vieţii tale... Kipling, bătrînul ăsta cumsecade ! O să citeşti poemele lui cu Stalingradul... După propria-i mărturisire, e tot ce a scris mai bun. Ce foc ! Ce vervă !... *Gunga Din* e un fleac ! *Cheers...*

— *Cheers,* spuse Tadek. Acest whisky e într-adevăr excelent. Îţi dă poftă de viaţă...

Declaraţia fu de natură să umple de veselie pe cei de faţă. Sticla mai făcu la iuţeală cîteva tururi.

— Ce face Jabloński ? întrebă Tadek.

— Ca şi noi, spuse Pech. A părăsit escadrila.

Îşi goleşte paharul.

— Sîntem în zbor planat acum, declară el.

— Şi Czerw ? L-am văzut intrînd într-un neamţ, deasupra Mării Nordului... Eram la două

[1] Noroc ! (Engl.)

sute de metri în spate și am văzut amîndouă avioanele prăbușîndu-se în mare.

— Da, confirmă Pech, și Czerw se bălăci frumos în apa înghețată, plutind ca un dop. Brr... dîrdîi el, ca un bun polonez. „Brr... brr...“ auzi deodată în spatele unui val. Czerw întoarse capul și zări pe neamț care plutea și el foarte aproape, privindu-l cu ochii lui tîmpi. Începură să schimbe înjurături ca să se mai încălzească : „A... a... aici ai să crăpi, s... s... scumpul meu ! șoptește triumfător Czerw, în nemțește. Ce... ce... centura de salvare n-o să ție la infinit. T... t... te-ai ars ! — Br... răspunde trist neamțul. — Cl... clă... clănțăni din d... d... dinți, ai ? jubilează Czerw. — E... e... eu ? scrîșnește neamțul. A... a... așa vreau ! E f... f... foarte plăcut ! — A... a... adevărat ! recunoaște Czerw. P... p... pentru nimic în lume n... n... n-aș vrea s... s... să mă aflu în altă p... p... parte ! — Br... clănțăniră în cor, fiecare pîndind cu coada ochiului pe celălalt. — A... a... am b... b... bombardat V... Varșovia de d... douăzeci de ori ! scrîșnește neamțul cu bucurie. — Co... co... co... răspunse liniștit Czerw. — Cu... cum ? face neamțul bănuitor. — Co... Colonia, isprăvește Czerw. Ha ! ha ! ha ! — Br... clănțăne întunecat neamțul“. După un ceas începu să-și piardă puterile. „H... hai, șuieră el, d... d... dă-te la fund... Să terminăm... — D... d... după tine, gîfîie Czerw. — N... nici vorbă !“ protestează neamțul și curînd începu să înghită apă. Imediat, Czerw i-o trece în cont. „A... ai băut ! jubilează el. Cît despre mine, u... u... uite... M... m... mă dau la fund din plăcere“. Dispăru o clipă sub apă și reuși să revină

la suprafață. „Ei ? horcăi el mai mult mort decît viu. C... ce... p... părere ai ?“ Neamțul îl privește cu disperare, strînge din dinți și se afundă... „Era un adevărat capsoman, îmi spune Czerw mai tîrziu, cu admirație. Am numărat pînă la zece și l-am declarat învins. După care am leșinat...“ Cînd l-am cules din valuri era un fel de burete. Pasează-mi sticla.

Tadek scoate un suspin de satisfacție. E fericit. A băut prea mult și capul i se învîrte ușor, dar și-a regăsit camarazii și, ca altădată, vor pleca din nou împreună la luptă.

— Îi vom bate ! declară el.

Și începe să cînte în gura mare.

Jak to na wojence ladnie
Kiedy pilot z'nieba spadnie... [1]

— Ia te uită la bețivul ăsta ! mormăie Pech cu dezgust. Pe cinstea mea, va trebui să-l ducem pînă sus...

Îl iau fiecare de cîte-o mînă și-l ridică...

Koledzy go nie zaluja,
Jeszcze butem potraktuja... [2]

cîntă Tadek.

Se împiedică deodată de ceva... Se aplecă. Corpul inert al unui pilot e întins pe iarbă, cu

[1] *Ce frumos e în război*
Cînd pilotul cade din cer... (Cîntec polonez.)
[2] *Camarazi, nu vă opriți la el,*
Trecem mereu înainte.

casca pe cap, înhămat în curelele paraşutei. Alături, sfărîmăturile unui avion.

— Ce-i asta ? se miră Tadek.

— Nimic, spune Pech. Fă-te că nu bagi de seamă. N-avem decît să păşim pe deasupra...

...Îl traseră cu ei.

Dobrański tăcu. Partizanii rămaseră nemişcaţi, aplecînd capetele. Numai Pech înjură printre dinţi şi, mai tîrziu, părăsind ascunzătoarea, îi spuse lui Janek :

— Ne povestesc basme cînd începem să trăim, ne povestesc basme cînd începem să murim. La asta am rămas pînă azi, asta e tot ce ştiu să facă pentru noi, după mii şi mii de ani...

Tadek Chmura zîmbea, iar Wanda, care-l mîngîia uşor pe frunte, cu ochii închişi, cu pletele întunecate căzîndu-i în valuri pe umeri, cu trăsăturile senine, în ciuda urmelor de lacrimi, rămase pentru totdeauna în amintirea lui Janek ca un simbol de proră, pe care nici o beznă şi nici o furtună n-ar fi în stare să-l rătăcească sau să-l înece.

Mai tîrziu, mult mai tîrziu, cînd vizuinile partizanilor din pădurea poloneză deveniră locuri de pelerinaj, unde un popor întreg venea să cinstească amintirea eroilor săi, cînd nu mai rămase din Wanda Zalewska, torturată şi executată de germani, decît un nume gravat pe o placă de bronz, alături de cel al lui Tadek Chmura, la intrarea lăcaşului venerat, acest chip stăruia la fel de viu în amintirea lui pentru Janek, ca şi vorbele tatălui său, „nimic important nu moare“, şi de fiecare dată cînd se

gîndea la el, era ca și cum tatăl lui l-ar fi mințit un pic.

Tadek Chmura fu înmormîntat în pădure, sub zăpadă. Nu lăsară nici un semn. Studentul le repetase adesea :

— Țineți minte, nici un semn, nici un nume.

— Dar de ce ?

— Tata, știi...

Îl priveau tăcuți.

— Nu vreau să mă găsească.

20

Din cînd în cînd, Czerw îl trimitea pe Janek la Wilno, la un bătrîn cizmar care lucra într-un subsol din Zawalna. Era un om solid și morocănos, cu mustață lungă, atîrnînd în jos, de *szlachcic* [1] din vremurile trecute.

— Să-i spui că sînt bine, îl învăța Czerw.

De fiecare dată cînd intra în subsol, cizmarul îi arunca lui Janek o privire scurtă și se apuca să lucreze mai departe. La început, Janek se simți stînjenit față de asemenea primire, dar pînă la urmă se obișnui. Cobora în dugheană, își scotea șapca și spunea :

— Czerw e bine.

Cizmarul nu răspundea nimic și Janek pleca. Pînă la urmă îl întrebă pe Czerw :

— Cine e ?

— Tata.

[1] Nobil. (Pol.)

Întorcîndu-se dintr-o asemenea vizită ciudată, Janek trecu prin Pohulanka. În fața casei unde locuise altădată panna Jadwiga se opri. Se uită o clipă la poartă și, fără să se gîndească, intră, străbătu curtea, se urcă la primul etaj... Îi fu frică. Inima îi bătea puternic. Se gîndi să fugă. Dincolo de ușă se cînta la pian. Janek recunoscu aria. Era din Chopin : chiar bucata pe care i-o cîntase panna Jadwiga atît de des... Se liniști și ascultă multă vreme ascuns în umbră ; cînd muzica încetă, frica îi reveni și Janek o luă la fugă. În pădure nu spuse nimănui nimic, dar rămase indispus, neliniștit.

— Ce s-a-întîmplat ? întrebă Zosia.

— Nimic.

A doua zi se întoarse la Wilno, la aceeași oră. Ascultă... Nu mai era Chopin, de data asta, era altă melodie, frumoasă, foarte frumoasă... Nu-i mai era frică. De-atunci, de cîte ori se ducea la bătrînul cizmar, își făcu obiceiul să treacă prin Pohulanka, la întoarcere, și să asculte de pe scara neagră pe muzicantul nevăzut.

— Știi, cîntă bine, mărturisea el deseori Zosiei, oftînd... Îmi place atît de mult muzica...

— Ții la ea mai mult decît la mine ?

El o sărută.

— Nu.

A doua zi dimineața, Zosia dispăru și se întoarse seara plină de zîmbet.

— Am un cadou frumos pentru tine.

— Ce anume ?

— O să fii mulțumit.

Rîse.

— Închide ochii.

El ascultă. Auzi la început un scîrțîit, niște pocnituri oribile, apoi un glas răgușit și vulgar zbieră :

Czy pani Marta
Jest grzechu warta [1].

Pocniturile, scîrțîiturile și zbieretele continuau fără sfîrșit.

— Muzică ! spuse Zosia mîndră. Pentru tine !

Janek deschise ochii. Ea zîmbea, fericită că i-a făcut plăcere.

— Mi l-a găsit Yankel la un evreu din pădure...

Janek voi să se arunce asupra patefonului, să sfărîme placa... Se stăpîni, însă. Nu voia să o întristeze pe Zosia. Suferi în tăcere.

— E frumos, nu ?

Ea răsuci din nou manivela aparatului.

Czy pani Marta...

El opri cu blîndețe patefonul. Apoi își luă revolverul, îl băgă sub bluză. Spuse :

— Vino.

Fata se sculă. Nu întrebă nimic. Îl urmă. Ieșiră din ascunzătoare. Amurgul cobora peste pădure ; aerul era liniștit și înghețat, zăpada scîrțîia sub picioare. Nu vorbiră deloc. O dată, doar, ea întrebă :

— Mergem la Wilno ?

[1] *Frumoasa coana Marta*
Merită să faci cu ea un păcat. (Pol.)

— Da.

Sosiră noaptea. Străzile erau pustii, Janek străbătu curtea, urcă scara... Zosia îl urma. O luă de mînă, i-o strînse într-a sa...

— Ascultă.

Înăuntru se auzea pianul. Scoase revolverul din buzunar. Zosia spuse doar :

— E imprudent ce facem.

Janek ciocăni în ușă. Muzica se opri. Se auzi un zgomot de pași, cheia se răsuci în broască și ușa se deschise. Omul ținea în mînă lampa cu abajur galben. Janek privi o secundă, una singură, orezăriile, pagodele și păsările negre... Apoi privirea lui deveni cruntă și alunecă spre figura omului. Era un individ în vîrstă, cărunt. Avea un nas lung și roșu și niște ochelari de nichel care spînzurau pe vîrful lui, gata să cadă. Se uită la Janek pe deasupra lor, cu capul ușor aplecat într-o parte. Purta un halat vechi de un verde spălăcit și un fular gros în jurul gîtului. Părea gripat. Spuse într-o poloneză cu puternic accent german :

— Ce vre...

Privirea i se opri pe revolver. Ridică o mînă și-și așeză ochelarii. Nu părea speriat și nici uimit. Deschise ușa larg. Spuse :

— Intrați.

Zosia închise ușa. Bătrînul strănută și-și șterse nasul cu zgomot. Oftă și spuse :

— Bieții copii !

Janek ținea revolverul cu o mînă hotărîtă. Nu-i era frică. Știa că nu i-ar fi nici o milă de bătrîn. Își amintea de panna Jadwiga... Nu-i va fi nici o milă.

— Banii sînt în vestă. Ai venit la ţimp, băiatule. Tocmai mi-am luat solda mea de căpitan.

Rîse.

— Ţi-o dau ţie.

Janek privea pagodele, orezăriile şi păsările pe abajurul galben... I se strîngea inima.

— N-am să spun la nimeni, spuse bătrînul prietenos. Nu vreau să te-mpuşte, copile. Şi aşa împuşcă destui ca tine.

Luă portofelul din buzunarul hainei şi i-l întinse. Janek nu-l luă. Omul păru uluit.

— Ţi-e foame, poate ? La bucătărie a rămas...

— Nu mi-e foame.

Figura omului păli în chip vizibil. Spuse cu un glas niţel răguşit :

— Înţeleg. Ai stat aici, înainte ? Înţeleg. Dar eu n-am făcut nimic. Locuinţa asta mi s-a dat, n-am cerut-o eu. Am fost mulţumit, desigur, pentru pian. Dar pe părinţii tăi nu i-am gonit eu de-aici, băiete.

Lampa îi tremura în mînă. Pagodele, păsările şi orezăriile alergau pe pereţi, umbre imense.

— Poate au fost omorîţi ? Nu ştiam. N-aş fi primit casa...

— Cîntă ! ordonă Janek.

Omul nu înţelese.

— Du-te la pian şi cîntă !

Omul puse lampa pe pian, se aşeză. Mîinile îi tremurau.

— Ce vrei să-ţi cînt ? Am Schubert, aici...

— Cîntă.

Omul începu să cînte. Dar mîinile îi tremurau prea tare.

— Cîntă mai bine ! strigă Janek.

— Lasă revolverul jos băiete. Nu e deloc încurajator să-l simți în spate.

Începu să cînte. Cînta bine. Da, gîndi Janek cu tristețe, știe să cînte. O luă de mînă pe Zosia.

— Ascultă. Asta e muzică.

Zosia se strînse lîngă el.

— Acum din Chopin, zise Janek.

...Cînd reveni pe pămînt, îl văzu pe bătrîn în picioare, în fața pianului, privindu-l.

— Aș fi putut să te dezarmez, copile. Ai uitat cu totul...

Janek își frecă ochii.

— Du-te, îi spuse el Zosiei.

— Și tu ?

— Rămîn aici ca să nu cheme pe cineva...

— N-am să chem pe nimeni, spuse omul.

— Du-te. Nu-ți fie frică. Am să te ajung în pădure.

Ea se supuse.

— Vrei să-ți mai cînt ? întrebă neamțul.

— Da.

Bătrînul cîntă din Mozart. Cîntă aproape o oră, din memorie. Cînd termină, îl întrebă :

— Îți place mult muzica ?

— Da.

— Poți să vii mai des. Nu trebuie să-ți fie frică. Voi fi fericit să-ți cînt. Vrei să mănînci cu mine ?

— Nu.

— Cum vrei. Mă numesc Schröder, Augustus Schröder. Cînd sînt acasă, civil, fac jucării muzicale.

Oftă.

— Țin mult la jucăriile mele. Le prefer oamenilor. Îmi plac mult și copiii. Nu pot să sufăr războiul. Fiul meu, însă, care e de vîrsta ta, lui îi place războiul...

Ridică din umeri.

— Atunci, a trebuit să viu aici, ca să nu-mi pierd copilul. Fac însă serviciu la intendență și n-am nici măcar pușcă. Dacă vrei, o să fim prieteni.

— Nu, spuse Janek.

Șovăi.

— Dar am să mai viu.

— O să fiu întotdeauna bucuros să-ți cînt.

Janek plecă. Zosia îl aștepta în ascunzătoare.

— Mi-era atît de frică să nu pățești ceva !

— Ei ? întrebă Janek. A fost frumos, nu ?

Ea lăsă capul în jos cu un aer vinovat. Apoi începu să plîngă.

— Zosia !

Fata suspina greu, ca un copil bătut.

— Zosia ! o rugă el. Zosieńka... Ce s-a-ntîmplat ?

— Nu mi s-a părut frumos ! suspină ea. Deloc, deloc !

— Zosia...

O cuprinse în brațe. O strînse la piept.

— Acum, că ți-am spus, n-o să mă mai iubești !

— O, ba da, te iubesc, sigur !... Nu plînge, Zosieńka !

— Dar tu iubești muzica asta mai mult decît pe mine... Doamne ! cît sînt de nenorocită !

Nu știa ce să-i răspundă. O strînse lîngă el. Îi mîngîia părul. Repeta :

— Zosia, Zosieńka.

21

Janek reveni de mai multe ori la Augustus Schröder. O făcea însă pe ascuns, cu rușine : suferea de fiecare dată, ca și cum ar fi trădat. La început, își lua toate precauțiile, strîngînd revolverul în buzunar, urmărind gesturile neamțului cu bănuială. Dar Augustus Schröder știu să-i inspire încredere. Îi arătă lui Janek fotografia fiului său : un tînăr cu figura întunecată, în uniformă hitleristă.

— E de vîrsta ta, spuse el trist. Dar nu-i place muzica. Nu-i plac jucăriile mele.

Îi arătă jucăriile : niște figurine de spiriduși și de burghezi germani din timpurile trecute, lucrate cu o artă delicată.

— Am făcut aproape toate personajele poveștilor lui Hoffman și ale lui Grimm, explică el cu o mîndrie copilărească. Iubesc trecutul... Iubesc Germania cîntăreților din flaut și din fluier, Germania scufiilor de noapte și a oamenilor care prizează tabac, a redingotelor lungi și a perucilor albe...

Zîmbi.

— Pe vremea aceea căpcăunii trăiau doar în basme, erau niște ticăloși cumsecade și nu mîn-

cau pe nimeni niciodată ; le plăceau, mai presus de orice, papucii lor, o pipă la gura sobei, o halbă de bere și o partidă bună de șah...

Fiecare jucărie avea un mecanism : era de ajuns să apeși pe un buton și păpușa se însufleţea, schița un salut sau un pas de dans, în sunetul limpede al unui acord melodios.

— N-am făcut niciodată soldați din plumb, nici măcar pentru fiul meu ! spunea Augustus Schröder.

Se așeza la pian și cînta. Îi plăceau mai ales liedurile și le cînta admirabil. Janek simțea că aceste melodii se potriveau mai bine cu sufletul bătrînului, cu visurile lui, cu iubirile lui trecute... Asculta cu plăcere această muzică dulce și tristă. Îl întrebă o dată :

— Dumneata ești într-adevăr german ?

— Da, mai german decît ăștia...

Făcu un gest spre fereastră : în stradă, tancurile treceau cu zgomot.

— Sînt cel din urmă german.

Trăise mult timp la Cracovia și cunoștea bine poloneza. Nu îndrăznise niciodată să-i vorbească lui Janek de părinţii lui.

Într-o zi întrebă timid :

— Unde stai tu ?

— În pădure.

— N-ai vrea să vii să stai aici, cu mine ?

— Nu.

Augustus Schröder ridică ușor din umeri și nu mai insistă. Îi dărui lui Janek una din jucăriile lui. Era un burghez bavarez cu scufie de noapte, care zîmbea, priza tabac, strănuta și ridica apoi capul cu satisfacție în sunetele

lui : *Ach, mein lieber Augustin* [1]. Janek păstră mereu figurina cu el. I-o arătă Zosiei. Deseori, în ascunzătoarea lor, rîdeau amîndoi cu hohote privind pe bătrînul bonom prizînd și strănutînd... *Ach, mein lieber Augustin, Augustin, Augustin...* se auzea cîntînd ceva în măruntaiele lui. Moșul înălța capul cu un aer profund mulțumit.

22

Într-o vineri seara, Yankel Cukier își curăță ghetele, își spălă barba, înfășură tales-ul de mătase în jurul cărții de rugăciuni și plecă. Partizanii îl priviră cu bunăvoință depărtîndu-se. Singur, Mahorka mormăi :

— Ovreiului nu-i place să se-nchine singur. Îi e frică să rămînă singur cu Dumnezeul lui.

Yankel mergea repede : era în întîrziere.

In fiecare vineri seara se aventura astfel pînă în mahalaua Wilnei, Antokol, se strecura printre ruinele vechii pulberării... Această pulberărie servea drept sinagogă și loc de adunare evreilor ascunși în pădure : în retragere, trupele rusești o aruncaseră în aer în '41, dar cîteva subterane rămăseseră aproape neatinse. Intrarea era dificilă, și nimeni nu se rătăcea peacolo niciodată, în afară de credincioșii pe care pogromurile îi cruțaseră. Nu erau prea mulți și

[1] *Ah, dragul meu Augustin.* (Germ.)

cuvîntul lor de ordine era : prudență. Se strecura în ruine mai întîi Symes, vagabondul, cerceta locurile — în general, nu erau pe-acolo decît lilieci și șoareci lihniți — și scotea un fluierat strident : credincioșii se strecurau atunci în pulberărie, unul cîte unul, tăcuți și fricoși... Yankel sosi puțin în întîrziere. În subterană, Symes instalase triumfător un felinar, furat în ajun din gara principală din Wilno. Se aflau deja acolo o duzină de oameni, slabi și nervoși, cu gesturi sacadate, cu mîini lungi, tragice. Sioma Kapelusznik, bătrînul negustor de șepci din strada Niemiecka, îndeplinea funcția de cantor. Cu pălăria pe ochi, își izbea pieptul, se legăna ; buzele i se mișcau, din cînd în cînd vocea urca într-o lungă jelanie cîntată, apoi cobora din nou și numai buzele continuau să se miște în tăcere... Ochii lui nu se opreau niciodată pe cartea de rugăciuni așezată în fața lui, ci alergau furișat peste tot plini de groază : pe fețele credincioșilor, în colțurile întunecate, pe zidurile de piatră. La cel mai mic zgomot, tresărea, apoi încremenea brusc și asculta : numai buzele lui, devenite albe, continuau să murmure, și pumnul, suspendat o clipă în aer, se apuca să izbească din nou cu un gest automat în pieptul scobit. Evreii se rugau : un murmur lung, susținut, cu timbru egal, și apoi, deodată, un lung suspin smuls dintr-un singur piept, o lungă jelanie, jumătate vorbită, un fel de întrebare deznădăjduită, sortită să rămînă veșnic fără răspuns. Ceilalți credincioși ridicau atunci glasul,

făceau să se audă mai sfîșietor această întrebare tragică, acest suspin vibrant ; apoi glasurile coborau și redeveneau murmur.

— *Lehu neranenu leadonai ieţur ieşeinu !*[1] suspina Sioma. *Şma israel adonai...* Cine, cine a rămas afară la pîndă ?

— Symes, spuse repede un credincios, lovindu-și pieptul cu ochii aţintiți în carte. Symes a rămas... *Şma israel adonai eloheinu adonai ehod !*

— *Baruh şeim kevod malhuto leolam vaed...* psalmodie evlavios glasul lui Symes. Sînt aici, rabi. Vreau să mă rog, ca toată lumea !

— *Arbaim şana akut bedor veomar !* psalmodie cantorul legănîndu-se. Atunci cine, cine a rămas afară, de pază ?

— *Arbaim şana akut bedor veomar !* se lamentă tot așa și Symes, fără să se lase mai prejos.

— *Adonai ehod !* răcni cantorul, trăgînd în jos capătul tales-ului și izbindu-se barbar în piept. N-a rămas nimeni să facă de pază. *Arbaim şana akut...* Adevăr zic vouă : nu e bine ! Trebuie să se ducă cineva afară și să stea de pază ! *Arbaim şana akut...*

— Ai mai cîntat-o de trei ori chestia asta, rabi ! interveni grosolan tînărul Symes.

— *Bedor veomar !* sfîrși Sioma. Nu e nevoie să mi se spună ce trebuie să fac !

[1] Acest text și următoarele sînt texte religioase în limba ebraică. (N.R.)

— Am venit aici să ne rugăm sau să discutăm ? interveni un mic evreu roșcat, cu aer furios.

— Nu e nevoie să mi se amintească pentru ce am venit aici ! scheună cantorul. *Șiru leadonai șir hadaș !*

— *Șiru leadonai !*

— *Oi, șiru leadonai !* Cîntați, cîntați, cîntarea cea nouă în fața Atotputernicului ! Kaminski, du-te afară și stai de pază.

— *Oi, șiru leadonai !* reluă supus Kaminski cu ochii în extaz.

Era o namilă de evreu bărbos, fost birjar în Wilno.

— *Leadonai șir hadaș !* psalmodie cantorul. Kaminski, ți-am zis ceva ! Am zis : du-te afară și stai de pază !

— *Lea... a... odonai șir hadaș !*

— Kaminski, am zis...

— Nu bate capul ! mugi deodată namila cu ochii injectați. Mă supăr cînd bați capul ! Și cînd mă supăr... *Șiru leadonai șir hadaș !*

— *Baruh șeim kevod malhuto leolom vaed !* se jelui rapid cantorul. Așa am să rîd cînd o veni o patrulă să ne masacreze !

— *Adonai ehod !*

— Așa am să rîd cînd o veni o patrulă să ne masacreze, *oi,* ce-am să rîd ! *Șma israel adonai...*

— Așa am să rîd, așa am să rîd, cînd o veni... ptiu ! scuipă Kaminski mînios. Mă-ncurci, Kapeluzsnik ! Nu poți să-ți spui rugăciunea în liniște, nu poți ?

— Cum vrei să-mi spun rugăciunea în liniște, cînd asasinii bîntuie peste tot în jur, gata să ne sugrume, și cînd nimeni nu stă afară de pază ? *Lifnei adonai ki ba mișpat haareț !* Cum vrei ?

— *Ba mișpat haareț !* Tu vezi peste tot asasini ! *Ki ba. Ki ba, adonai ki ba...* Treziți-vă, treziți-vă, înaintea lui Dumnezeu !

— *Adonai ki ba ; șma israel adonai...* Ce-am auzit ?

— N-ai auzit nimic, rabi, absolut nimic !

— Am auzit ceva... *Șma israel adonai eloheinu.*

— *Adonai ehod... oi...* Ce ? ce ? ce-ai auzit ? Nu mă speria, rabi... Nevastă-mea e în luna a șasea ; e rău, pentru sarcină... sperietura... *Molșem booilem boit !* Poate să nască înainte de vreme.

— Poate să n... ptiu, ptiu, ptiu ! se încurcă iar Kaminski. O să-nnebunesc ! *Molșem booilem boit !*

După rugăciune, evreii dispărură în noapte, se risipiră prin pădure. La ieșire, Yankel îl căută pe Kaminski.

— Ei ?

— Camionul trece în fiecare zi pe șosea pe lîngă Wilejka. Aprovizionează posturile izolate. Am văzut arme, muniții...

— Bine păzit ?

— Trei oameni, de obicei, plus șoferul. Unu în față, ceilalți în camion... Nu bănuiesc nimic.

— La ce oră ?

— La patru trece pe la cotitura mare de la Wilejka : șoseaua are acolo o pantă bruscă de vreo cincizeci de metri. E cel mai bun loc.

Se despărțiră. Yankel se cufundă în noapte.

23

— Hm...

Czerw examină micul său grup cu un ochi critic.

— La drum !

Se urniră. Mergeau în șir indian, în cap cu Czerw. Czerw avea un fel ciudat de a-și purta pușca : cureaua pe ceafă și pușca de-a lungul pieptului. Își sprijinea brațele pe ea. Văzut din spate, cu broboada înfășurată pe cap, semăna cu o bătrînă care poartă în brațe un copil. Krilenko mergea greu tîrîndu-și piciorul. Fața îi era schimonosită de durere...

— Reumatism ! îi explicase cu tristețe lui Janek.

Mahorka era lipsă : o femeie năștea la Piaski și, de două zile, el dădea tîrcoale în jurul gospodăriei mormăind rugăciuni. Yankel avea o centură de grenade în jurul mijlocului. Stańczyck purta un cuțit în mînecă : era singura lui armă... Cei trei frați Zborowski erau cei mai bine echipați : avea fiecare cîte o pușcă germană, o baionetă, un mauser și cartușierele

pline. Pan Mecenas, fără arme, tropăia înaintea lui Janek. Avea un aer inutil și ridicol, în blana lui enormă, care mirosea mereu a cîine plouat. În fiecare clipă se oprea și alerga în tufișuri : suferea de intestine. Îi ajungea apoi, extenuat, bolborosind scuze. Făcu astfel jumătate din drum ; după o vreme, rămase în urmă, sfîrșit, gemînd, undeva în mărăciniș. Janek încheia coloana. Sosiră la cotitura de la Wilejka mult înainte de timp și se așezară de fiecare parte a drumului. Cei doi Zborowski mai mari se așezară în vîrful dealului tocmai în punctul unde șoferul trebuia să schimbe viteza ca să coboare. Soarele apunea dincolo de Wilejka, zăpada era tare și lucioasă, transformată în masă compactă de scurta putere a soarelui. Așteptară aproape o jumătate de oră, lungiți. Krilenko, sătul de gheața care-i pătrundea încet-încet măruntaiele, se sculă cu o înjurătură.

— Stai culcat ! ordonă Czerw.

Krilenko protestă.

— Vrei să-mi înghețe...

Czerw făcu cu ochiul.

— Mă insultă ! se indignă bătrînul.

— N-am făcut-o înadins, spuse Czerw. E un tic nervos. Gata. Lasă gura !

Auziră camionul. Auziră pe șofer schimbînd viteza și camionul apăru la cotitură și începu să urce. Mergea greu. Negreșit, era prea încărcat. Janek văzu fața șoferului, palidă, buimacă : fără îndoială, omul era obosit de drum, de frig și de zgomot. Un soldat visa lîngă el cu ochii

deschiși. Era un camion de trei tone, cu coviltir. Un glas începu să cînte înăuntru :

Ich hatt' einen Kameraden...[1]

Și un cor îi răspundea :

Ich hatt' einen Kameraden
Einen besseren findst du nicht...[1]

Czerw rămase lipit de zăpadă.

Krilenko șuflă :

— Dacă frații Zborowski atacă, ne-am ars.

Camionul ajungea în vîrful coastei : vedeau acum cele două rînduri de soldați germani așezați față-n față, cu pușțile între genunchi.

Ich hatt...[2]

Camionul scîrțîi, mai făcu un efort și dispăru de cealaltă parte. Cei doi Zborowski traversară șoseaua și-i întîmpinară.

— Bine-ați făcut, spuse Czerw. Încercăm mîine iar.

Cînd reveniră a doua zi, Czerw îl luă pe Janek și-l puse la poalele coastei.

— Știi să fluieri ?

— Da.

— Camionul va coti aici. După ce va trece de tine, te uiți înăuntru. Dacă sînt mai puțini de trei oameni, fluieri. Înțeles ?

— Da.

— Repetă !

[1] *Aveam un camarad*
Unul mai bun ca el nu găsești... (Marș german.)

Janek repetă. Czerw plecă și se piti în tufiș. Din nou soarele cobora. Janek auzi camionul. La volan era același șofer și lîngă el dormea același soldat. Camionul coti și începu să urce. Janek dădu mărăcinii la o parte și se uită.

În camion era un singur om, așezat pe o ladă. Părea să moțăie. Janek îl privi fix o secundă, încă una. Era bătrînul Augustus Schröder. Camionul gîfîia... „Un singur om înăuntru", se gîndi Janek. Trebuia să fluiere. Puse două degete la gură. În spatele camionului, trupul slab și lung al neamțului era zguduit pe ladă, bărbia îi cădea în piept. Ținea brațele încrucișate. Un singur om... Un fluierat țîșni, pătrunzător și scurt. Camionul se apropia de vîrful coastei. Janek văzu două siluete negre țîșnind de fiecare parte a șoselei, profilîndu-se pe cerul roșu. Auzi două focuri și imediat comionul se opri. Văzu pe Augustus Schröder sărind din camion și alergînd în toate părțile, agitînd brațele lui lungi ca niște aripi ale unei mori de vînt. Janek ieși din tufiș și începu să alerge spre el strigînd :

— Nu trageți !

Auzi al treilea foc. Cînd ajunse la camion, Augustus ședea jos sprijinit de o roată și se ținea de pîntec. Nimeni nu-l băga în seamă. Partizanii cercetau cu lăcomie lăzile : arme, muniții, explozivi... Bătrînul avea o expresie de nedumerire pe figura lui osoasă, o expresie de naivă uimire. Nu părea să sufere. Părea mai ales

mirat. Cînd Janek se aplecă asupra lui, îl auzi repetînd în nemțește :

— *Was ist los ? Was ist los ?* [1]

Recunoscu apoi pe Janek și-i zîmbi. Spuse în poloneză cu o voce încă nealterată de durere :

— Am fost rănit. Tu ai tras ?

— Nu.

Augustus Schröder spuse grav, ca și cum ar fi fost vorba de un lucru de mare importanță :

— Te cred.

Adăugă repede, fără îndoială pentru a-l liniști pe Janek :

— Nu mă doare.

Krilenko scoase capul din camion.

— Ai răbdare, bătrîne, spuse el cu bonomie. O să vie și asta. Fii sigur. Rănile în burtă nu dor niciodată imediat. Așteaptă însă, n-ai nimic de pierdut... O să vie...

Făcu o grimasă veselă.

— Ai să vezi !

— Le-am spus să nu tragă, murmură Janek.

— Te cred.

Fața osoasă se făcuse foarte palidă. Cerul se întuneca. Corbii nu mai croncăneau. Czerw sări din camion, cu carabina pe piept și spuse fără să arunce măcar o privire asupra rănitului :

— Mergem. Urcați. Luăm camionul cu noi.

— Eu mai rămîn o clipă, spuse Janek.

— Ce să faci ?

— E... e...

[1] Ce s-a-ntîmplat ? (Germ.)

Vru să spună : e prietenul meu. Spuse, însă :

— Îl cunosc.

Figura bătrînului se făcu și mai albă și buzele începură să-i tremure.

— Cum vrei, zise Czerw.

Se urcă în locul șoferului și puse motorul în mișcare.

— Nu întîrzia mult !

— Nu.

Camionul lăsă în urma lui un miros de benzină.

— Fotografia, ceru Augustus, în bluză...

Janek descheie tunica și căută în buzunare. Găsi imediat fotografia. Tînărul în uniformă hitleristă îl privea cu severitate.

— Dă-mi-o.

Puse fotografia în mîna rănitului. Augustus o contemplă cu un zîmbet ironic.

— O să fie mîndru de mine. Sau, poate, va ridica din umeri și va zice : nu și-a făcut decît datoria. Nimic altceva. *Sieg-heil !*

Fotografia căzu în zăpadă.

— Nu mă lăsa în drum. Dacă mă găsește vreun țăran... mă omoară cu ciomagul.

Janek tîrî pe rănit în tufiș, și-l sprijini de un trunchi de stejar.

— Jucăriile mele... o să-mi lipsească.

Janek se căută în buzunar... Figura rănitului se lumină. Păru să sufere mai puțin. Janek răsuci arcul și-l porni. Moșul se însufleți, surîse...

Ach ! mein lieber Augustin, alles ist weg, weg, weg... [1]

Omulețul priză tabac.

Ach ! mein lieber Augustin, alles ist weg !

Păpușa strănută și înălță capul cu satisfacție.
— Mulțumesc.

Janek îi puse jucăria în mînă. Ceasurile treceau. Noaptea era liniștită, vîntul nu trezea nici o șoaptă prin pădurea fără frunziș. Doar bătrînul gemea ușor în zăpadă... Cînd încetă, Janek așeză corpul, la vedere, pe șosea și se întoarse în pădure.

24

La trei zile după atacul asupra camionului, Czerw primi vizita lui pan Józef Konieczny. Cîrciumarul sosi într-o sanie, însoțit de patru țărani. Dincolo de hainele frumoase de duminică și de părul uns, țăranii păreau foarte abătuți.

— *Chlopcy* [2] ! răcni pan Józef sărind din sanie. V-ați pierdut mințile ?

Partizanii așteptau curioși. Distracțiile erau rare în pădure.

[1] *Ah, dragul meu Augustin, totul e pierdut...* (Germ.)
[2] Băieți. (Pol.)

— Au obligat Pianski să plătească o amendă de o sută de mii de zloți. O jumătate de milion pentru cinci sate din regiune : Piaski, Wieliczki, Podwodzie, Kliny, Lubawki ! *Chlopcy*, uitați-vă la noi...

Cu un gest, chemă toate privire spre pieptul lui.

— Părem noi niște oameni care au o sută de mii de zloți de aruncat pe fereastră ? Veniți-vă în fire, *chlopcy*. Voi n-aveți nici un risc : o lovitură, camionul e al vostru și gata, intrați din nou în pădure. Dar noi, noi sîntem mereu acolo. Spinarea noastră e gata întotdeauna să primească loviturile. Fie-vă milă de femeile noastre, de copiii noștri, dar ce spun eu ? de orfanii noștri !

Un croncănit ciudat se auzi din grupul partizanilor : Krilenko începea să-și piardă răbdarea.

— Fiecare are dreptul să-și riște viața : și noi sîntem gata să ne-o riscăm pe-a noastră pentru cauza libertății. Dar nimeni n-are dreptul să plătească cu viețile altora. Asta nu e creștinește. Nu, nu e deloc creștinește. Știți ce-au anunțat nemții prin sate ?

— Hmm... făcu Czerw. Bănuiesc...

— La primul jaf pe șosele, cinci cetățeni vor fi spînzurați ! Spînzurați, *chlopcy*. Spînzurați, scurt și cuprinzător !

— Hm... făcu Czerw clipind din ochi. Dacă stai să cauți puțin prin partea locului, se vor găsi ușor cinci indivizi care merită să fie spînzurați !

— Ai ? se miră pan Jósef. Nu e momentul să glumim, Czerw. *Chlopcy,* fac apel la creștinii pe care i-au făcut din voi mamele voastre ! Lăsați-i în pace pe nemți. N-a venit încă timpul să lovim ! Cînd o veni, eu voi fi primul care va lovi !

— Cît despre asta, nici o îndoială ! spuse cu convingere Czerw.

— Dar deocamdată, *chlopcy,* astîmpărați-vă ! Intrați sub pămînt ! Liniște ! Nici un gest, nici un suspin ! Nu mișcați... Așteptați ! Sînt om bătrîn și, în chestii de ocupație străină, am o experiență fără pereche : credeți-mă, am printre strămoșii mei mai multe bunici violate decît oricare dintre voi ! Vă spun : nici un gest, nici un suspin ! Fă pe mortul, nu te mișca ! Lăsați-ne să ne salvăm copiii, să ne păzim căminurile și satele... O să se găsească cineva, la urma urmei, să-i bată pe nemții ăștia : în ziua aceea o să vadă ei în ce ape mă scald !

Incheie brusc :

— V-am adus provizii... Vi le-am adus cu dragă inimă, să știți, cu dragă inimă !

Se urcă în sanie. Calul înainta greu prin zăpadă. Țăranii tăceau. În fața Kommandaturii, pan Jósef sări jos, scuipă în palme și-și ajustă vîrfurile mustății, apoi intră. Fu primit de pan Romuald. Pan Romuald avea un aer misterios și atîțat.

— Ei ? murmură pan Jósef.

— Sst ! suflă pan Romuald cu degetul pe buze. Am speranțe mari pentru astă-seară, panie Jósefie !

— Adevărat ? Adevărat ?

— Fără nici o îndoială. Vîntul e favorabil, vîntul e favorabil. Lăzile cu ouă pe care ni le-ai trimis săptămîna trecută au avut un efect minunat !

— Ești sigur ?

— Poți să te-ncrezi în mîne, panie Jósefie ! Am ochiul sigur, am flerul meu ! Nici o îndoială... sîntem foarte bine dispuși în privința dumitale !

— Dragă prietene, scumpe prietene ! spuse pan Jósef.

Cei doi oameni își strînseră îndelung mîna și se priviră în ochi.

— N-am pierdut niciodată din vedere să strecor cîte-o vorbă în favoarea dumitale ! îl asigură pan Romuald. O mică vorbă din cînd în cînd... Tocmai ce trebuie : nu ne place să fim bătuți la cap mereu !

— O să-ți trimit niște brînză ! spuse cu emoție pan Jósef, sau preferi slănină ?

— Slănină, slănină ! zise pan Romuald. Dar, pe de altă parte, știi, la drept vorbind, brînza...

— Am să-ți trimit și-una și-alta, hotărî pan Jósef.

Fu introdus în birou. Polițistul german își făcea unghiile fluierînd : *Kleine, entzückende Frau* [1].

— Sîntem foarte bine dispuși ! suflă pan Romuald.

Neamțul ridică ochii.

[1] *Mică, fermecătoare doamnă.* (Germ.)

— Ach ! prietenul meu Herr Joseph ! spuse el cu bonomie. Romuald mi-a comunicat invitația ta. Foarte amabil, foarte amabil. Om cumsecade, Herr Joseph. Gata să îndulcească raporturile dintre autorități și populație, ha ! ha ! ha ! Am să fac ce-oi putea... Viu să iau masa la tine astă-seară !

După ce pan Jósef ieși, polițistul făcu cu ochiul și plescăi din limbă ; pan Romuald se porni pe-un rîs strident care-l apucă de mai multe ori în cursul zilei : închidea ochii, își arăta caninii și-și scutura capul în accese de veselie...

Seara, pan Jósef primi pe musafir după toate bunele legi ale ospitalității țărănești. Polițistul mîncă pateu de iepure, pe care pani Frania îl gătise cu frumoasele ei mîini, șuncă, friptură de pasăre, brînză, și bău multă vodcă. Luă apoi ceaiul, cu delicioase prăjituri cu mac. Camera unde mîncau era slab luminată de două lumînări așezate pe masă : satul n-avea electrică și, cu toate că în fundul pivniței lui se mai afla o bună cantitate de gaz, pan Jósef era prea prudent ca să o trădeze. Așezat în capul mesei, pan Romuald înghițea de zor și traducea cu gura plină.

— Și pani Frania ? întrebă la un moment dat polițistul.

Cîrciumarul făcu o mutră încurcată.

— Nevastă-mea are o bronșită ! declară el. I-am pus ventuze.

Polițistul bău ceaiul cu înghițituri mici.

— Ai copii ? întrebă el.

— N-n-nu ! făcu pan Jósef stînjenit.

— *So* [1], spuse polițistul, *so*...

Își aprinse o țigară groasă de foi și se uită la gazdă cu bunăvoință, încreținд ușor ochii.

— Voi vedea ce-am să pot face pentru tine, spuse el suflînd fumul.

Pan Jósef se gîndi că era vorba de chestia transportului de grîu, pe care o strecurase îndemînatic în timpul mesei — o afacere minunată ! — și-i mulțumi.

— Am s-o fac cu plăcere, spuse serios polițistul.

Pan Romuald pufni în șervet. Polițistul mai luă încă un pahar de vodcă.

— Nu mai sînt chiar așa tînăr ! explică el. Nimic mai bun ca să-ți trezească sîngele decît asta !

Rînji. Pan Romuald era cît p-aci să se înăbușe, iar pan Jósef, care nu se îndoia de nimic, rînji și el de cîteva ori din politețe. Polițistul își goli paharul, mușcă din țigară și se ridică greoi.

— Vreau să-i prezint omagiile mele paniei Frania ! declară el.

Cîrciumarul se făcu alb. Deschise gura, dar nu spuse nimic și rămase așa cu ea întredeschisă.

— Haide, zise polițistul.

Apucă o lumînare de pe masă.

— Arată-mi drumul.

[1] Așa. (Germ.).

Pan Jósef se ridică. Avea încă gura deschisă, ca un peşte scos din apă. La scară izbuti să articuleze cîteva cuvinte.

— N-nevastă-mea e în pat ! bîlbîi el cu un glas răguşit.

Poliţistul îl împinse.

— Înainte, marş !

În faţa dormitorului, cîrciumarul se opri iar. Genunchii îi tremurau. Aruncă poliţistului o privire de cîine bătut.

— Deschide uşa !

Pan Jósef se supuse. În întuneric auziră un ţipăt. Poliţistul intră, ridică lumînarea... Pani Frania, care se trezise brusc, îi privea cu ochii ei mari, albaştri, plini de groază. Părul blond îi cădea în două valuri pe piept... Îşi trase plapuma pînă la bărbie. Poliţistul se uită la pan Jósef cu dezgust.

— Nici un copil ! ţipă el. *Mein Gott !* [1] o femeie ca asta şi nici un copil.

Îşi scuipă ţigara şi o strivi cu cizma. Apoi se întoarse spre pan Jósef şi întinse mîna...

— Ţine lumînarea ! porunci el.

A doua zi dimineaţa, vizitiul lui pan Jósef se lăsă înduplecat de rugăminţile paniei Frania şi o duse la partizani. Cu faţa lividă, cu trupul zguduit de spasmuri nervoase, ea povesti lui Czerw întîmplarea.

— Lăsaţi-mă să rămîn aici !

Czerw o privi, clipi din ochi şi se înfurie pe ticul lui, căci era sincer emoţionat.

[1] Dumnezeule ! (Germ.)

— Poţi să rămîi la noi cîteva zile. Unde-ţi sînt părinţii ?

— La Murawy...

— O să te ducem la ei imediat ce lucrurile se vor linişti.

După-amiază pan Jósef îşi făcu apariţia, jalnic, la partizani. Mustaţa şi *czub*-ul lui atîrnau ca vai de lume. Figura îi era strîmbă şi nenorocită ca a cuiva care suferă de dinţi : îţi venea să-i aplici comprese pe obraz. Se uita în lături. Spuse cu o voce foarte slabă :

— Vreau să vorbesc cu nevastă-mea.

— Pleacă ! îi spuse simplu Czerw.

Pan Jósef începu atunci să plîngă într-un chip cu totul neaşteptat. Plecă, dar reveni a doua zi şi a treia zi. Pani Frania nu mai era în pădure. Czerw o dusese la părinţii ei, la Murawy. Timp de cincisprezece zile, pan Jósef veni în fiecare zi. De fiecare dată cerea să-şi vadă soţia, asculta cu un aer nenorocit înjurăturile şi pleca fără a fi îndrăznit să privească pe cineva în ochi. Apoi, într-o bună zi, o glumă cam nechibzuită a lui Krilenko dădu întîmplării un deznodămînt neaşteptat. Pan Jósef sosise în pădure şi, după obiceiul bine stabilit, ceru să-şi vadă nevasta. Krilenko îl privi lung, scuipă şi spuse :

— Felicitări, hangiule. Am o veste bună pentru tine. O să fii tată !

Partizanii care erau de faţă şi care văzuseră în viaţa lor hărţuită oameni suferind şi agonizînd ceasuri întregi recunoscură toţi că „niciodată nu văzuseră încă un om cu o mutră atît de groaznică". Pan Jósef nu vorbi nimic. Faţa i se scofîlci toată şi-şi pierdu orice culoare ; ochii

căpătară o expresie de suferință omenească. „Avea aproape înfățișarea unui om", declară mai tîrziu Krilenko, destul de ruşinat de urmările glumei sale. Căci pan Jósef le întoarse spatele şi plecă. Dar nu plecă departe. Se opri chiar la primul copac, niţel mai la o parte de ceilalţi, şi acolo îşi scoase bretelele şi se spînzură cinstit de o cracă foarte solidă. Partizanii găsiră că gestul avea o anumită măreţie şi că, la urma urmei, inima lui pan Jósef nu era făcută în întregime din slănină, aşa cum bănuiseră ei — ceea ce îi dădea dreptul de a fi îngropat şi a avea la cap o cruce de lemn bine înfiptă, aşa cum se cuvine unui creştin.

25

Camionul capturat le purtă ghinion. Czerw hotărîse să-l pună la adăpost pînă la primăvară într-un atelier părăsit, lîngă Wierki. Krilenko se împotrivise cu tărie acestui plan.

— Nu ne poate folosi la nimic camionul ăsta ! afirmă el. Am hotărît să-i dăm foc... benzina e tocmai atît cît ne trebuie ca să facem un foculeţ bun !

Se uită la Czerw cu un aer provocator. Într-o dimineaţă, Czerw se urcă totuşi în camion şi se aşeză la volan.

— Cine comandă aici ? se indignă Krilenko. Am spus : daţi foc la camion !

— Nimeni, spuse Czerw, nimeni nu comandă aici.

Puse motorul în mișcare.

— Dracu' să te ia ! ocări Krilenko. Am spus...

Camionul demară : ucraineanul abia avu timp să sară pe scară. Camionul înainta încet prin zăpada moale, printre pini. Corbii îl urmăreau croncănind : sperau fără îndoială că monstrul va lăsa în urma lui o binecuvîntată balegă. Krilenko era îmbufnat. Czerw îl privea și făcea cu ochiul.

— Îți bați joc de mine ? răcni bătrînul.

— Da' de unde, spuse Czerw sincer. Știi bine că e nervos... un tic nervos !

Corbii croncăneau : erau desigur decepționați ; o luară de-a curmezișul peste pădurea de brazi cu bărbi albe de zăpadă...

Deodată, un foc de armă. Parbrizul zbură în țăndări.

— Trădare ! răcni Krilenko.

Camionul făcu o curbă și se opri într-un pom.

— Czerw !

Czerw se prăbușise peste volan.

— Czerw !

Krilenko îl ridică, îl scutură. Czerw strîngea din dinți. Mai trăia. Încerca să vorbească.

— Ch... ch... horcăi el.

Sîngele începu să-i curgă prin colțurile gurii. Fața i se făcu cenușie. Deodată, se ridică, zîmbi și făcu cu ochiul.

— La dracu', Czerw ! Faci pe nebunu' ai ? Îți bați joc de mine, ai ? N-ai nimic ? Spune, Czerw !

— N... nu ! horcăi Czerw. Ți-am s... spus, e ceva nervos !

Căzu greoi pe volan. Krilenko îi săltă capul : un ochi era larg deschis, celălalt închis.

— Czerw !

Dar Czerw era mort. Primise un glonț în mijlocul pieptului. Krilenko sări din camion.

— Ei ! răcni el. Ce mai așteptați ? Trageți ! (Își oferi pieptul cu un gest dramatic.) Trageți, hai, trageți !

Cei trei oameni adunați în jurul camionului îl priveau cu stupoare. Krilenko îi recunoscu imediat : erau niște partizani dintr-o pădure vecină, trei singuratici. Ascultară cu capul plecat înjurăturile ucraineanului.

— Am văzut camionul de departe, cu semnele nemțești... Cine putea să știe că... hî... Abia am avut timp să ochim și să tragem... *Tffu, kurwa go mać !* [1]

Nu se putea ști cui îi era destinată înjurătura : lui Czerw, camionului, ceasului rău, sau lumii în general.

— Cine dracu' să știe... Ceasul rău ! *Kurwa go mać*...

Era tot ce găseau de spus. Stătură o clipă așa, scuipînd, înjurînd înfundat și scuturînd capul cu un aer vinovat.

— Ajutați-mă să împing camionul ! ceru Krilenko, prea necăjit ca să mai reacționeze.

Îl ajutară. Puseră corpul lui Czerw înăuntru.

— Ia uite, remarcă unul dintre ei, parcă face cu ochiul...

Krilenko spuse trist :

— E ceva nervos...

[1] Înjurătură. (Pol.)

Puse camionul în mişcare. Cei trei oameni îl priveau depărtîndu-se.

— Fără duşmănie, hî ? strigară ei.

Krilenko înjură printre dinţi. Lacrimi mari îi alunecau pe mustaţă. Din cînd în cînd se uita la trupul prietenului său şi începea să suspine dureros, ca un copil oropsit.

26

Timp de cîteva zile, Janek se întrebă dacă trebuia să anunţe nenorocita noutate bătrînului din Wilno. Krilenko îl ajută să se decidă.

— Du-te, îi spuse el la un moment dat, fără să precizeze unde trebuia să se ducă şi pentru ce.

Dar Janek înţelese. Îşi puse cîţiva cartofi în bluză, pentru drum, şi plecă. Sosi la Wilno pe-o adevărată furtună de zăpadă : fulgii albi îi acopereau ochii, vîntul îi tăia respiraţia. Coborî în dugheană, împinse uşa... Bătrînul cizmar lucra, ca de obicei. Ridică ochii şi-i aruncă lui Janek o scurtă privire.

— L-au prins ? întrebă el apoi cu un glas răguşit.

— Fiul dumitale e... A murit.

— Mai bine-aşa, spuse bătrînul.

Îşi luă acul.

— Mă aşteptam la asta. În fiecare zi mă aşteptam, în fiecare noapte. Nu se putea sfîrşi altfel. De fiecare dată cînd veneai... Nu se poate sfîrşi altfel, aici, pe pămînt. Nimic nu se poate

sfîrşi altfel. Pentru asta sîntem aici : ca să suferim.

Lăsă capul în jos şi se apucă iar de lucru. Janek mai aşteptă o clipă, cu şapca în mînă. Dar bătrînul nu mai vorbi. Continua să migălească la o gheată veche... Janek plecă. Dar în stradă era prea multă zăpadă şi vînt : se hotărî să aştepte puţin înainte de-a se întoarce în pădure. Intră sub un portal, se aşeză jos şi începu să-şi mănînce cartofii reci, scoţîndu-i unul cîte unul din bluză. Îi mesteca cu coajă cu tot şi regreta amar că nu-şi luase sare cu el. Deodată, se simţi privit. Continuă să mănînce fără să se întoarcă — putea să fie un poliţist neamţ — şi încercă, trăgînd cu coada ochiului, fără să mişte capul, să privească în jur. Văzu o haimana de vreo doisprezece ani, îmbrăcat cu un sac : sacul avea o gaură pentru cap şi două pentru braţe. În loc de ghete îşi înfăşurase picioarele în nişte zdrenţe : avea o înfăţişare informă şi dimensiuni curioase, inegale. Pe cap purta o şapcă, în stare destul de bună, dar prea mare pentru el. Cozorocul era la spate, cu intenţia, parcă, de a-i apăra ceafa de zăpadă. Haimanaua nu se uita la Janek, în aparenţă Janek nici nu exista pentru el. Se uita la cartofi. Nu-şi lua ochii de pe ei. Îl pasionau. De cîte ori Janek scotea unul din bluză, ochii piciului se aprindeau. urmăreau cartoful în ascensiunea lui spre gură şi, de cîte ori Janek muşca, i se umpleau de o panică profundă : această panică se transforma în disperare cînd Janek înghiţea şi ultima bucătură. Piciul se mişca nervos, îşi înghiţea saliva şi se uita la bluza lui Janek cu un aer filozofic :

mai erau sau nu mai erau cartofi ? În chip vizibil, asta era întrebarea. Janek, rece, continua să se distreze. Haimanaua, cu ochii țintă la cartofi, nu se mișca din loc. Din cînd în cînd ofta, doar, și-și înghițea saliva. Apoi, deodată, se uită la Janek : părea că, în sfîrșit, e decis să ia în considerație și aspectul uman al problemei. Cugetă o secundă, apoi își scoase țolul enorm, îl examină, scuipă cu admirație și declară :

— Un raglan, mișto, *kurwa pies !* [1] Nounouț !

Janek continuă să muște din cartof, fără să se uite.

— L-am umflat de la un tip. Asta zic și eu *sac !*

Îl văzu pe Janek scotocind prin bluză. Pîndi speriat — dacă nu mai erau cartofi ? — observă, cu inima la loc, un nou cartof făcîndu-și apariția și spuse repede :

— Îl vînd cu doișpe cartofi. Nici un ban mai jos !

Janek nu răspunse.

— Șase ! oferi alarmat piciul.

Văzînd însă că oferta lui n-are nici un succes, buzele începură să-i tremure și fața i se strîmbă a plîns.

— Fără miorlăială ! spuse Janek. Gata. Era bună pe vremuri. Acuma nu mai merge.

Aruncă un cartof piciului care-l devoră pe loc. Îi mai aruncă unul.

[1] Injurătură. (Pol.)

— Ai fi putut să iei un cuţit şi să mă cureţi, spuse Janek. Aşa se face azi. Puteai să pui mîna pe toţi cartofii.

— N-am cuţit, zise piciul.

— Oricum, n-ai grijă, tot n-aveai ce să-mi faci, îl asigură Janek cu dispreţ. Am simţit imediat că erai acolo. Îi simt imediat pe oameni. Şcoala pădurii...

Celălalt îşi rumega cartoful. Îl sugea, îl lingea, îl dumica încet şi apoi îl înghiţea. Îl dumica îndelung, căuta să-l ţină cît mai mult cu putinţă. Îl curăţa cu unghiile şi, după ce termina cartoful, mînca şi cojile.

— Eşti din pădure ?

Janek nu spuse nimic. Piciul căută atunci altceva ca să-l impresioneze. Spuse, frecînd distrat pavajul cu piciorul :

— Tata a fost învăţător.

— Tata a fost doctor, spuse Janek.

— Tata, spuse piciul, a omorît un neamţ.

Adăugă mîndru :

— A fost spînzurat !

Aşteptă cu încredere efectul declaraţiei.

— Bancuri ! spuse Janek liniştit. Bune la cerşit, pentru babele milostive, la uşa bisericii... Cu mine nu se înghite !

Piciul jură solemn :

Jak Boga kocham[1]. A fost spînzurat. L-au spînzurat în faţa Teatrului Mare şi l-au lăsat aşa două zile. O grămadă de oameni au văzut.

[1] Pe cuvîntul meu. (Pol.)

N-ai decît să întrebi. Am adus toți băieții să-l vadă. Mama a înnebunit și au închis-o. Tatăl tău n-a fost spînzurat, așa e ?

Îl imploră repede, căutînd să exploateze ceea ce el considera un succes decisiv :

— Mai dă-mi un cartof !

— Tata, spuse Janek superior, a omorît sute de nemți. Dar n-a fost atît de fraier ca al tău să se lase spînzurat...

Ridică din umeri.

— Dacă ar trebui să te spînzure de cîte ori omori un neamț...

Piciul îl privi cu respect.

— Și unde e tatăl tău ?

— Luptă împotriva nemților.

— Unde ?

— La Stalingrad.

— Nu, zău ?

— Da.

— E ofițer ?

— General !

Îi fu imediat rușine de minciunile lui. Unde era tatăl lui acum ? Cum putea să vorbească de el cu atîta ușurință ? Stingherit, scoase ultimii cartofi și-i aruncă piciului. Acesta îi prinse din zbor și-i vîrî în buzunar.

— Pentru gagică, declară el.

— Ai o gagică ?

— Da, lucrează pentru mine. Sîntem mai mulți cu ea : Maniek Zagórski, Józiek Meka și, firește, Zbych Kurzawa... Dar ea la mine ține mai mult.

Spuse cu importanță :

— E o fată bună. Soldații nemți îi dau conserve. Aduce tot acasă. Citeodată i se dau și bani : și p-ăia i-aduce.

Scuipă cu gravitate.

— N-o ducem prea rău. Ce să-i faci ? Tutunul cam lipsește.

— Sînteți mulți ?

— O, sînt cîteva bande. Eu sînt cu Zbych Kurzawa. E un *byczy facet* — un tip grozav ! Toată lumea ascultă de el, și are dreptul la toate fetele. Ieri a adus trei coșuri de provizii. A atacat trei babe într-o juma-de-oră, el singur. E aproape cît tine. Băiat de viață, strașnic. Ardem niște chefuri cu el, o nebunie ! Odată a găsit undeva un mucos de jidan, un *Wunderkind* [1], știi, unu d-ăla care cîntă din vioară. Părinții lui au fost împușcați, deportați, cam așa ceva. Zbych l-a adus la noi și, cînd are chef, îl pune să cînte din vioară și dansăm. Eu nu-l înghit pe mucosul ăsta, e un *zyd parch* [2]...

Scuipă.

— Nu-mi plac jidanii. Dar îl ținem la noi fiindcă știe să cînte și mergem cu el la cerșit. Și p-ormă e și tare caraghios. Într-o zi, Zbych era supărat ; găsea că podeaua e murdară și atunci știi ce-a făcut ?

— Nu.

— L-a luat de ceafă pe Wunderkind și l-a pus să lingă dușumeaua de la un capăt la altul. Trebuie să fii Zbych ca să născocești o chestie ca asta !

[1] Copil minune. (Germ.)
[2] Jidan scîrbos. (Pol.)

— Da, spuse Janek, trebuie să fii Zbych !

— Îl cheamă Moniek și nu mai știu cum, dar toată lumea îi spune Wunderkind. „Ei, Wunderkind, du-te și caută lemne ! Cîntă !...“ Și el cîntă, dansează, merge în patru labe... Face tot ce-i spui. E tare caraghios.

— Foarte caraghios, spuse Janek printre dinți. Pot să-l văd ?

— Se poate, spuse puștiul, dacă mai ai niște cartofi...

— Nu mai am la mine. Dar poate v-aduc un sac altă dată.

Piciul rămase cu gura căscată. Un nod i se așezase în gît. Bîlbîi :

— Un sac ?

— Poate, dacă ne-nvoim.

— Vino, spuse piciul.

Plecară.

— Toată lumea îmi spune Pestka, declară puștiul pe drum. Tu ?

— Jan Twardowski.

Coborîră Pohulanka, pînă în Zawalna, cotiră la stînga.

— Acolo, spuse piciul.

Clădirea părea să fi fost o uzină. Zidurile erau negre și în parte prăbușite ; doar coșul, înalt ca un turn, rămăsese în picioare, neatins, în mijlocul curții.

— Nimeni nu intră aici, spuse Pestka, fiindcă e primejdios. Zidurile sînt gata să cadă, parcă. Dar noi, aiurea !, puțin ne pasă.

Îi arătă drumul lui Janek. Coborîră o scară, ruinată și plină de gunoaie, pînă în pivniță. Era întuneric, te izbeai de dărîmături și mirosea

infect a excremente. Auziră o vioară și un glas tremurător, cîntînd cu un puternic accent evreiesc :

Siedziala na debie
I dlubala w zebie,
A ludziska glupie
Myśleli ze w dupie ! [1]

Vioara se opri și se auzi o voce poruncind :
— Mai zi, mai zi ! *Tytyna !*
— *Tytyna !* cerură și alte voci, dintre care unele subțiri, de fete.
Vioara se auzi din nou și glasul copilului cîntă încet :

Tytyna byla chora
I poszla do doctora,
A doktór jej powiedzial
Ze na niej chlopiec siedzial ! [2]

— Zbych Kurzawa e bine dispus, zise Pestka cu teamă.
Jumătate din pivniță era astupată de dărîmături : plafonul era, în acel loc, prăbușit. În cealaltă jumătate se afla un foc și o bandă de băieți și fete așezați pe saci, pe lăzi și somiere putrede. Cel mai mare nu părea să aibă mai mult de cincisprezece ani.

[1, 2] Cîntece de stradă cîntate în Polonia pe melodia franțuzească *C'est mon homme*, neavînd altă semnificație decît profunda lor grosolănie.

— Zbych Kurzawa, spuse Pestka, cu un aer profund respectuos.

O figură de tuberculos, cu un ciuf blond, cu nări extraordinar de largi ca și cum n-avuseseră niciodată aer destul. Un piept scofîlcit și niște umeri înguști. Gura crispată și ochii încrețiți răutăcios.

— Mai zi, Wunderkind ! Mai zi, *Tytyna !*

În mijlocul grupului, un copil de vreo doisprezece ani sta în picioare. Era foarte urît : părul roșcat, cîrlionțat, gura și nasul groase și ochii fără gene, cu pleoape roșii. Strîngea în mînă o vioară. Gura îi tremura ; începu să cînte acompaniindu-se la vioară :

Leżala pod kaktusem,
Jebala sie z hindusem...

— Ce știi tu să faci, Wunderkind ? țipă una dintre fete.

— Cînt din gură, din vioară, dansez și fac pe nebunu' ! răspunse repede copilul.

Continuă să cînte :

Leżala pod cyprysem
Jebala sie z tygrysem...

Pestka înaintă și-l introduse pe Janek. Zbych Kurzawa îi aruncă o privire neliniștită : se vedea bine că ura și se temea de băieții mai solizi ca el. Pestka îi vorbi la ureche.

— Și ce vrei pentru cartofii tăi ? întrebă Zbych.

— O să vorbim imediat.

— Pe mine mă doare-n cot, spuse Zbych. Am haleală destulă. Pentru ăilalți...

Se întoarse spre Wunderkind :

— Închide-ți botul și mișcă-te de încălzește apa !

Copilul dispăru imediat în spatele grămezilor de bolovani.

— Pot să-i vorbesc ? întrebă Janek.

Zbych Kurzawa îl privi fix.

— Pentru asta ai venit, nu-i așa ?

— Da.

— Bine, n-ai decît, du-te. Asta nu costă nimic !

Janek îl găsi pe copil aplecat asupra focului. Pusese apă să fiarbă și plîngea în tăcere.

— Cum te cheamă ?

Copilul tresări și întoarse către Janek o figură îngrozită.

— Wunderkind, Wunderkind, repetă el iute, ca un automat. Cînt din gură, din vioară, dansez și fac frumos ! Nu mă bate !

— Nu te bat ! Nimeni n-o să te mai bată, dacă știi să cînți din vioară...

Wunderkind îi aruncă o privire neîncrezătoare. Vioara era sprijinită de zid. Janek întinse mîna

— Nu pune mîna ! urlă puștiul. Zbych Kurzawa îți rupe gura dacă te-atingi de ea.

— N-am de gînd să m-ating de ea. Și nu mi-e frică de Zbych Kurzawa.

— Nu-i adevărat. Tuturor le e frică de el.

— Știi să cînți din vioară, sau nu știi ?

Copilul îl privi cu atenție.

— Îți place muzica ?
— Mult.
— Atunci, n-o să mă bați. Nu poți să iubești muzica și să mă bați... N-ai să spui la nimeni ?
— La nimeni.
— Atunci, ascultă...

Apucă vioara... în picioare, în mijlocul pivniței împuțite, îmbrăcat în zdrențe murdare, copilul evreu cu părinții masacrați într-un ghetto reabilita lumea și oamenii, reabilita pe Dumnezeu. Cînta. Figura lui nu mai era urîtă, trupul stîngaci nu mai era ridicol, iar arcușul, în mîna subțire, devenise o baghetă magică. Cu capul azvîrlit îndărăt ca al învingătorilor, cu buzele întredeschise într-un zîmbet de triumf, cînta... Lumea ieșise din haos. Căpătase o formă armonioasă și pură. La început muri ura, apoi, la primele acorduri, foamea, dispreţul și urîţenia dispărură ca niște gîngănii de întuneric pe care lumina le orbește și le ucide. În toate inimile trăia căldura dragostei. Toate mîinile se întindeau, toate piepturile înfrățite... Din cînd în cînd, copilul se oprea și-i arunca lui Janek o privire de triumf.
— Mai cîntă, murmură Janek.

Copilul continuă... Și deodată lui Janek îi fu frică, îi fu frică de moarte. Un glonț german, frigul, foamea — și el ar fi dispărut înainte de a sorbi cu sufletul întreaga cupă a frumuseții umane, creată, în mijlocul ciumei și al urii, în mijlocul masacrelor și al dispreţului, cu sudoarea frunții, cu preţul unor lacrimi de sînge, în marile dureri ale trupului și ale spiritului, sub mînia sau indiferența cerului — întreaga această

cazna incomparabilă a acestor furnici omenești, care izbutesc în cîțiva ani de viață mizerabilă să creeze frumuseți pentru milenii.

— Și ei mă bat, spuse deodată copilul, cu un ton amar. Și mă pun să spăl pe jos cu limba...

— Cum te cheamă ? murmură Janek.

— Moniek Stern, spuse copilul. Tata spunea că o să ajung un mare muzicant... ca Yasha Haifetz sau Yehudi Menuhin. Dar tata a murit și ei mă bat.

— Vrei să mergi cu mine ?

— Unde ?

— În pădure. La partizani.

— Aș merge oriunde, numai să ies de-aici. Dar n-o să mă lase să plec. Sînt ovreiul lor, țapul ispășitor. Fără mine s-ar omorî între ei.

— Vom vedea, spuse Janek printre dinți.

— Ce-i gașca asta aici ? strigă un glas. Wunderkind, treci încoace !

Era Zbych Kurzawa. Se uită la Janek cu ochii lui încrețiți.

— Complotați, ai ?

— Am un sac de cartofi, spuse Janek.

— Ai să dai doi saci, zise Zbych. Am văzut că-ți place grozav, fiule.

— Ori iei un sac, ori nu mai iei nimic.

Cei doi băieți se priviră...

Schimbul se făcu a doua zi în dosul terenului de sport de la Antokol. Zbych Kurzawa sosi la ora fixată, urmat de Pestka. Îndărăt, la o bună distanță, tropăia micul muzicant.

— Aici, Wunderkind ! țipă Zbych.

Copilul veni alergînd.

— Uite-l, în bună stare, întreg, plus vioara ! Pestka, ai să duci sacul !

Pestka își scoase șapca și-și scărpină urechea.

— Tot drumul ?

— Te cred ! șuieră Zbych. Și mai repede.

Pestka oftă, scuipă în mîini și aruncă sacul pe umăr.

— Îți place pădurea ? întrebă Janek mergînd prin zăpadă pe sub cei dintîi pini.

— Nu știu, spuse Moniek cu teamă.

Îi era frică să nu displacă.

— Nu-ți fie frică. Nimeni n-o să te mai bată. Poți să spui ce gîndești.

— Nu știu. N-am fost niciodată la țară.

Dar lui Moniek nu-i plăcea pădurea. Băgă bine de seamă că și natura putea să fie tot atît de crudă ca și oamenii. Neamul lui rupsese de multă vreme legăturile cu pămîntul ; întîlnirea cu pădurea înghețată fu prea brutală. Din prima noapte, copilul se transformă într-un ghemotoc uman, nenorocit și înfrigurat, care nu mai trăia decît ca să tremure și să suspine : Moniek își privea cu groază mîinile amorțite, degetele care nu mai voiau să-l asculte. Își ducea mîinile cît putea mai aproape de foc, dar nu era întotdeauna foc...

— O să-mi pierd degetele ! se plîngea el mereu.

Apuca vioara apoi și începea să cînte, ca să-și dezmorțească mîinile. Cînta ore întregi, în picioare, în zăpadă, sub stelele vii. După ce oamenii se culcau, el pleca ; se auzea vioara, de departe, suspinînd tragic, în pădurea de pini. Janek nu se sătura niciodată ascultîndu-l. Îl lăsa

pe copil să se istovească în zăpadă, nemilos și avid, ca un hoț grăbit să-și umple buzunarele înainte de a fi prea tîrziu... De multe ori îi aducea cenușă caldă sau jăratic, dar nu din milă : îi era teamă că a doua zi copilul minune nu va mai funcționa. Primirea pe care i-o făcură partizanii lui Moniek fu lipsită de căldură. Krilenko îl măsură pe micul evreu cu privirea, se întoarse spre Yankel și-l felicită ironic în idiș :

— *Mazltow !* [1]

După care se purtă de parcă Moniek nici n-ar fi existat ; se ferea doar cît să nu calce pe el. Cînd copilul cînta la vioară, Krilenko făcea o mutră indiferentă și se scobea în nas. Într-o noapte, însă, Janek îl surprinse ascuns în dosul unui copac și ascultîndu-l cu gura căscată pe micul evreu care cînta din Mozart. Văzîndu-se descoperit, bătrînul mormăi :

— Am venit să mă piș. Mmm... Ai ?

— N-am spus nimic.

Cît despre Yankel Cukier, acesta îl supuse pe Moniek unui strîns interogatoriu. Cum îl cheamă ? Ce meserie avea tatăl lui ? Care era numele de domnișoară al mamei ? Cu ce se ocupa bunicul ? Ce legături avea cu veterinarul Stern din Swieciany ? Nu ? N-avea nimic comun cu veterinarul Stern din Swieciany ? Atunci poate era rudă cu librarul Stern din Molodeczno, sau cu blănarul Stern din Wilno, care avea prăvălia pe Niemiecka, între aceea a lui Sioma Kapelusznic și aceea a lui Jakow Zylberkweit ? Nu ? Nu era rudă cu nici unul dintre Stern-ii

[1] Felicitări !

ăștia ? Hm... Curios. Foarte curios... Care erau atunci Stern-ii cu care era rudă ? Cei d n Kovno? Din ce în ce mai curios. El, Yankel, fusese de mai multe ori la Kovno, înainte de război, și nu cunoscuse acolo nici un Stern. Dimpotrivă, cunoscuse un Syferblat, Yașa Syferblat, farmacist. Moniek îl cunoștea pe farmacistul Syferblat din Kovno ? Nu ? Deloc ? Deloc ? Hm... Atunci de ce i-au omorît părinții, nemții ? Așa, de pomană ? Hm... Foarte posibil. Astăzi se omoară multă lume fără motiv. Poate că, însă, la urma urmelor, o fi fost vreun motiv ? Hm... Nu se știe niciodată.

— Mai lasă-l în pace, spuse Mahorka scos din fire.

Se apropie de Moniek și-l întrebă :

— Tu crezi în Dumnezeu ?

Moniek nu zise nimic și-și luă vioara. Cîntă multă vreme, cu ochii închiși și, cînd termină, Mahorka îi spuse :

— Ești un băiat bun.

Dar Moniek nu rămase multă vreme în pădure. Degeaba își înfășurase mîinile în cîrpe, degeaba le întindea spre cea mai mică flacără cerșind căldură : degetele îi mureau repede. Sunetele pe care le scotea din vioară erau mai puține pure, și, de multe ori, cîte un acord se termina într-un scîrțîit confuz. Atunci Moniek plîngea cu vioara pe genunchi, și fața lui, schimonosită de ciudă, devenea și mai urîtă.

— Îmi pierd degetele, suspina el, îmi pierd degetele...

Spre Crăciun, răci. Rămase culcat multă vreme în groapa partizanilor, încovrigat și dîrdîind,

mică făptură nenorocită. Delira și bîlbîia în idiș cuvinte ciudate, pe care numai Yankel reușea să le înțeleagă. I le traducea grav lui Janek :

— Își cheamă părinții.

Sau :

— Se roagă.

Într-o noapte, cînd partizanii adormiseră de mult, copilul își recăpătă cunoștința. Bîigui cîteva cuvinte și Yankel se sculă.

— Vrea vioara.

Copilul apucă vioara. Ridică arcușul, dar puterile nu-l țineau. Îmbrățișă atunci vioara, o strînse la piept, pe obraz... Buzele îi atinseră coardele tăcute. Muri așa, cu vioara în brațe.

În decembrie se răspîndi în pădure vestea că urmează să aibă loc, în noaptea de Crăciun, o adunare a tuturor armatelor „verzi" din regiunea Wilejka. Mahorka alerga din vizuină în vizuină, cu o hartă în mînă, punînd degetul lui enorm pe locul de întîlnire, marcat cu o cruce ; umbla zvonul că partizanul Nadejda avea să fie prezent la adunare și că va lua cuvîntul în fața acelora care-l urmează de atîta vreme cu atît curaj și credință.

Ieșiră din gropile lor și se strecurară ca niște umbre prin pădurea tăcută, acoperită de zăpadă. Frigul era uscat și mușcător, aerul nemișcat, vîntul, care în ajun bătuse dinspre răsărit, căzuse istovit, ca atîția alți invadatori, pe marile întinderi înzăpezite ; nici un freamăt nu tulbura brazii cu brațele albe ; lui Janek i se părea că stelele căzuseră din cer, că zăceau la picioarele

lui în fiecare frimitură de gheață și că n-avea decît să se aplece ca să le adune.

Din nord veni partizanul Olesia, un tînăr învățător care număra la activul lui peste douăzeci de inamici uciși cu mîna : n-avea pereche în arta de a sugruma o santinelă în cea mai deplină tăcere ; de asemeni, părintele Burak, fostul preot al garnizoanei poloneze de la Marea Baltică, aceea care mai luptase încă la cincisprezece zile după ce ultimul tun polonez tăcuse pe restul frontului. Era un om dintr-o bucată, greoi, cu pumnii puternici și cu ochiul aspru și precis ; putea să arunce o grenadă la cincizeci de metri și s-o plaseze exact în interiorul unei pălării.

De la est veni Kublaj, laureat al premiului Nobel pentru chimie, cunoscut în lumea întreagă pentru lucrările lui ; era însărcinat să otrăvească apa pe care o bea invadatorul, alimentele pe care le mînca, pînă și aerul pe care-l respira : el a fost cel care a strecurat în hornurile statului-major al Gestapoului din Wilno niște tablete de cianură, ale căror emanații omorîră pe călăul polonezilor, Hans Selda, șeful Gestapoului, și doisprezece dintre oamenii lui.

Din vest veni fostul campion de lupte Pusiata, altădată urît de public pentru vicleșugurile lui din ring, rival al celebrilor luptători polonezi Stzekker și Pinecki ; fusese multă vreme cunoscut prin preferința lui pentru loviturile interzise, manevrele necinstite, repertoriul lui de viclenii nereglementare ; acum, însă, într-un ring cu totul diferit, unde nu mai era

vorba de joacă, se întrecea pe sine, în același rol.

Din sud veni detașamentul lui Czerw, în prezent comandat de Krilenko, și detașamentele lui Dobrański și Michajko. Mai erau acolo și mulți alți șefi de partizani, împreună cu oamenii lor, tineri și bătrîni, de mult celebri, sau încă puțin cunoscuți, care se vedeau întîia oară.

Unii veneau pe schiuri alții încălțați cu rachete de zăpadă ; alții, în fine, mărșăluiau trudnic prin zăpadă, scufundîndu-se în ea, uneori, pînă la genunchi. Veneau din toate laturile pădurii de la Wilejka și, în drumul lor, brazii își desfăceau crengile înzăpezite pe care străluceau stelele și, în această noapte tăcută de Crăciun, lui Janek i se părea uneori că întreaga pădure se va pune deodată în mișcare spre un staul îndepărtat, cu brațele pline de daruri.

Cînd fură aproape de locul de întîlnire, o lumină difuză și stranie începu să mijească în noapte. Timp de încă vreo zece minute, mergînd în direcția ei, Janek se întreba ce astru nou era acesta care se ivise pe cer, atît de aproape de pămînt ; cînd pătrunseră, în sfîrșit, în luminiș, văzu că lumina venea de la un brad cu crengile pline de lumînări aprinse ; o sută de partizani se și adunaseră în cerc, în jurul acestui pom de Crăciun viu.

Aerul era atît de calm, fără nici o adiere, fără nici un freamăt, încît flăcările minuscule se înălțau liniștit către luminile mărețe ale cerului ; și, deodată, în liniștea adîncă, răsunară

glasurile corbilor treziți, care se apucară imediat să răspîndească de-a lungul pădurii vestea acestor zori făurite de mîini omenești.

Janek scormonea lacom cu privirea fețele celor adunați, a căror răsuflare urca în aerul înghețat ; cu inima bătînd de emoție, căuta să recunoască printre ei pe acela care se ascundea sub numele legendar de partizanul Nadejda, căci era sigur că, în noaptea aceasta, se afla și el acolo. Dar era greu să-i pătrunzi taina, Janek zări foarte multe chipuri care ar fi putut fi ale eroului său. Putea să fie, bunăoară, părintele Burak, care stătea în picioare pe rachetele lui de zăpadă, îndesat și ferm, cu o centură de grenade în jurul mijlocului ; sau Kublaj, savantul, cu surîsul stîngaci și rece care nu-i părăsea niciodată buzele și cu voința nestrămutată de a-l izbi pe agresor în fiecare moleculă a sîngelui său. Putea să fie, de asemeni, luptătorul Pusiata, a cărui iscusință era atît de mare încît, în doi ani de luptă, nu pierduse nici un singur om ; sau Dobrański, care ședea în capul gol, în mantaua lui de piele neagră, atît de tînăr și atît de asemănător cu tot ceea ce îți poți închipui despre un erou. Sau poate era învățătorul Olesia, care nu umbla înarmat decît cu un cuțit ; sau Jarema, cu figura lui de mongol sub căciula țuguiată de blană, care mersese două nopți pe schiuri ca să vie la adunare și ai cărui oameni semănau toți cu niște soldați germani, din pricină că fiecare piesă din echipamentul lor fusese luată de la un inamic ucis. Sau poate era Krilenko însuși, atît de voluminos în blana lui de oaie încît pistolul-mitra-

lieră pe care-l ţinea părea o simplă jucărie în mîinile lui. Sau, poate, partizanul Nadejda era fiecare din aceşti oameni şi toţi deodată. Că se afla de faţă, nu mai încăpea nici o îndoială. Era ceva în privirile lor, în voinţa sălbatică şi-n speranţa ce se citea pe fiecare chip, şi pînă şi în exaltarea, aproape bucuria, pe care Janek o simţea în propria-i inimă, era ceva ce-l făcea pe eroul lor aproape tot atît de prezent ca şi cum s-ar fi ridicat deodată dintre ei şi şi-ar fi rostit numele. Şi i se păru lui Janek că, dacă firmamentul strălucea atît de tare, dacă vedea pe el nişte lumini mai senine şi mai strălucitoare decît cele din toate nopţile obişnuite pe care ochii lui le cunoscuseră, era pentru că prezenţa în această pădure a eroului legendar devenise ştiută şi salutată pînă şi în înaltele depărtări.

Vocea preotului Burak îi chemă la rugăciune : credincioşii căzură în genunchi pe zăpadă în jurul arborelui iluminat, ceilalţi plecară capetele şi oficiară credinţa lor în om cu aceeaşi însufleţire cu care tovarăşii lor invocau un alt infinit. Ţipetele corbilor încetaseră ; pădurea îşi regăsise liniştea ; stelele scînteiau în zăpadă şi în cer cu aceeaşi strălucire; un murmur milenar îşi relua încă o dată calea lui cea mai veche.

După rugăciune, Dobrański ieşi din rînduri şi le anunţă :

— Vă voi citi un mesaj al comandantului nostru suprem.

Se ridică, iar studentul despături o hîrtie și citi :

„Comandantul suprem, către partizanii din Wilejka, 24 decembrie 1942. Rușii atacă pe frontul de la Volga, trupele aliate înaintează în Africa de nord, debarcarea lor pe continentul european nu mai e decît o chestiune de luni. Lupta voastră, curajul, rezistența voastră îndîrjită sînt cunoscute astăzi de lumea întreagă ; numele voastre au devenit legendare ; în mijlocul celei mai adînci bezne, voi ați știut să dăruiți lumii cea mai înaltă lumină a ei. Vă adresez urarea ca biruința, atît de apropiată, să vă găsească pe toți uniți frățește, vă doresc să găsiți în voi o putere și un curaj și mai mari : acelea de care vom avea nevoie ca să învingem fără să asuprim și noi, ca să iertăm fără a uita. Semnat : Partizanul Nadejda.“

27

La începutul lui ianuarie, Mahorka se întoarse dintr-o expediție în oraș încărcat de știri interesante : o coloană de autocamioane — faimoasele „Opel“ cu șenile, construite special pentru zăpadă — staționa de douăzeci și patru de ore lîngă cimitirul din pădurea de la Antokol. Convoiul era strașnic păzit : cîte o santinelă la fiecare camion și două mitraliere în poziție de tragere. Mirosind „lovitura cea mare“, cei trei frați Zborowski își petrecură nopțile

dînd tîrcoale camioanelor, ca niște suflete ispășitoare în jurul Raiului.

Informațiile lor fură însă slabe : oamenii din Antokol nu știau nimic, de vreme ce n-aveau voie să se apropie de camioane. Singura concluzie pe care frații Zborowski o traseră din observațiile lor era că, probabil, convoiul e încărcat cu explozivi sau benzină : soldații nu fumau niciodată lîngă camioane și nu-și scoteau tutunul decît pe cealaltă parte a șoselei. Cel mai mare dintre frații Zborowski petrecu o noapte fără somn, mîncîndu-și unghiile, iar dimineața se duse s-o caute pe Zosia. Fata venise la partizani ca să le spele rufele.

— Zóska...

— Ce e ?

Cînd vorbea cu alți bărbați decît Janek, Zosia lua un ton provocator, agresiv.

— Am nevoie de tine.

Îl privi.

— Nu, spuse ea, asta nu... S-a terminat.

— Ascultă-mă, Zóska. E important.

— Nu. Acuma nu mai e. Pentru mine nu mai e.

Zborowski cel mare o apucă de braț.

— E ultima dată. Ți-o jur. Zóska, e ultima dată. Pînă acum ai ascultat.

— Nu-mi dădeam seama ce fac. Nu simțeam nimic. N-avea nici o importanță pentru mine. Nu dădeam nimic din mine. Acum...

Îl privi rece în ochii lui bărbătești.

— Acuma simt. Acuma știu ce fac. Și n-am s-o mai fac cu nimeni altul decît cu Janek. Nu, nu !

— Dar n-ai să simți nimic nici acum cu altul decît el, Zóska...

Ea făcu „nu" cu capul. Era aplecată peste rufe, cu mîinile pînă-n coate în apa caldă. Zborowski cel mare vru să spună : „Și apoi, el n-o să afle niciodată nimic", dar se opri la timp. Știa că toate argumentele erau slabe, toate motivele false și că nu există nici o scuză. Mînia, însă, urcă în el. O mînie, un dispreț fără margini, contra tuturor celor ce dădeau importanță la altceva decît luptei. Mormăi :

— Camioanele astea sînt pline poate de explozivi. Tone peste tone de explozivi... Mîine, poimîine, vor pleca pe front. Vor merge la Stalingrad și...

Căută vorbele.

— Și va fi prea tîrziu !

Simți o mînă pe umăr. Zosia spuse blînd, cu vocea ei de fetiță :

— Am să mă duc. Da, Kazik, am să mă duc, taci din gură.

Și începu să plîngă. Zborowski cel mare îi întoarse spatele și fugi. Se aruncă pe așternutul lui mizerabil, cu fața între mîini, cu fălcile strînse. Sîngele îi zvîcnea în tîmple, sîngele fierbinte al rușinii. Fratele lui curăța o pușcă pe așternutul de alături.

— Ce s-a-ntîmplat, Kazik ?

— Lasă gura. Nimic.

— Te dor dinții ?

— Taci din gură, căcat cu ochi...

Întoarse apoi spre frate-său o figură albă și schimonosită.

— O să-ți sparg capul. Taci. Închide-ți gura plină de...

Fratele lui așteptă o clipă și întrebă :

— Va să zică, ai trimis-o iar ?

— Sînt un cîine. Auzi, Ștefek ? Un cîine, o javră, asta e...

— Nu te mai omorî atîta. O javră mai mult sau mai puțin în lume, ce mai contează ?

Zosia merse mai bine de două ceasuri. Mergea prin mijlocul drumului, mică furnică neagră prin zăpadă. Zări de departe santinela. Soldatul ținea pușca între genunchi și-și lovea pieptul cu brațele ca să se încălzească. Zosia mai zări apoi și camionul, la cincizeci de metri de șosea : în față se afla o mitralieră și doi soldați cu fețele acoperite de fulare. Santinela își întrerupse gimnastica și apucă pușca.

— Trecerea oprită. Ia-o 'napoi !

Încercă să se facă înțeles în poloneză.

— *Wzbronione... Poszla, poszla !* [1]

— Nu te obosi, *liebling*, spuse Zosia. Știu nemțește.

Zîmbi drăguț.

— Sînt trei ani de cînd umblu cu soldații germani... Ei !... Am învățat și eu cîte ceva !

Soldatul începu să rîdă. Se întoarse spre camioane și strigă :

— Ei, ia ascultați, am găsit o puștoaică să ne mai încălzim nițel.

Santinela cealaltă se apropie. Era un om în vîrstă, cu figura întunecată, cu nasul jupuit de

[1] Interzis... Pleacă, pleacă ! (Pol.)

frig. O examină pe Zosia din cap pînă-n picioare, apoi scuipă :

— Astea-s atinse toate p-aici.

— Pare să fie sănătoasă, observă primul soldat. Şi e foarte tînără.

— Asta nu-nseamnă nimic. În Belgia m-a garnisit una de cincisprezece ani, iar a doua zi l-a trimis la spital pe Koluschke o fiţă care n-avea nici paisprezece ani. Ai acte ?

— Da.

— Să le văd !

Zosia îşi scoase buletinul din buzunar.

— Pare să fie în regulă, spuse primul soldat, fără să se uite.

— Păi ! spuse bătrînul. Eu nu mă-ncred uşor. În ţara asta murdară...

Scuipă.

— La urma urmei, ei ! mă doare-n... Dacă te garniseşti, te trimite în spate. Abia aştept. N-am nici un chef să merg unde vor ei.

— Parcă eu ?... Cît vrei pentru un „Stoss" ?

— Nu vreau bani. Nu poţi să iei nimic cu banii. Dacă aveţi ceva conserve...

Cel mai tînăr dintre soldaţi începu să rîdă.

— Nu e proastă, mucoasa. Fete ca asta se descurcă peste tot !

— O să-ţi dăm o cutie de conserve pentru amîndoi.

— Nu e prea mult.

— Să-i întrebăm pe băieţi dacă vor şi ei. Preţul : o cutie de căciulă.

— Bine.

— Mai bine să-l întrebăm pe sergent dacă se bagă şi el. Ştiu că e dornic şi, dacă vine şi el, sîntem acoperiţi.

— Eu n-am chef să viu după sergent. În Belgia...

— Trecem înaintea lui.

Se întoarse spre Zosia.

— Aşteaptă colo, în tufiş. Peste un ceas ne dă drumul. Venim încoace şi mergem între camioane, că e mai puţin vînt.

— Bine.

...Zosia aştepta. Aşezată pe un rest de iarbă, aştepta. Se gîndea la ce-i spusese Zborowski cel mare : „E ultima dată".

Ea nu credea, însă. Pentru suferinţă nu există „ultima dată", şi speranţa nu e decît o viclenie a lui Dumnezeu, ca să încurajeze pe oameni să rabde mereu alte dureri. Aştepta.

Timpul trecea încet, aerul era aspru şi frigul ca însăşi gheaţa, corbii croncăneau, cerul era palid. Se întreba pentru ce, cînd singurele lucruri pe care le dorea erau să iubească, să mănînce şi să stea la căldură, pentru ce era atît de greu să iubeşti în pace, să nu mori de foame, să nu mori de frig ? Era mai important să cunoşti răspunsul la această întrebare, se gîndea ea, decît să ştii toate lucrurile alea pe care alte fete de seama ei le învaţă la şcoală : că pămîntul e rotund, că se învîrteşte, cum se scrie fără greşeală *chrzeszczy chrzaszcz w trzcinie* [1]. Aştepta. Se uita la copaci şi le invidia scoarţa

[1] Fîşie cărăbuşul în trestii. (În limba polonă ; text cu dificultăţi de pronunţie şi grafie.)

groasă ; se gîndea la mama ei, şi băgă de seamă că-i uitase figura, la Janek, şi vocea lui îi răsună în urechi. „La Stalingrad oamenii se bat ca să nu mai fie război.“ Ea ştie însă de peacum că nu era adevărat, că oamenii nu se bat niciodată pentru o idee, ci, pur şi simplu, se bat cu alţi oameni, că puterea soldatului nu este indignarea, ci indiferenţa, şi că urmele civilizaţiei sînt şi vor fi ruinele...

— Uite-o ! spuse o voce.

Soldaţii o cercetau cu curiozitate.

— Eu sînt primul !

— Sifilitică ? Ar fi bine să fie sifilitică ! Frida mea mă place mai bine viu, cu sifilis, decît mort, cu Crucea de fier !

— Nu e rea fata.

— Eh, chestia asta mă lasă rece.

— Fă-mi loc. Uite cutia mea, carne, prima clasă !... Vorba e vorbă !

— Eu dau două cutii şi „merg“ de două ori.

— Faci pe grozavu' !...

— Unde mergem mai la adăpost ?

— Între camioane.

— E zăpadă.

— Atunci, aşteptăm primăvara ?

— Ia ascultaţi, ce facem aici ? „lucrăm“ ceva sau ne ţinem de bancuri ?

— Hai cu mine, spuse primul soldat.

Fata îl urmă. Camioanele erau îngrămădite unul lîngă altul ca o turmă. Soldatul îşi scoase mantaua şi o întinse pe zăpadă.

— Vino. Ştii că-mi placi ?

— Da ?

— Da.

— Vrei să mai viu ?
— Da. Vino mîine. Că pe urmă plecăm.
— Pot să viu poimîine.
— Poimîine plecăm.
— Viu dimineața.
— Păi, dimineața plecăm.
— Bietul *liebling*, bietul *liebling*...

Închise ochii și-și lăsă capul pe spate. „Numai de n-aș simți nimic, numai de n-aș simți nimic..." Simțea pămîntul înghețat în spate, simțea unghiile și pumnii care o frămîntau cu toată ura pe care oamenii fără dragoste știu să o pună în mîngîierile lor. Auzea țipetele corbilor, înjurăturile pe înfundate ale oamenilor, vîntul care sufla. Nu spunea nimic. Nu plîngea. Era ca și cum i-ar fi fost frig, ca și cum i-ar fi fost foame, era ca și războiul.

La un moment dat întrebă :
— Mai sînt mulți ?
— Patru inși.
— Dă-mi o țigară.
— Ești nebună ? Nu e voie !
— De ce ?
— Camioanele sînt pline de explozivi. E o chestie nouă, pentru bombe rachetă. Pentru Stalingrad, înțelegi... E deajuns o nimica toată și totul sare în aer.
— Ei, nu ?
— Dacă-ți spun... Cînd merg cu camioanele astea sînt mai mult mort decît viu ! Dacă sentîmplă o ciocnire, n-ai timp nici să pălești....
— Da ?
— Dacă-ți spun... Nici frîna n-o punem prea bruse !

Unul din soldați nu se atinse de ea. O rugă :

— Nu spune nimic băieților...

— Bine.

— Mulțumesc... Mor de rușine...

Altul îi repeta :

— Spune-mi ceva drăguț, mîngîie-mă pe păr...

Simți deodată lacrimi pe gît. Le șterse cu scîrbă.

— Spune-mi ceva dulce.

Zosia își puse mîinile cruce pe zăpadă, ca să simtă puritatea ei rece. Apoi întrebă :

— Trebuie să fie periculoase explozivele astea ?

— O, da... O chestie scîrboasă.

— Dacă se-ntîmplă cumva o ciocnire...

— Sărim cu toții în aer !

Ultimul, un om în vîrstă, îi tremura bărbia și avea mîinile grăbite.

— Am o fetiță, bîigui el. Am pus mîna pe o fetiță. O fetiță mică. Am o...

— Ia spune, Lukas, e pentru acuma sau pentru la Paște ?

— Lasă-mă-n pace.

Zosia se înapoie seara. Zborowski cel mare era întins pe așternutul lui, cu fața în mîini.

— Eu sînt.

El tremură și nu spuse nimic. Focul murea între pietre și cărbunii fumegau calm.

— Kazik.

El tăcea mereu. Se uită la trupul lui nemișcat, cu mușchii crispați. Întinse mîna să-i atingă umărul, dar simți că la cea mai mică atingere omul nu s-ar mai putea stăpîni și ar lăsa să-i

izbucnească suspinele. Își retrase mîna ca să-l ajute să se învingă. Așteptă ca jarul să se stingă de tot, pentru ca omul să n-o mai vadă, în întuneric, și spuse :

— Pornesc poimîine în zori.

Îl auzi pe Zborowski cel mare mișcîndu-se în pat.

— Explozivi, spuse ea. Ceva nou... Ajunge o simplă izbitură și totul sare în aer. Spun că e pentru Stalingrad.

— N-ai uitat să-ntrebi care sînt...

— N-am uitat. Patru camioane nu transportă decît provizii... Dar sînt ușor de recunoscut : sînt singurele care au remorci.

— Ești sigură de asta ?

— Sigură, murmură ea, ștergîndu-și lacrimile.

28

A doua zi, pan mecenas veni să-l caute pe Zborowski cel mare și-și oferi timid serviciile.

— Asta nu e o treabă pentru pan mecenas.

— Te rog, Zborowski !

— Pan mecenas nu trebuie să insiste.

Avocatul îi luă mîna.

— E singura mea șansă de a mă arăta demn.

— Demn ? De ce ? De cine ?

— De ea.

Kazik îl privi cu surprindere : figura lui pan mecenas era slabă și pămîntie, intestinele îl făceau să sufere ziua și noaptea.

Pădurea îi transformase în zdreanță frumoasa lui blană : acum o purta pe dos, cu părul înăuntru : semăna astfel cu o biată namilă de animal cumsecade, nițel trist, obosit de tîrîtul nesfîrșit prin zăpadă.

— Într-adevăr, pan mecenas n-are mutră pentru treaba asta.

— Știu. Știu foarte bine. Știu de asemeni că sînt laș : dar nu mai pot, Zborowski, înțelege-mă. Am dureri prea multe în pîntec, mi-e foame prea multă, mi-e prea mult frig.

— Întoarce-te atunci la nevastă !

— Nevastă-mea crede în mine. Dumneata ești un om tînăr, Zborowski, nu știi ce înseamnă să iubești o femeie cînd ai treizeci de ani mai mult ca ea... Ea crede în mine. Pentru ea, eu sînt răzbunătorul, spiritul dreptății... un erou !

Zîmbi trist.

— Un erou, eu... E de ajuns să mă privești, ai spune dumneata. Dar ea e atît de tînără, atît de nevinovată ! Nu m-a luat din dragoste, ci din stimă, din admirație. Eu sînt un om matur și ea nu e decît o mică studentă pentru care singurele lucruri care contează sînt sufletul, caracterul, ideile... Biata fetiță ! Ea nu știe că visătorul, idealistul, care eram odată, adolescentul gata să se lase ucis pentru libertatea lumii și-a făcut discret bagajele și a plecat în vîrful picioarelor ca un hoț, și că, în locul lui, s-a instalat de mult un burghez gras și lacom, indiferent și laș... Lasă-mă să fac eu treaba asta, Zborowski. Pentru ea.

Kazik se uita la figura obosită, cu sprîncene de Pierrot, la blana cu părul zbîrlit, tremurînd.

Era mai mult decît putea el să reziste. Zîmbi.

— Cînd o să ai cincizeci de ani, spuse blînd pan mecenas, și cînd vei iubi o fată ca asta pe care o iubesc eu, ai să înțelegi, poate. Dar n-o să ți se întîmple asta.

Spuse cu un fel de mîndrie :

— Nu e dat oricui asta !

— Pan mecenas știe să conducă un camion?

— Da.

Kazik șovăia încă, dar Krilenko îl făcu să se hotărască. Bătrînul ucrainean puse chestiunea brutal :

— Nu e bun de nimic, e o gură în plus de hrănit și, oricum, o să moară de viermăria din mațe. Mai bine să meargă el decît altul !

Pan mecenas ascultă instrucțiunile cu mutra atentă a unui copil silitor. Repetă unele amănunte ca să arate că a înțeles. „Aici accelerez. Acolo o să fie o potecă la stînga... Camioanele sînt la capătul ei. Mai accelerez și mă lansez în ele. Bun. Mă feresc de camioanele cu remorcă : astea nu mă interesează. Ei trag... Îi las să tragă; e prea tîrziu. Bun. Bun. Apoi, nu-i așa ? cordonul de grenade și... bun ! Am înțeles. Puteți să fiți liniștiți.

— Pan mecenas să nu uite să blocheze direcția. Căci altfel, dacă cumva e atins de vreun glonț...

— Groaznic, groaznic ! Eșec total ! Înțeleg. N-am să uit.

Partizanii erau stînjeniți, se fereau să se uite la omul cu blană care semăna atîta cu un cîine mare plouat. Pînă și Krilenko scuipă și spuse cu scîrbă :

— Parc-am trimite un copil la abator.

Îi puseră grenade în jurul mijlocului. Înainte de a se așeza la volan, alergă spre tufiș : intestinele îl făceau să sufere necontenit. Îl urcară în camion. Îl priviră consternați. Ar fi vrut toți să-i spună ceva, să-l încurajeze. Le lipseau vorbele, însă. El le strigă cu un aer înveselit, cu un glas de copil :

— Ei, și-acum, adio !

O voce sau două îi răspunseră :

— Adio.

Puse motorul în mișcare. Se aplecă spre Zborowski și-i șopti repede :

— Du-te și-o caută. Spune-i că e pentru ea. O să fie mîndră de mine... Nu uita !

— N-am să uit.

Camionul demară. Îl priviră depărtîndu-se încet pe șoseaua albă. Mahorka se descoperi. Buzele i se mișcau : se ruga.

— E frumos, oricum, un om ! spuse Dobrański.

Așa muri pan mecenas. Partizanii își părăsiră groapa și se înfundară mai adînc în pădure ; cincisprezece zile după explozie nu mai îndrăzniră să iasă din noua lor ascunzătoare, din mlaștinile înghețate din Wilejka. Patrulele germane cutreierară pădurea, dar evitară să se aventureze mai adînc prin tufișurile înzăpezite. Cîțiva ostateci fură executați la Antokol : numele lor fu repetat cîtva timp, apoi fură uitați. Patrulele se mai învîrtiră cîtva timp, ici-colo, prin pădure, dar zăpada era prea groasă, vîntul tăios, ziua scurtă, așa că nemții părăsiră curînd pădurea în plata Domnului și lăsară pe seama

gerului pedepsirea vinovaților. Frații Zborowski se duseră după vești și anunțară că „chestia se dădea la fund". Convoaiele germane evitară de-atunci pădurea și trecură mai pe la sud, pe drumul spre Pinsk. Într-o seară, Zborowski cel mare ieși din pădure și plecă la Wilno. Expediția era primejdioasă : circulația în oraș era interzisă după ora 4, și detașamente înarmate pîndeau la toate colțurile de stradă pe întîrziați. Dar, în timpul celor douăzeci și șapte de nopți petrecute în mlaștinile înghețate de la Wilejka, Kazik auzise deseori glasul lui pan mecenas implorîndu-l în întuneric : „Spune-i că e pentru ea... O să fie atît de mîndră ! Nu uita." Pe trotuarele Wilnei zăpada scîrțîia sub pașii grei ai patrulelor ; fîșii de lumină sfîșiau brusc noaptea, strigăte guturale, poruncitoare răsunau apoi, ca niște focuri de armă ; fulgii de zăpadă se învolburau o clipă în lumina torțelor, apoi reintrau în noapte. Kazik se strecura pe lîngă ziduri, se ascundea în ganguri la cel mai mic zgomot. Cu mare greutate găsi strada și casa. Se urcă la etajul doi și aprinse un chibrit :

„Mecenas Stanislaw Stachiewicz", citi el. Sună. Auzi sunetele unei ghitare și o voce de bărbat care cînta în nemțește :

Kleine, entzückende Frau,
Bitte schau in den Spiegel genau... [1]

[1] *Mică, fermecătoare doamnă,*
Te rog, uită-te bine în oglindă... (Germ.)

Auzi niște pași repezi — cineva alerga în picioarele goale prin cameră — și ușa se deschise. Văzu o femeie tînără în capot, cu părul blond despletit, cu o țigară în colțul buzelor. „Pani Stachiewicz nu e acasă, se gîndi Kazik, și servitoarea se distrează!“

— Aș vrea să vorbesc cu pani Stachiewicz.

— Eu sînt. Spune repede, sînt în picioarele goale.

Glasul bărbatului cînta :

In dem Spiegel da steht es geschrieben,
Du musst mich lieben,
Du kleine Frau...[1]

Apoi neamțul strigă :

— Ce-i acolo, *liebling ?*

— Nu știu. Ar trebui să vii să vezi, Fritz... Mi-e așa de frig !

Un subofițer german ieși în coridor, pe jumătate dezbrăcat, fără guler, cu ghitara sub braț. Kazik abia avu timp să-i sufle :

— Pan mecenas a fost omorît.

Tînăra femeie îl privi fix. Își scoase țigara din gură și zvîrli fumul pe nas.

— Ei, nu ? spuse ea dulce. Cînd asta ?

— Acum trei săptămîni.

Neamțul se apropie. Avea o figură tînără și zîmbitoare, părul scurt, țepos.

— Ce este, *liebling ?*

[1] *Acolo în oglindă stă scris,*
Pe mine trebuie să mă iubești,
Tu, mică doamnă... (Germ.)

— Nimic, spuse femeia. Am dat la reparat niște pantofi... Bună seara, prietene.

Ușa se închise.

— Oh ! *liebling !* auzi Kazik. Picioruşele mele au înghețat !

Apoi din nou ghitara și vocea neamțului :

Kleine, entzückende Frau...

Făcu un efort și începu să coboare scara, cu picioarele moi. Glasul lui pan mecenas îi tremura în urechi : „E atît de tînără, atît de nevinovată. O mică studentă, pentru ea singurele lucruri care contează sînt caracterul, ideile... sufletul !“ Se agăță de balustradă ca să nu cadă. Se gîndi : „Dumnezeule ! ești tu, într-adevăr, cel care trage sforile ? Cum poți oare, cum poți ?“ Îi venea amețeală. Se așeză greoi pe scară și începu să verse.

29

Furtunile de zăpadă măturau cîmpiile, arborii își frîngeau brațele lor goale și negre și, în fiecare dimineață, Janek găsea la rădăcina lor corbi degerați. În pădure, un foc stins însemna un om mort ; mișcările partizanilor erau stîngace și bruşce ; lui Janek i se părea mereu că bietele lor membre vor începe să scîrțîie ca niște roți ruginite.

— Adineauri am auzit un lup, spuse Zosia, urla aici aproape.

Dobrański și Janek se întorceau din pădure cu brațele pline de lemne. Zăpada li se topea pe haine, pe față...

— Ai și de ce să urli, spuse Dobrański.

Își apropiară de foc mîinile moarte, cu degete strîmbe.

— Totuși, ei ar trebui să fie obișnuiți, spuse Zosia. Asta e destinul lor, să trăiască în pădure.

— Poate că lupului aceluia pur și simplu i s-a urît cu viața, zîmbi Dobrański. Scîrbit de viață și de oameni... Vreau să spun, scîrbit de viață și de lupi.

Zosia se strînse lîngă Janek.

— Mi-a fost urît. Mă gîndeam la tine.

— Singura deosebire e că eu nu urlu, spuse Janek.

Oftă.

— Dar cîteodată îmi vine.

— Trist ?

— Nu. Dar urăsc iarna. Urăsc zăpada. Pe o asemenea vreme, îți vine să crezi că lumea n-a fost făcută pentru oameni și că noi ne aflăm pe-aici din greșeală.

— Sîntem aici din întîmplare, zise Dobrański. Asta, în orice caz, e sigur...

— Auziți ! spuse Janek.

Deasupra capetelor lor, vijelia se lupta cu arborii.

— Pădurile, spuse Dobrański, sînt și ele aici din întîmplare. Totuși, ele au curaj și răbdare, de mii de ani. De ce oamenii n-ar avea și ei ?

— Urăsc zăpada.

— Ești nedrept.

Dobrański zvîrli cîteva uscături în foc, şi lemnul umed începu să sforăie ca o pisică înfuriată.

— Eşti nedrept cu prietena noastră.

Îşi scoase din bluză caietul lui gros.

— Eşti obosit ?

— Prea obosit ca să pot dormi. Citeşte.

— Se cheamă : *Zăpada cea bună*. Şi se petrece...

— În împrejurimile Stalingradului.

Dobrański rise.

— Ai ghicit.

Începu să citească.

Auziră un lup urlînd în pădure. Un geamăt nesfîrşit şi odios, mai ales în noaptea asta încremenită.

„Moare de foame, se gîndeşte soldatul Jodl. Ca şi noi..."

Patruzeci de grade sub zero. Patrula se rătăcise prin zăpada rusească de ieri seara, şi-n sîngele celor opt oameni păreau să curgă sloiuri. Sergentul Strasser răspunse lupului printr-o înjurătură. Soldatul Grünewald primi cu recunoştinţă răsuflarea lui împuţită în plină faţă : îi mai aducea puţină căldură.

— Lupii ! spuse fără voia lui caporalul Liebling, cu glasul răguşit.

„Lupii ruşi, se gîndeşte soldatul Grünewald. Ruşi, ca şi frigul care-ţi înlănţuie membrele, ca şi zăpada care vrea să te îngroape, ca şi spaţiile astea nesfîrşite şi pustii."

De multe ori dorise să viziteze Rusia. E o ţară agreabilă şi romanţioasă, cu mii de sănii aler-

gînd pe drumurile albe, într-un mare clinchet argintiu de clopoței. Soldatul Grünewald știe multe despre Rusia. Țarii și troicele, Kremlinul și *Oci ciornia*, Pușkin, caviarul, sovietele, vodca... cuvintele astea îi ațițaseră întotdeauna imaginația, treziseră în inima lui un ecou straniu, o dorință neînfrîntă și vagă.

„Poate că am ceva sînge rus", se gîndește el cu fervoare.

Patruzeci de grade sub zero. „Ce caut aici ?" se întreabă cu neliniște soldatul Weniger.

Stă așezat în zăpadă, indignat și țeapăn, cu picioarele desfăcute. Mustața cenușie îi atîrnă jalnic.

— Brr... clănțăne lîngă el soldatul Woltke.

— Iadul e alb ! descoperă deodată studentul Karminkel. Nu există flăcări, nu e decît o zăpadă veșnică. Sufletele păcătoșilor ispășesc într-o baie de gheață. Și dracul are o barbă albă, vorbește rusește și seamănă cu Moș Crăciun...

Patrula nu mai e decît o turmă prizonieră, abrutizată, ghemuită în noaptea dușmănoasă.

„Să nu ne împrăștiem, se gîndește sergentul Strasser. Comandantul a trimis desigur schiori în căutarea noastră."

În pădure lupul scoate un nou geamăt, un fel de lătrătură sălbatică și scurtă.

— Ce-i asta ? întreabă soldatul Schatz.

La drept vorbind, nimeni în armata germană nu l-a chemat vreodată pe acest nume. Camarazii, comandanții chiar, îi spun cu blîndețe „dobitocul". Cîteodată, un suflet mai milos îi spune : „Bietul dobitoc". Se știe imediat de cine e vorba.

— E Scufița Roșie ! bombăne mînios soldatul Jodl. S-a rătăcit în pădure și plînge. Îi e frică de lupul cel rău.

Strasser începu să înjure lung, din inimă. Înjură ca să se însuflețească, ca să-și pună sîngele în mișcare printr-o mînie forțată, ca să gonească toropeala neînduplecată care-l cuprinde. „Nu, e glasul iernii rusești, se gîndește soldatul Grünewald cu bunăvoință, al pădurii, al stepei rusești. Glasul unei nopți nesfîrșite, al zilei scurte și palide, ca o licărire de conștiință între două somnuri. Glasul unui pămînt fără margini, cu fluvii largi ca niște mări..."

Gîndurile lor circulă greoi, infirme, slăbite, așa cum se tîrau ei adineauri prin zăpada pînă la pîntec.

„Ce caut aici ?" se întreabă mereu soldatul Weniger.

Fraza asta i se învîrtește în cap fără încetare, ca o placă nebună pe un patefon stricat. „Numele meu e Weniger, Karl Weniger. Sînt băcan de meserie. Prăvălia mea se află pe Gartenweg 22, la Frankfurt pe Mein. Întotdeauna mi-a fost groază de călători. Am trei copii. Cel mai mare e la școală. Ce caut eu aici, vă rog ?"

— Brr... brr... brr... dîrdîie lîngă el, cu convingere, soldatul Woltke.

Ochii i se sting. Nu mai simte aproape nimic. A depășit de mult tot ceea ce natura lui sensibilă poate suporta în materie de suferință. Nervii îi sînt morți. Trupul de lemn. Ai putea să-l cojești ca pe-un cartof : n-ar simți nimic. Nici un gînd nu mai izbutește să-și facă drum prin zăpada care i-a invadat capul. Căci capul

lui e plin de zăpadă. I-ar fi cu neputință să explice cum a pătruns ea acolo, dar faptul e sigur : în cap e zăpadă. Grămezi de zăpadă. Soldatul Woltke ar fi fost mirat pe vremuri de treaba asta ; acum, însă, în starea lui actuală, nu mai poate să se mire sau să reacționeze într-un chip oarecare. Creierul i-a înghețat sub mormanele de zăpadă. Numai dinții continuă să trăiască, puși în mișcare de un reflex și producînd clănțănitul lor neplăcut.

În pădure lupul își lansează iar strigătul și noaptea pare mai neagră, gerul mai tăios ; studentul Karminkel nu mai știe dacă zăpada e aceea care-i îngheață inima, sau acest urlet disperat care pare să vestească dinainte certitudinea înfrîngerii, zădărnicia tuturor încercărilor, jalea fatală a oricărei speranțe omenești.

„Scufița Roșie ?“ se gîndește soldatul Schatz. Numele ăsta îi amintește desigur ceva... dar, ce anume ?... „E un copil ! își aduce el aminte deodată. O fetiță... Am auzit de asta... de mult ! Trebuie să se fi rătăcit în pădure, și încă de multă vreme...“

— Herr sergent ! spuse el, pot să mă duc s-o caut ?

— Dobitoc ! murmură Strasser abătut.

Dar bunul soldat Schatz nu se mai sinchisește de o insultă. Reușește să se scoale, încearcă să-și adune membrele inerte într-un „drepți“ reglementar și spune :

— Herr sergent, *Manualul Cuceritorului* ne amintește că un bun soldat german trebuie să se intereseze cu dragoste de copiii mici, pentru

a-şi cîştiga stima şi simpatia populaţiei ţărilor cucerite !

„Tot mai are putere să vorbească ! se gîndeşte sergentul Strasser cu admiraţie. Tot mai are putere să spună vorbe mari, în timp ce mie, sergentul Strasser, decorat cu Crucea de fier, îmi vine să scîncesc ! Va fi, poate, singurul supravieţuitor al grupului ? Mîine, poate, se va prezenta singur în faţa comandantului, în poziţie de drepţi : — Soldatul Schatz. Am onoarea să vă raportez că patrula de opt oameni, de sub comanda sergentului Strasser, s-a rătăcit şi a murit de frig. Sînt singurul supravieţuitor."

— Stai jos ! urlă el.

Aude apoi un sforăit şi se întoarce dintr-o săritură : soldatul Jodl doarme, cu faţa în zăpadă.

— Treziţi-l !

Nimeni nu se mişcă. Oamenii nu mai sînt decît nişte puncte nemişcate în imensa singurătate albă. Strasser începe să-l zguduie pe soldatul Jodl, să-l lovească peste faţă, să-l frece, nu atît ca să-l încălzească pe el, cît ca să se încălzească el însuşi. Soldatul Jodl deschide în sfîrşit nişte ochi rătăciţi.

— O fată ! bîlbîie el. O rusoaică !

Îşi făgăduise de multe ori, în timpul lungilor nopţi singuratice, să facă curte tuturor rusoaicelor, în aşteptarea unei cuceriri uşoare. Dar, în ţara asta pustie, nu întîlnise încă nici una. Şi, iată, acum, cînd găsise şi el, în sfîrşit, o

ființă caldă, drăguță, sergentul Strasser încearcă să i-o fure.

— E a mea ! urlă soldatul Jodl.

Cei doi oameni se ceartă, se bat. Mișcările lor sînt lente, ciudate, parcă s-ar lupta în fundul mării.

„Ce caut aici ? se întreabă mereu soldatul Weniger. Sînt de meserie băcan. Și vînd *Delikatessen*, sare, piper. Nu vînd zăpadă !“

— Br... br... br... tremură slab dinții soldatului Woltke.

Soldatul Grünewald se sperie deodată băgînd de seamă că nu-și mai simte corpul. Nu mai izbutește să-l deosebească din zăpada în care stă pe vine, ca și cum carnea lui și zăpada, această cumsecade zăpadă rusească, s-ar fi amestecat intim, topite într-o substanță hibridă, extraordinar de rece.

„Poate că nu sînt decît om de zăpadă făcut de copii în curtea unei școli din Berlin ?“ Gerul îi fură încet trupul ; îi rămîne doar conștiința nelămurită că se află în viață și aceea a gîndurilor vaporoase, abia încolțite, care i se bălăcesc în cap :

„Iar primăvara mugurii izbucnesc peste tot și toată această țară se face verde. Stepa... E bine și cald la soare. Pămîntul negru... Țarii... Volga, Volga... Rusia pravoslavnică... Internaționala...“

Cerul e presărat cu stele, dar luminile lor sînt dușmănoase, bucăți scînteietoare de gheață. „În curînd n-o să-ți mai fie frig !“ strigă ceva în capul caporalului Liebling, la patruzeci de grade sub zero. Lîngă el, studen-

tul Karminkel se simte extrem de uimit. Neliniştit, de asemeni, foarte neliniştit. Acolo unde, adineauri, nu era decît un spaţiu fără pată, zăreşte acum pe domnul profesor Kurtler, tronînd la catedră, în toată splendoarea temută a unei zile de examen. Studentul Karminkel găseşte procedeul cu totul odios. A fost chemat sub drapel înainte de a-şi fi început pregătirile pentru examen, aşa că nu prea ştie mare lucru. Găseşte că e inuman din partea domnului profesor Kurtler să vină să-l sîcîie astfel în mijlocul zăpezii ruseşti. „Candidat Karminkel, spune profesorul, te întreb din geografie.“ Se apleacă uşor din înălţimea catedrei şi îndreaptă un deget inchizitorial spre Karminkel. „Să vedem... ce ştii despre Rusia ?“ Studentul face un efort, dar nu găseşte decît cîteva vagi noţiuni elementare. „Volga se varsă în Caspica, bolborosi el. Rusia numără o sută şaptezeci de milioane de locuitori.“ Doar crîmpeie de frază îi revin în memorie, fragmente fără cap şi fără coadă din manualele de geografie. „Pămînturile negre ale Ucrainei sînt printre cele mai bogate din lume. Rusia se întinde de la Marea Neagră pînă la Marea Albă...“ Se opreşte brusc, cu mintea pustie. Domnul profesor Kurtler îl priveşte cu un aer ameninţător : „Asta e tot ce ştii dumneata despre Rusia, candidat Karminkel ?“

Zăpada începe să cadă. Dintr-o dată, ea îi transformă în fantome şi ascunde stelele. Nu se mai vede nimic şi toate primejdiile par mai apropiate. Soldatul Jodl se uită la rusoaica lui, frumoasa rusoaică cu părul alb. Aşezată pe

zăpadă, cu cămaşa ridicată, tocmai îşi scoate jartierele şi ciorapii. Nu pare să-i pese deloc de gerul ucigător, îşi scutură pletele albe şi continuă să-şi tragă ciorapii, impudică şi caldă. Soldatul Jodl, cu un zîmbet strengar pe buze, se grăbeşte s-o ajungă. Se descalţă repede, se dezbracă, tremurînd de excitare...

— Afurisit... copil... de curvă, gîfîie Strasser.

Soldatul Jodl e pe jumătate gol, în zăpadă. Fulgii albi cad din ce în ce mai gros. Cei doi oameni se iau din nou la luptă cu gesturi de înotători istoviţi. Dar sergentul Strasser e deodată victima unei agresiuni. De la spate, cineva îi pune o piedică, îi cuprinde mijlocul cu braţe de fier şi începe să-i strivească neîndurător pieptul. Sergentul Strasser îl lasă pe soldatul Jodl să alerge spre destinul lui. Face un efort supraomenesc, se smulge din strînsoare şi se întoarce clătinîndu-se.

— Dumnezeule mare !

Acuma vede şi pricepe tot. Vede un imens om de zăpadă, cu gură, nas şi ochi de cărbune. La fel cu cei pe care i-a construit el de mult, pe trotuarele din Marienstrasse, dar mult mai mare : nu se vede nici de unde începe, nici unde se termină. Sergentul Strasser, decorat cu Crucea de fier, nu mai şovăie. Acuma ştie cine i-a rătăcit patrula în noapte. Ca bun german, el primeşte provocarea. Se repede, cu pumnii strînşi, răcnind, după obiceiul germanic. Dar uriaşul se ascunde. Îşi dă seama cît de necugetat e să te lupţi cu un brav subofiţer german, instruit cu grijă pentru un lung război de cucerire. Se ascunde. Profită de culoarea

lui şi de materia din care e făcut, ca să dispară imediat şi să aştepte liniştit un moment mai potrivit pentru a ataca din nou. Pumnii strînşi ai sergentului Strasser nu întîlnesc în calea lor decît zăpada. El o loveşte cu putere, dezordonat, se tăvăleşte pe ea, beat de disperare, şi o copleşeşte cu înjurături neînchipuite. „Nu trebuie... obosesc... El abia aşteaptă asta ca să mă răpună... Asta e toată tactica lui. Blestemata lui tactică !“

Fulgii fără formă şi impalpabili se învîrtesc vesel în aerul liniştit. Lupul urlă.

„Nu putem lăsa copilul ăla acolo...“ se gîndeşte soldatul Schatz.

Se ridică şi pleacă. Îi e foarte greu. Nu i-a fost niciodată aşa de greu să mute un picior înaintea celuilalt. „E mai greu chiar decît să te urci în fugă în clopotniţa catedralei din Köln, se gîndeşte el mirat. Scufiţa Roşie... Mă duc s-o salvez.“

Sergentul Strasser ridică ochii şi vede deodată, în întuneric, pe soldatul Schatz clătinîndu-se spre pădure, la vreo zece metri de el.

— *Halt !* urlă el.

Vrea să se scoale. Soldatul Schatz, deşi nu e decît un dobitoc, e totuşi din grupul lui, şi sergentul Strasser, în faţa Germaniei, e răspunzător de viaţa lui. Vrea să se scoale, dar în aceeaşi clipă cineva sare pe el, i s-aşază în cîrcă, încearcă să-l strivească. Sergentul Strasser se învîrteşte în jurul lui şi recunoaşte imediat namila albă gata să-l acopere... „Omul de zăpadă !“ Se repede la atac. Dar laşul agresor dispare imediat, se ascunde în albul natal...

Studentul Karminkel face din nou un efort jalnic.

— Va să zică, asta e tot ce știi despre Rusia ? repetă domnul profesor Kurtler, și gura lui se schimonosește într-un zîmbet drăcesc.

— Ucraina e grînarul Rusiei, bîlbîie studentul. Minele rușești, cărbunele și fierul lor sînt ascunse în munții Urali, iar petrolul în Caucaz. Cele mai mari uzine de lemn se află la Dniepropetrovsk... În Crimeea domnește o veșnică primăvară... Subsolul Rusiei e de o bogăție fără pereche !

Zîmbetul domnului profesor Kurtler se lărgește.

— Ai terminat, candidat Karminkel ?

— Volga se varsă în Caspica, bîlbîie prosteşte studentul.

— Ei bine ! am regretul să te anunț că ai uitat lucrul principal, candidat Karminkel.

Studentul ridică spre profesor o privire speriată și implorătoare.

— Ai uitat cu totul să pomenești de ZĂPADĂ, candidat Karminkel.

Soldatul Schatz a ajuns în pădurea de brazi. E foarte fericit de asta, căci se simte incapabil să mai facă un pas. Membrele răspund la eforturile lui cu o moliciune foarte puțin militară, care aduce hotărît a nesupunere.

— Înainte, marș ! le comandă sever soldatul Schatz.

Dar, în ciuda celor douăzeci și cinci de ani ai lor de serviciu credincios, membrele se în-

căpătînează să rămînă într-o nemișcare aproape insultătoare.

— Curtea marițială ! le strigă hotărît soldatul Schatz.

Atunci, piciorul drept, mai disciplinat sau poate mai înspăimîntat de amenințare, se ridică încet și înaintează cu vreo șaptezeci și cinci de centimetri, lungimea reglementară a pasului de manevră.

— Foarte bine, picioru' drept ! îl încurajează soldatul Schatz. Continuă ! Vei fi propus pentru decorare !

Mintea i se învălmășește cu totul. Rămîne acolo, fără apărare, sperietoare neagră înconjurată de zăpadă. Simte că respirația îl lasă, că inima i se oprește, că viața îl va părăsi, în ciuda tuturor regulamentelor militare. Viața dezertează, fuge din sîngele lui, din plămînii înlemniți...

— Părăsire de post în fața inamicului ! încearcă s-o mustre bravul soldat Schatz. E foarte grav ceea ce faci, viață !...

Dar viața își urmează neîndurătoarea ei dezertare. Încearcă să-și amintească apoi de ce a venit în pădure. „Scufița Roșie..." Într-un ultim efort, privește în jurul lui și vede într-adevăr niște ochi verzi strălucind în beznă, cu o lumină plină de feroce nerăbdare. „Un bun... soldat german... ocrotește copiii... pentru a-și atrage... respectul și dragostea... popoarelor cucerite..." Ochii verzi se apropie cu neîncredere, dar viața, viața lui germană, uitînd de uniforma ei, purtată vreme de douăzeci și cinci de ani de credință și de glorioasă tradiție mili-

tară, a dezertat : ea și-a părăsit în mod laș postul și a lăsat singur în fața inamicului flămînd corpul înghețat și de-acum înainte insensibil al soldatului Schatz.

— Da, zice domnul profesor Kurtler, ai uitat pur și simplu ZĂPADA, candidat Karminkel.

— Am avut foarte puțin timp ca să prepar acest examen, domnule profesor ! imploră studentul.

Domnul profesor Kurtler notează ceva în carnet.

— Am regretul să te anunț că ai fost respins, candidat Karminkel. Dar o să-ți dăm cea mai bună ocazie să studiezi zăpada rusească într-un mod mai temeinic. Cea mai bună învățătură este învățătura practică. Te vom trimite să cucerești Rusia, candidat Karminkel.

— Nu vreau ! răcnește studentul, nu vreau, domnule profesor.

Dar e prea tîrziu, mult prea tîrziu pentru studentul Karminkel. E chemat să se prezinte în fața unui alt examinator, mai important, dar și mai bun la inimă decît domnul profesor Kurtler. Zăpada continuă să-i acopere trupul inert. Mii de fulgi se învîrtesc vesel în jurul lui, i se așază pe ochii sticloși și buzele vinete. Nu lipsesc decît puține lucruri, o muzică plăcută, corurile țiganilor, poate, pentru a face și mai veselă această generoasă sărbătoare a fulgilor de zăpadă ai Rusiei... Soldatul Grünewald ar vrea să întindă mîna și să-i prindă. „Zăpadă blîndă. Fulgi ușori, învolburați... încîntătoare *confetti* ale marei sărbători a iernii... Frumoasă țară, Rusia, domnule... Vodca...

Kremlinul... Copiii care se dau cu sania din vîrful dealurilor... Caviarul... Sunetul argintiu al clopoțeilor."

Patruzeci de grade sub zero. Soldatul Jodl își desăvîrșește, în fine, voluptuoasa lui cucerire. A cuprins superba făptură impudică cu plete albe. Stă pe burtă, cu totul gol, bine strîns în îmbrățișarea înghețată. Ea îl ține pe noul cuceritor lipit de ea și-i depune pe buzele aspre sărutul ei triumfător. Alături, soldatul Weniger nu se mai întreabă nimic, iar dinții soldatului Woltke nu mai clănțăne. Caporalului Liebling nu-i mai e frig... În clipa asta, sergentul Strasser se hotărăște să-și cheme oamenii la ordine.

— Drepți! răcnește el, dar nici un sunet nu-i scapă de pe buze.

Ridică atunci privirea rătăcită și-l vede pe omul de zăpadă deasupra lui, dominîndu-l cu statura lui uriașă. De data asta, însă, sergentul Strasser nu se mai repede la atac. Ca bun militar german, el știe să se resemneze și să recunoască o înfrîngere. Își scoate simplu Crucea de fier, o prinde de pieptul uriașului, o pune pe zăpadă și zice :

— Ai meritat-o mai mult decît mine.

Dar, în aceeași clipă, omul de zăpadă se năpustește asupra lui, nemilos, și sufletul sergentului Strasser lovește călcîiele, ia poziția de drepți și pornește în pas de gîscă prin spațiile veșnice, cu brațul întins în chip de salut pentru Führerul sufletelor germane, care trebuie să-l aștepte cu nerăbdare la porțile Walhalei războinicilor teutoni... Un zîmbet fericit

flutură pe buzele bunului soldat german Grünewald. În clipa asta, el este obiectul unei primiri măreţe. Încet, lin, alunecă într-o luntre uşoară, pe valurile Donului liniştit. Poporul rus — întreg poporul rus — calmucii şi kirghizii, şi georgienii din Caucaz, şi cazacii din Zaporoje, şi asprii munteni ai Uzbekistanului, şi ucrainienii, şi tătarii, şi ţăranii din Siberia, şi evreii, şi kurzii, toate cele douăzeci şi şapte de naţionalităţi sînt acolo şi-l aclamă sălbatic. Cu braţele pline, mii şi milioane de oameni îi aruncă *confetti*, faimoasele *confetti* ruseşti, albe şi îngheţate, învolburate... Şi mănîncă tone peste tone de caviar, şi beau tone peste tone de vodcă, în sănătatea noului cuceritor, şi cîntă toţi într-un singur glas *Oci ciornia*, în cinstea lui. Şi ţarii, toţi ţarii — şi Boris Godunov, uzurpatorul, şi Ivan cel Groaznic, cu curtea şi boierii lui, şi Petru cel Mare şi ceilalţi, ies grămadă din Kremlin ca să-l aclame şi să rîdă la trecerea lui — şi Lenin e acolo, şi el, evadat din mausoleul lui, şi întreg marele popor rus, cele o sută şaptezeci de milioane de locuitori sînt acolo, şi toţi îl arată cu degetul pe bravul soldat german Grünewald — Grünewald Cuceritorul, Grünewald cel Măreţ — şi rîd cu hohote, rîd fără sfîrşit, unul lîngă altul, cu mîinile la burtă, se schimonosesc de o veselie fără margini şi-i aruncă în ochi, în gură, în gît, drăguţele lor *confetti* ruseşti, albe şi îngheţate, învolburate, care-l acopăr încet-încet înăbuşindu-l şi luîndu-i respiraţia. Şi fără milă se înalţă rîsul lor homeric... Şi lin curge Donul cel liniştit. Şi blînd continuă să cadă zăpada.

Blînd, dulce, într-o liniște nesfîrșită și parcă religioasă, ea își îndeplinește datoria ei istorică. Ea îi îngroapă cu grijă pe cuceritori, indiferentă și pașnică. Fără ură, fără grabă zadarnică... Fulgi mari, ușori, impalpabili. Zăpada. Blînda, buna zăpadă.

30

Abatele Burak fu surprins în timp ce se ruga, în capela Sfîntului Francisc din Wierki, și împușcat pe loc. Detașamentul lui Pusiata pierdu cinci oameni într-o încăierare cu niște auto-mitraliere, pe șoseaua Podbrozie, și Pusiata însuși zăcea, grav rănit, într-o fermă. Kublaj fu doborît, după o luptă îndîrjită, în timp ce pregătea un sabotaj pe calea ferată spre Molodeczno. Cei doi operatori radio, trădați de nevasta unui fermier, fură încercuiți într-o șură și toate posturile clandestine din pădure recepționară ultimul lor mesaj : *„Noroc, adio, doi mai puțin“*.

Dar partizanul Nadejda rămînea de negăsit. Se spunea că-și stabilise, în prezent, cartierul general chiar la Varșovia ; că pregătea răscoala evreilor din ghettoul capitalei ; trădătorii și spionii îi semnalau prezența peste tot, în același timp ; în fiecare dimineață, oamenii făceau față plutonului de execuție cu un zîmbet sfidător, parcă însuflețiți de o tainică certitudine că, în ceea ce era esențial, nu puteau păți nimic.

Prin sate circulau veștile cele mai naive, cele mai extraordinare :

— Are o armă secretă, ceva formidabil. O rază a morții : se pare că acționează pînă la zece kilometri distanță.

— Ieri a venit să vorbească cu copiii, la școala din Sucharki ; puștilor le mai strălucesc ochii și acum.

Din cît țineau minte oamenii, o iarnă atît de grea nu se mai pomenise. În unele părți ale pădurii, grosimea zăpezii atingea patru metri, și „verzii" trebuiră să-și părăsească vizuinile. Detașamentele lui Krilenko, Dobrański și Hromada se refugiară într-un pavilion de vînătoare din mijlocul mlaștinilor înghețate din Wilejka, pe o insulă minusculă pierdută printre trestiile împietrite. Într-o zi — era în 3 februarie 1943 — Pech sosi în fugă în adăpost, într-o asemenea stare de agitație încît oamenii puseră mîna pe arme, convinși că le sunase ceasul din urmă.

Dar Pech venise doar să-l caute pe Krilenko, ca să-i spună ceva despre fiul lui. Se șoptea că fiul lui Krilenko era general în Armata Roșie, dar nu trebuia niciodată să pomenești de numele lui în fața bătrînului ucrainean. Cînd, din întîmplare sau din glumă, cineva atingea acest subiect, Krilenko devenea morocănos și spunea : *Svoloci !* [1] printre dinți.

— Dar e lucru sigur, se mira atunci celălalt, lucru sigur, Savieli Lvovici, fiul dumitale

[1] Lepădătură ! (Pol.)

e un om de valoare, de vreme ce poporul l-a considerat demn de un asemenea grad înalt.

— *Svoloci !* repeta atunci bătrînul, ridicînd ușor glasul în chip de avertisment și uitîndu-se fix la cel cu care vorbea, ca pentru a-l invita să împărtășească onorurile insultei.

— Dar de ce, Savieli Lvovici ?

— Ce alt nume merită un om care și-a predat tatăl dușmanului ?

— Nu se poate, Savieli Lvovici, nu pot să cred că te-a predat vreodată dușmanului.

— M-a predat dușmanului. *Svoloci !* am zis.

— Nu te supăra, Savieli Lvovici.

— Nu mă supăr, *cholera jemu w bok !* [1]

— Bine, Savieli Lvovici, dacă spui dumneata așa...

— Ce alt nume merită un om care a părăsit în mîinile inamicului satul tatălui său ?

— Poate că n-avea cum să facă altfel ?

La asta bătrînul se supăra rău, se făcea roșu, își vîra pumnul lui păros sub nasul celuilalt și întreba mișcîndu-și încet și primejdios mustața zburlită :

— Ce-i ăsta ?

— Ăsta e un pumn, Savieli Lvovici !

— Ai lăsa tu dușmanului, fără să mori mai întîi, satul lui taică-tu ?

— N-n-nu, Savieli Lvovici, nu. Numai că...

— Numai că ce ?

— N-n-nimic, Savieli Lvovici !

— Ai face-o, ai ?

— N-n-nu.

[1] Dar-ar holera-n el ! (Pol.)

— Eşti sigur ?
— Sigur.
— Juri pe mormîntul lui taică-tu ?
— Tata, Savieli Lvovici, e bine sănătos, slavă Domnului.
— Jură imediat.
— Jur !
— Bine. Adu-ţi aminte de chestia asta în cazul cînd ajungi general.
— O să-mi aduc aminte cu siguranţă, Savieli Lvovici... Pot să plec acum, îmi dai voie ?...
— Fiindcă nu se ştie niciodată. Cine ştie ce nătărău ajunge cu vremea general ! Dacă l-au făcut şi pe Mitka !
— M-m-mitka ?
— E băiatul meu, dar-ar holera-n el ! răcnea Krilenko, cu mustaţa zburlită imediat. Ţi-am spus de-o sută de ori. Data viitoare, dacă mai uiţi....

Dar, după o discuţie de felul ăsta, nu mai exista niciodată „data viitoare". La început, partizanii nu acordau istoriei lui Krilenko decît o încredere limitată. În spatele lui, o numeau simplu *bujda na resorach* [1]. Dar, într-o zi, cu un aer profund scîrbit, bătrînul scoase din buzunar o fotografie mototolită, tăiată din *Pravda*. Cei care ştiau ruseşte — veteranii celor două războaie — citiră explicaţia : „Cel mai tînăr general din Armata Roşie, generalul Dimitri Krilenko". Ucraineanul era de meserie cizmar, într-un sat minuscul, Riabinnikovo.

[1] Minciună gogonată. (Pol.)

Fiul lui fugise de-acasă la doisprezece ani, după o scenă furtunoasă, în cursul căreia dăduse de ştire tatălui său că el vrea „să studieze şi să ajungă cineva". Vreme de şaptesprezece ani bătrînul nu mai auzi nimic despre el, cînd, la începutul invaziei germane, oamenii veniră să-l anunţe că Mitka fusese numit general în Armata Roşie şi că poza lui se afla în pagina întîia a *Pravdei*. Bătrînul fu sarcastic. „Să studiezi şi să ajungi cineva, mormăi el, ge-neral !" şi, de scîrbă, îi trase prietenului său, cazacul Bogoroditza, care avusese proasta inspiraţie să zîmbească, vreo două lovituri de cizmă, care izgoniră imediat zîmbetul de pe faţa bietului om. Nemulţumit de asta, bătrînul îşi aduse aminte de gradul lui de caporal, din vremea revoluţiei, şi se angajă în armată. Satul Riabinnikovo primi de la el cîteva scrisori, în care „era bine-sănătos", şi află, în acelaşi timp, că generalul Krilenko fusese decorat cu Ordinul Lenin, pentru apărarea Smolenskului. Prima întîlnire dintre tată şi fiu, după şaptesprezece ani de despărţire, fu dramatică, după cum era şi de aşteptat. În ziua aceea, fiul cizmarului şedea în faţa unei planşe de brad, care-i servea drept masă de lucru, şi studia o hartă. „Aici... divizia douăzeci. Riabinnikovo !" Pînă-n clipa aceea, Riabinnikovo nu fusese pentru el decît un punct oarecare de pe pămîntul rus, la fel cu sute de alte puncte, pe care fusese însărcinat să le apere. Dar acum... „Bătrînul !" Ridică din umeri. „Teren bun, tare, la Riabinnikovo. O pădure de brazi la sud... tancurile vor trece uşor. Divizia doua-

zeci n-are destule antitancuri. Asta înseamnă : părăsim Riabinnikovo şi ne repliem spre est.“ Luă un creion şi trase cu grijă trei săgeţi în direcţia fluviului şi un semicerc la douăzeci de kilometri la est de Riabinnikovo.

Luă o foaie de hîrtie, scrise ordinul de repliere şi se gîndi cu o veritabilă groază : „Bătrînul va urla !“ Oftă, trecu în biroul adjunctului şi prietenului său căpitanul Lukin, îi dădu ordinul de repliere, se întoarse şi se aşeză în faţa planşei de brad. Plantonul intră în cameră, izbi călcîiele, salută. Deschise gura, dar, în aceeaşi clipă, se auzi un zgomot de voci, o năvală de înjurături, şi bătrînul Krilenko intră de-a-ndaratelea în cameră, urmărit de-o santinelă furioasă, cu baioneta înainte.

— Tată ! exclamă generalul.

Dar bătrînul îşi ignoră fiul şi se consacră cu totul santinelei.

— Nu vezi galoanele, ai ? zbieră el.

Şi-şi vîrî umărul sub nasul soldatului.

— Uită-te la ele, îţi plac, ai ? N-o să le pupi în viaţa ta !

Îşi şterse nasul cu degetele şi se întoarse către fiul său. Tînărul Krilenko îşi revenise din surpriză. Cu un semn, expedie santinela şi plantonul. Bătrînul îşi puse mîinile-n şold, se aplecă înainte şi-şi examină opera de sus şi pînă jos, cu un dezgust bănuitor.

— Va să zică e-adevărat, Mitka ? Te-au făcut general ?

Mitka îşi coborî privirea şi tăcu sfios.

— Ei, ce ? răcni deodată bătrînul. Aşa îţi primeşti tatăl, pui de căţea ? Cu curul pe scaun

și cu gura ca o tîrtiță de găină ? Nu te-am bătut destul, ai ? Crezi, poate, că e prea tîrziu ?

Pumnul enorm, foarte păros, înaintă și se opri sub nasul generalului Krilenko.

— Ai ?

Ușa camerei de alături se deschise și căpitanul Lukin strecură înăuntru o mutră înspăimîntată.

— E tata ! îl lămuri repede tînărul Krilenko.

Ușa se închise discret. Krilenko-fiul se întoarse spre tatăl său și începu împăciuitor :

— Haide, nu mai răcni atîta. O să asmuți toată lumea. Sigur, firește, sînt foarte fericit că te văd...

Cizmarul-caporal Krilenko se așeză confortabil în fotoliu, în dosul biroului generalului.

— Ț-ț-ț ! făcu el.

Se uită cu îndoială la pieptul fiului.

— Ce-i asta ? întrebă cu asprime, punînd degetul pe medalia Lenin.

Generalul roși încurcat. Se simți nenorocit și abătut. Privi în lături cu un aer vinovat. „Pe cinstea mea, parc-am furat-o !“ își spuse.

— Nu e nimic, se supără el. E pentru Smolensk, știi, vara trecută... a fost o chestie serioasă !

— O chestie serioasă ! îl maimuțări bătrînul, gîfîind de mînie. Și ce nevoie ai să-ți pui medalia Lenin cît stai aici ? Ai ? *Prokhvost !* [1]

— Dar...

— Gura !

[1] Secătură ! (Pol.)

Pumnul păros înaintă din nou pe deasupra planşei de brad.

— Scoate-o imediat !

Krilenko-fiul îşi desprinse repede medalia şi o strecură în buzunar.

— Nu te enerva... La vîrsta dumitale...

— La vîrsta mea, eu lupt încă pe front, în timp ce tu, la 29 de ani, nu eşti decît un zmîngălitor de hîrtie în plus, în dosul frontului. Ai ?

Scuipă, scos din fire, şi întinse un picior.

— Trage-mi cizmele !

Krilenko-fiul se apropie de tatăl lui, întoarse spatele, apucă o cizmă şi începu să tragă, în timp ce cealaltă i se sprijinea în spate.

— Vreau ceai, hotărî bătrînul. S-aducă un samovar.

Generalul chemă plantonul. Plantonul intră, lovi călcîiele, salută şi se uită cu gura căscată la caporalul descălţat, aşezat confortabil la biroul generalului.

— Adu ceai !

Plantonul lovi călcîiele şi ieşi clătinîndu-se. Bătrînul Krilenko îşi frecă mîinile şi se uită la hartă.

— Riabinnikovo ! descoperi el deodată, cu o bucurie de copil, punînd pe hartă degetul lui gros şi murdar. Şi potcoava asta ce e ?

— Sînt noile poziţii. Am dat ordin să se evacueze Riabinnikovo şi să se facă front...

Krilenko-fiul se opri neliniştit. Mustaţa bătrînului se zburli deodată şi începu să tremure ca o pădure bătută de vînt. Ochii i se încreţiră răutăcios şi un sforăit sacadat, mînios, îi ieşea din nas ! Se ridică încet şi se aplecă înainte...

— Cum ?

— Nu trebuie să privim lucrurile astea dintr-un punct de vedere prea personal, tată !

— Şi cum, n-o să aperi Riabinnikovo ? Riabinnikovo al nostru ?

— Haide, tată, haide... Fii înţelegător. Inamicul are aici o divizie blindată proaspătă şi eu n-am antitancuri.

— N-ai antitancuri ? N-ai antitancuri ? Ce-ai făcut cu alea pe care ţi le-a dat poporul ? *Propil ih, şto-li ? Ili v kartî produl ?* [1]

— Să vezi, tată...

— *Svoloci !* începu să ţipe deodată bătrînul, cu o voce piţigăiată. Veniţi, tovarăşi, veniţi încoace ! Puneţi-l la zid ! Împuşcaţi-l ! Stai, stai niţel să-ţi arăt eu !

Sări cu o agilitate surprinzătoare, îşi apucă fiul de ureche, i-o suci...

— Au ! făcu generalul Krilenko, fără ruşine. Lasă-mă !

— A părăsit Riabinnikovo, se jelui bătrînul. Cincizeci de ani de cînd trăiesc acolo, de cînd muncesc şi năduşesc... Nu e petec de pămînt neumblat de mine ! Satul nostru, părăsit la inamic fără un foc de armă ! Ce-o să zică Stiopka Bogoroditza ? Şi Vatruşkin ? Şi Ana Ivanovna ? Mitka Krilenko a lăsat inamicului satul lui natal ! Fiul meu !

Atrasă de strigăte, santinela năvăli în cameră, cu baioneta înainte, convins că generalul lui e gata să fie asasinat. Văzu un bătrîn caporal, cu picioarele goale, răsucind, cu la-

[1] Le-ai băut ? Sau le-ai pierdut la cărţi ?

crimi în ochi, urechea generalului, care — cumplit lucru ! — nici nu încerca măcar să se apere. Asta era prea mult pentru bietul soldat. Îşi frecă ochii şi se năpusti afară, de parcă iadul se golise şi toţi dracii erau pe urmele lui... Krilenko-fiul reuşi în sfîrşit să-şi elibereze urechea torturată şi să se refugieze în spatele mesei.

— Am ordine ! încercă el să explice. Nu se face războiul aşa, cum vrem noi... Şi n-avem antitancuri, dacă-ţi spun !

— Antitancuri, antitancuri ! Dar baionetele pentru cine sînt, pentru cîini ?

— Tată !

— Dar-ar ciuma-n tine ! îi răspunse simplu bătrînul Krilenko. Riabinnikovo, părăsit fără un foc de armă, fără un soldat căzut pe drumurile lui !

Tăcu brusc şi se ridică în picioare.

— Ei bine ! am să te-nvăţ eu, Savieli Krilenko, cum trebuie să se bată un cetăţean pentru pămîntul lui ! Mă duc eu la Riabinnikovo ! Am să-l apăr eu, eu singur ! Cu pieptul meu ! Cu mîinile mele ! N-am nevoie de tine... *Svoloci !...*

Îşi suflecă mînecile şi se îndreptă triumfal spre uşă.

— Tată, şi ceaiul ? bîlbîi sfios generalul.

Bătrînul Krilenko se întoarse şi scuipă liniştit la picioarele lui.

— Uite ce fac în ceaiul tău ! Asta şi încă altceva ! Nu vreau să fiu otrăvit ! Un om în stare să-şi părăsească satul la duşman e capabil tot aşa de bine să-şi otrăvească tatăl !

Ieşi ; glasul i se auzi, încă răcnind tot felul de înjurături, depărtîndu-se. Tînărul Krilenko rămase singur în mijlocul odăii. Îşi scoase batista şi-şi şterse fruntea. „Am visat oare, sau ce dracu ?“ Îşi plimbă privirea şovăitoare şi deodată sări. În mijlocul camerei, foarte demne, tronau o pereche de cizme aproape noi, lustruite cu grijă... „A plecat în picioarele goale !“ Apucă cizmele şi se năpusti afară. Străbătu o sută de metri în galop, prin zăpadă, cu cizmele în mînă şi întrebă un soldat.

— N-ai văzut pe-aici un caporal furios, cu mustaţa mare şi în picioarele goale ? zvîrli el aspru, dintr-o răsuflare.

Bietul soldat se uită la generalul Krilenko, faimosul general Krilenko, care gîfîia în faţa lui, cu nişte cizme în mînă, căscă gura mare şi slobozi un ţipăt strangulat de uimire... Dar Mitka nu mai era acolo. Cu cizmele în mînă, alerga în goană spre o siluetă care gesticula depărtîndu-se, prin zăpadă, de-a lungul fluviului îngheţat... Bătrînul sosi la Riabinnikovo tocmai la timp ca să asiste, în piaţă, la defilarea nemţilor, care-şi făceau intrarea în oraş. Krilenko se făcu foarte palid, se uită o clipă la maiorul borţos care şedea în picioare pe tanc, apoi se apropie :

— În numele Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice...

— *Was ? Was ?* se nelinişti maiorul.

— Vă urează bun-venit, explică locotenentul lui.

— *Ach !* bun venit, *gut, gut !* se însenină maiorul.

Bătrînul cizmar își umflă pieptul și scuipă din toate puterile la picioarele neamțului.

— În numele Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice ! repetă el.

— *Abführen !* [1] lătră maiorul, alb de furie.

Bătrînul fu îndrumat spre un lagăr, cu toate onorurile cuvenite rangului său, adică într-un vagon de vite. La Molodeczno reuși să fugă, merse vreme de 48 de ore, apoi își pierdu cunoștința și fu trezit într-o dimineață de Zborowski cel mic care-l luă și-l îngriji.

Cînd Pech sosi în ascunzătoare, Krilenko tocmai se despăduchea.

— Spor la vînat ! îi ură Pech.

— Mulțumesc.

— Savieli Lvovici, începu Pech, timid.

Se opri.

— Ai ?

— Nimic, oftă Pech.

— Atunci taci din gură !

Și, așezat pe-o grămadă de bușteni, continuă să scormonească prin „tulup"[2]-ul lui înflorat.

— Savieli Lvovici, începu din nou Pech.

— Ai ?

— Nu te supăra...

Krilenko își puse liniștit deoparte „tulup"-ul și se uită la Pech :

[1] Luați-l ! (Germ.)

[2] Cojoc. (Rusă.)

— Ascultă, băiete, dacă ai ceva de spus, spune. Şi să nu uiţi s-o iei din loc după ce spui.

Pech îşi mişcă mărul lui Adam şi începu :

— Fiul dumitale, Savieli Lvovici...

— *Svoloci !* i-o reteză imediat bătrînul ucrainean.

Lui Pech însă i se păru că distinge şi o sclipire de interes în privirea lui. Continuă repede :

— Bolek Zborowski a ascultat ieri ştirile de la Moscova. Fiul dumitale, Dimitri Krilenko, a primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice pentru participare la eliberarea Stalingradului.

Faţa bătrînului se făcu şi mai cenuşie decît mustaţa.

— Nu te supăra ! spuse repede Pech.

— Eşti sigur ? spuse Krilenko.

— Sigur, Savieli Lvovici. Bolek Zborowski a auzit cu urechile lui, la Wilno.

— Unde-i Bolek ?

— E afară... N-a îndrăznit să vie el să-ţi spună, dar dacă vrei...

— Du-te şi adu-l.

Pech porni în goană, ca un iepure, şi se întoarse într-o clipă cu Zborowski cel mic. Acesta n-avea o figură prea liniştită.

— Vorbeşte ! răcni Krilenko. Ce mai aştepţi ?

— ...Erou al Uniunii Sovietice ! se repezi Bolek. Pentru participare la eliberarea Stalingradului.

— Eşti sigur ?

— Sigur, Savieli Lvovici ! am auzit bine : generalul Dimitri Krilenko.

— Nu te-ntreb asta, dobitocule ! Ai auzit bine : eliberarea Stalingradului ? Așa a zis : eliberarea ?

— Eliberare, Savieli Lvovici ! Și a adăugat : generalul Dim...

— *Svoloci !* o reteză sec bătrînul Krilenko. Asta nu mă privește.

— Cum așa, cum nu te privește ? se indignă în sfîrșit Pech. Dă-mi voie să mă mir, tovarășe! Dă-mi voie să mă mir tare !

— Bine ! spuse Krilenko încurajator, haide, miră-te tare, să te văd și eu.

Se dădu un pas înapoi și-și lăsă capul într-o parte, ca să-l admire mai bine pe Pech cum se miră tare.

— La urma urmei, Savieli Lvovici ! răcni Pech, fiul dumitale a eliberat totuși Stalingradul.

— N-nu. Nu fiul meu. Poporul a eliberat Stalingradul. Pricepi ? Poporul. Lui trebuie să i se mulțumească ! Fiul meu a tot desenat pe hartă săgeți și cercuri : asta a făcut el. Apoi, într-o zi, și-a spus : „Cercul ăsta va fi ultimul. S-a înțeles ? a întrebat el poporul. Și poporul i-a răspuns : S-a înțeles !“ Cui trebuie să-i mulțumim ? Aceluia care a făcut un mic semn pe hartă, sau aceluia care a udat pămîntul cu sîngele lui ? Ai ?

Fu o clipă de tăcere. Apoi Pech oftă zgomotos.

— În fine, eu n-am venit să discutăm, ci să te felicit. Și tovarășul Dobrański te invită să vii la noi astă-seară. Vom sărbători eliberarea Stalingradului. Avem și cartofi !

— Am să viu să mănînc, făgădui sec bătrînul.

Ieşind, Zborowski cel mic declară întunecat lui Pech :

— O ruşine... Într-adevăr, nu merită osteneala să ai părinţi : uite cum ştiu ei să-ţi mulţumească.

Scuipă cu dezgust.

31

Cartofii se umflau şi pocneau vesel pe jăratic. Oamenii îşi lepădaseră cojoacele de oaie şi-şi descheiaseră bundele de lînă : era cald. Nu era numai căldura focului, ci şi umila căldură frăţească a mulţimilor, plăcută celor necăjiţi, dar de care oamenii fericiţi se îndepărtează cu scîrbă. Aşezat cît mai aproape de foc — fundul pantalonilor îi fumega primejdios — bătrînul Krilenko pescuia cartofii din jăratic, cu o mînă aparent nesimţitoare la arsuri. Ghemuit în faţa unui *czajnik* [1] cu apă fierbinte, Janek pregătea ceaiul : Pech îi împărtăşise faimoasa lui formulă... Pech fu cel care deschise şedinţa.

— Tovarăşul Dobrański ! anunţă el solemn.

Aplaudară. Pech hotărî că a sosit momentul să „galvanizeze" publicul, ca în vremurile fericite ale mitingurilor. Ridică pumnul, îşi umflă pieptul şi urlă :

[1] Ceainic. (Pol.)

— Trăiască unitatea și frăția între popoare ! Trăiască armata eliberării ! Trăiască...

— Gura, Pech ! fu sfătuit cu bunăvoință. Stai jos !

Dobrański își deschise caietul.

— Ideea povestirii pe care am să v-o citesc mi-a venit recitind faimoasa baladă a lui Pușkin : *Voron k voronu letit, voron voronu kritcit*[1].

— *Ruslan și Ludmila,* preciză Pech, primele două versuri !

Sări în sus :

— Trăiască geniul nemuritor al bardului popular rus Alexandr Sergheievici Pușkin, răcni el.

— Culcat, culcat ! Pech, la coteț ! se rugară băieții.

Dobrański anunță :

— Titlu : *Împrejurimile Stalingradului.*

Și începu să citească.

În zori. Broaștele nopții tac una cîte una, ultimii lilieci fug în dezordine, iar bîtlanul iese încetișor din trestii și înghite cel dintîi pește. Cei doi cumetri bătrîni de pe Volga, corbii centenari Ilia Osipovici și Akaki Akakivici, apar deasupra fluviului. Ei se rotesc domol în aerul dimineții și scrutează cu un ochi preocupat suprafața apelor.

— Tot nimic, Akaki Akakivici ?

[1] Un corb zboară spre altul, un corb croncăne către altul. (Rusă.)

— Tot nimic, Ilia Osipovici. Probabil că n-ai auzit bine.

— Totuşi fereastra era deschisă şi vocea vorbea foarte tare, în germană: „Comunicatul Armatei de Est, spunea ea. Trupele noastre, sub comanda generalului baron von Ratwitz, viteazul de la Varşovia şi de la Haga, unul din comandanţii noştri cei mai străluciţi, au atins ieri, într-un punct, Volga!"

— Pe cel dintîi cuib al meu! se jură Akaki Akakivici, căruia îi curgeau balele. Mă faci să-mi lase gura apă!

Doi indivizi apar între timp pe fluviu, călare pe două trunchiuri de copaci. Cele două trunchiuri se învîrtesc primejdios în vîrtejurile apei.

— Pitz! urlă deznădăjduit primul călăreţ de pe trunchi. Trebuie să ne apropiem cu orice preţ de mal!

— *Zu Befehl!* [1] răspunde al doilea călăreţ, ferindu-se să se mişte.

Pe urmă trece pe acolo cadavrul ex-soldatului german Schwanke, din Sassnitz, un orăşel frumos de pe malurile Balticei.

Are un aer vagabond şi nepăsător, cu un pai între dinţi, culcat pe spate, cu o privire fixă, care pare destinată doar contemplării cerului.

Dar trecerea celor doi călăreţi nu scapă totuşi acestei priviri desprinsă de lucrurile lumii acesteia. Ex-soldatul Schwanke se întoarce

[1] La ordin! (Germ.)

surprins şi se agaţă cu putere de primul trunchi :

— Hei ! Karl Röder din Hamburg ! urlă el, pe limba morţilor, spre trestii. Ia uită-te pe cine am pus mîna.

— Cu ce vrei să mă uit ? Cu curul ? mormăie, în acelaşi limbaj, ex-zidarul Karl Röder din Hamburg.

Se desprinde din trestii şi începe să plutească orbeşte.

— Dacă aş putea să pun mîna pe cele două păsări scîrboase care mi-au făcut porcăria asta !

Ilia Osipovici şi Akaki Akakivici se privesc cu un aer deosebit de nevinovat.

— Aici ! îl călăuzeşte plin de caritate colegul său, ex-soldatul Schwanke.

— Cine-i ? întreabă zidarul Röder, plin de interes.

— Hei ! Printzel din Mannheim, urlă Schwanke, hei ! Kanninchen din Löbeck, veniţi încoace ! Ghiciţi pe cine-am pus mîna !

— Să fiu spînzurat, strigă un individ cu totul despuiat, apărînd brusc, ca un dop la suprafaţa apei, să fiu spînzurat dacă nu e chiar generalul baron von Ratwitz însuşi, unul din şefii noştri cei mai străluciţi.

— În ce priveşte dorinţa de a fi spînzurat, spune o voce arţăgoasă dintre trestii, cred, prietene, că te-ai putea mulţumi cu înecul ! Stai să mă apropii puţin... Nu văd nimic fără ochelari ! *Donnerwetter !* Dacă acesta nu e generalul baron von Ratwitz, apoi nici pe mine nu mă mai cheamă Kanninchen !

— Cu siguranță, nu te mai cheamă Kanninchen ! spune o voce batjocoritoare dintre sălcii, și cu cît te privesc mai mult, cu atît sînt mai sigur că nici pe fiul tău nu-l cheamă așa ! Am găsit și eu odată un nămol moale și fără raci, și nici aici nu-i chip să închid ochii... Ce se-ntîmplă acolo ?

Apare atunci din apă, pe trei sferturi și mai bine, un ex-caporal german.

— Ia te uită, ia te uită ! Unul din șefii noștri cei mai strălucițI ! Hei ! voi cei din trestii, din nisipuri, din răchita malurilor și stîncile fundului, veniți încoace cu ce-a mai rămas din voi !

— Să nu-mi spui că-i Adolf Hitler, ciripește o voce emoționată, în falset, aș muri de bucurie!

— Ha ! Ha ! Ha ! se tăvălește de rîs onorabila adunare. Ha ! ha ! ha !

Generalul baron von Ratwitz, unul din șefii noștri cei mai strălucițI, se ține cu disperare, furios, de trunchiul de copac. E luat de-un vîrtej. Trupuri de ex-soldați germani se învîrtesc în jurul lui și se prind în ramurile trunchiului.

— Pitz ! urlă el turbat către aghiotant, gonește trupurile astea de-aici. Ne împiedică să înaintăm !

— *Zu Befehl !* urlă oberleutnant Pitz, livid de groază.

— Akaki Akakivici ! spune solemn corbul Ilia Osipovici. Îți aduci aminte de tabachera pe care răposatul meu tată a luat-o din buzunarul cadavrului unui general francez la Borodino ? O pun rămășag, contra preafrumosului dumitale ceasornic de argint, că acest tînăr locote-

nent nu va avea curajul să se cufunde. S-a făcut ?

— E-n regulă ! primeşte sportiv provocarea Akaki Akakivici.

— Ei bine ! *meine Herren,* declară onorabilei adunări ex-soldatul german Schwanke, contemplînd cerul cu privirea lui cea mai ştearsă. Cred că de data aceasta nu ne mai scapă. Şi asta numai mie mi-o datoraţi !

— Bine, Schwanke, rînjeşte ex-soldatul Printzel din Mannheim. Sîntem gata să te cinstim cu un pahar de Volga !

— A-ha-ha-ha ! se tăvăleşte de rîs onorabila adunare auzind această glumă evident foarte fină. A-ha-ha-ha !

— Despre ce e vorba ? întreabă voci aţîţate de prin trestii, şi alte rămăşiţe de ex-soldaţi, din ex-Marea Armată germană, răsar de pretutindeni. *Gott im Himmel !* generalul baron von Ratwitz e cu noi !

— Încă nu în chip definitiv, observă ex-caporalul Kanninchen, cu subînţeles, hm ! hm !... E vreunul, în această onorabilă adunare, care se opune ca generalul baron să devină în chip definitiv de-ai noştri ?

— Nimeni, nimeni ! se aud de peste tot glasuri entuziaste. Dimpotrivă, sîntem foarte onoraţi, foarte onoraţi !

Generalul baron dă din picioare, în dreapta şi-n stînga, ca să-şi desprindă butucul împresurat.

— Aoleu, se jeleşte cu prefăcută durere ex-soldatul Schwanke. Mi-a tras un picior în spate !

— Cuuum ? A îndrăznit ? Asta-i o crimă ! Un lucru pe care şi regulamentul îl interzice formal.

— Vai, cum mă doare, se vaită ex-soldatul Schwanke, luînd cerul drept martor cu privirea lui sticloasă.

Onorata adunare se tăvălește de rîs şi se strînge tot mai numeroasă în jurul trunchiului de copac imobilizat.

— Pitz ! urlă generalul baron, coboară imediat şi scoate-mă de aici !

— *Zu Befehl !* strigă oberleutnant Pitz şi, închizînd ochii, îşi părăseşte calul improvizat.

Ilia Osipovici înalță capul cu un aer satisfăcut.

— Ce bine-mi pare că n-am pariat cu dumneata, Akaki Akakivici, spune el. Aş fi pierdut frumoasa mea tabacheră.

— Dar ai pariat, Ilia Osipovici ! exclamă Akaki Akakivici, silindu-se să pară indignat. Ai pariat, pe cuvînt de onoare !

Ilia Osipovici închide un ochi, se uită la Akaki Akakivici, iar acesta oftează şi nu mai insistă.

— *Meine Herren, meine Herren,* urlă ex-soldatul Schwanke, oberleutnant Pitz e printre noi. Am de gînd să însărcinez pe doi dintre voi să vegheze ca gestul lui să aibă un caracter... hm ! cum să spun ? definitiv. Care sînt cei mai vechi dintre voi ?

— Eu, spune ex-soldatul Kanninchen ; sînt aici de trei zile, şi apa pe care n-am băut-o eu nu mai merită să fie înghițită !

— Cît despre mine, spune ex-soldatul Pintzel, sînt şi eu aici tot de trei zile şi am pe mine douăzeci şi patru de raci destoinici, care nu cer decît să slujească.

— Ha-ha-ha ! se tăvăleşte de rîs onorabila adunare, bătrînul Pintzel rămîne acelaşi, nu se va schimba niciodată !

— Bine, zice ex-soldatul Schwanke. Pintzel şi Kanninchen, ascultaţi comanda la mine : direcţia oberleutnant Pitz, înainte marş !

Se aude o mişcare şi oberleutnant Pitz se simte deodată apucat de picioare şi se cufundă dintr-odată cu un „gîl-gîl-gîl" dintre cele mai puţin ispititoare.

— *Prosit !* murmură cu bunăvoinţă cei doi corbi Ilia Osipovici şi Akaki Akakivici.

— *Prosit, prosit,* scrîşneşte de asemeni la urechea cuceritorului ex-soldatul Pintzel. Şi veţi vedea, *mein Herr,* veţi vedea, trestiile nu sînt deloc rele de mîncat, dar trebuie să ştii să începi cu rădăcinile !

— Înapoi ! urlă atunci generalul baron. Nu vedeţi cine sînt ?

— *Zu Befehl ! Zu Befehl !* urlă vesel onorabila adunare, strîngîndu-se, îngrămădindu-se în jurul lui.

— Sînt şeful vostru, cel care v-a dus în Polonia, în Franţa.

— Şi la Volga ! urlă în cor onorabila adunare. Nu uitaţi Volga, *mein Herr !* Căci e ceva, în apa Volgăi, care, băută într-o doză convenabilă, îl face chiar şi pe-un cîine să-şi piardă respectul pentru stăpînul lui !

— Cadavre germane ! urlă generalul baron, simțind cum trunchiul de copac se cufundă sub el. Dați-vă la o parte. Vă ordon !

— *Zu Befehl ! Zu Befehl !* murmură cadavrele germane și ex-generalul baron von Ratwitz se scufundă încetișor, ridică brațele și dispare definitiv sub apă.

— După dumneata, Akaki Akakivici ! murmură politicos Ilia Osipovici, coborînd domol.

— Nici vorbă, Ilia Osipovici... după dumneata !

— Ei, bine ! atunci, în sănătatea dumitale, Akaki Akakivici, în sănătatea dumitale !...

— Și a dumitale... *Mahlzeit ! Mahlzeit !*

Dobrański se întrerupse și bău o înghițitură de ceai.

— E bun astăzi ! constată el. N-are aproape nici un gust !

Pech hotărî iar să „galvanizeze" asistența.

— Trăiască povestitorul popular al războiului patriotic polonez, tovarășul nostru Adam Dobrański ! răcni el.

— Bravo, bravo ! încuviințară partizanii.

Cu această ocazie, Pech crezu că a sosit clipa să-și croiască o mică popularitate personală.

— Trăiască Pech ! propuse el curajos.

— Huo, uuo ! Jos, jos ! La culcare ! La coteț !

Foarte abătut, Pech întoarse spatele publicului și se consacră cu totul cartofilor. Dobrański continuă :

Cîteva minute mai tîrziu, cei doi cumetri se aşezară, ceva mai greoi poate, pe una din ramurile stejarului lor preferat. Spre marea lor surprindere, se întîlnesc, cioc în cioc, cu un corb slab şi deşirat, cu gîtul lung şi flexibil şi cu ciocul uimitor de ascuţit.

— Pe prima mea pană ! exclamă Ilia Osipovici. Dar ăsta e Karl Karlovici, din Berlin, în carne şi oase !

— Mai cu seamă în oase ! *ach!* mai cu seamă în oase ! geme corbul, cu un accent german foarte pronunţat.

În timpul ţarilor, corbul german Karl Karlovici se pripăşise în Rusia şi ştiuse să-şi asigure la Curte o situaţie dintre cele mai înfloritoare. Ţarul însuşi îi devenise prieten. Adesea, el întîrzia la fereastra palatului şi, dacă observa cumva că scumpul lui Karl Karlovici nu se arăta prea satisfăcut de balega banală, de toate zilele, încuraja pe prietenul lui să coboare în curte şi să ospăteze pe favoritul lui cu o bucată mai aleasă. Foarte curînd toată lumea începu să-şi dispute favorurile lui Karl Karlovici şi, astfel, se văzură miniştri care îşi pierdeau somnul aflînd că favoritul refuzase să le onoreze ofranda : era în aceasta semnul fără greş al unei dizgraţii iminente. Ţarul, în adevăr, ţinea seama de gustul şi de alegerea favoritului său, căci, obişnuia el să spună, pasărea avea norocul de a-i putea judeca anturajul în însăşi substanţa din care acesta era făcut.

— Şi ce căutaţi pe meleagurile acestea, Karl Karlovici ? croncăne Ilia Osipovici. Călătorie de

plăcere, fără îndoială ? Puţin turism, ce lucru plăcut !

— *Ach !* suspină Karl Karlovici. Mi-e martor Dumnezeu, că aş fi preferat să vizitez Volga în alte timpuri... Războiul acesta, *ach !* ce neînţelegere... Uite, acum cîteva zile, mă aflam la o recepţie în castelul baronului von Ribbentrop ! Trebuie să vă explic, dragi prieteni, că ocup pe lîngă Führer acelaşi loc pe care îl ocupam odinioară pe lîngă Ţar... Firește, sînt invitat pretutindeni. La baron, mare sărbătoare, cea mai aleasă societate, cea mai bună muzică, cele mai bune vinuri franceze... Dar, eu, eu nu văd nimic, stau într-un colţ şi plîng, şi plîng ! Şi deodată, *ach !* ce văd ? Baronul von Ribbentrop se apropie de mine.

„De ce plîngi aşa, Karl, corb german, *ach !* de ce ?

„*Ach !* Joachim, spun eu, plîng. Cum să nu plîng ? Sărmana Rusie, *ach !* sărmana Rusie....

„*Ach !* face baronul, săr... sărmana Rusie !

„Şi iată-l plîngînd şi pe el... Ce spectacol, ce amintire ! Dar, deodată, *ach !* ce văd ? Soţia şi fiica baronului se apropie şi ele.

„De ce plîngeţi aşa, *meine Herren, ach !* de ce ?

„*Ach !* Püppchen, *ach !* Gretchen, face baronul. Plîngem. Cum să nu plîngem ? Săr... săr... sărmana Rusie !

„*Ach ! Ach !* face Gretchen şi *ach ! ach !* face Püppchen şi iată-le că încep să plîngă şi ele.

„Ce femei de treabă, ce inimi nobile! Şi atunci toţi invitaţii se apropie şi ne înconjoară consternaţi.

„*Ach!* de ce plîngeţi aşa, *ach!* de ce?

„*Ach! Ach!* răspundem noi, printre lacrimi. Săr... sărmana Rusie!

„*Ach!* săr... sărmana Rusie! spun invitaţii şi iată-i că încep să plîngă şi ei.

„*Ach!* ce spectacol, ce amintire! Plîng şi eu, plînge şi baronul, şi Püppchen, şi Gretchen, şi orchestra, şi oaspeţii, şi lacheii... Totul plînge, şiroieşte.

— *Ach!* îmi spune atunci baronul, între două suspine, *ach!* Karl, corb german. Tu ai o mare influenţă asupra Führerului nostru... Du-te! explică-i. Salvează Germania... vreau să spun, salvează Rusia!

„Străbat înlăcrămat Berlinul. Ce spectacol, ce amintire! Văduvele plîng, mamele plîng, fiicele plîng şi surorile, logodnicele şi micuţii orfani plîng; totul plînge, şiroieşte! Trupele defilează suspinînd.

Sosesc la palat, sînt anunţat, intru...

Ach! Ce spectacol, ce amintire! În faţa hărţii Rusiei, Führerul stă şi... plînge! Lacrimi mari, uite-atîta...“

Karl Karlovici se întrerupe şi sloboade cîteva găinaţuri.

— Adevărate lacrimi de Führer!

— Vai! face Ilia Osipovici, cu un aer binevoitor. Şi cum se face, scumpe prietene, că te afli acum pe Volga, departe de bălegarul natal?

— *Ach, ach!* se aprinde îndată Karl Karlo-

vici, frîngîndu-şi aripile de disperare. Ce dramă, ce amintire... Berlinul este bombardat, eu sînt bombardat... Führerul, Führerul este bombardat. Dar eu rămîn acolo, în faţa porţii sale, credincios pînă la capăt, corb german pînă la ultima pană ! Şi deodată, *ach !* ce văd ? Uşa se deschide dintr-o izbitură şi Führerul — palid, dar hotărît ! — se repede şi, în urma Führerului, se repede Goering şi, în urma lui Goering, se repede Goebbels şi, în urma lui Goebbels, se repede generalul von Katzen-Jammer ! Toţi palizi, dar hotărîţi !

„Karl, corb german, urlă ei. În cămin e o bombă cu întîrziere ! Fă ceva ! Salvează-l pe Führer, Karl !

„Şi atunci ce fac, eu, Karl, corb german ? Plec un genunchi la pămînt şi, cu o voce plină de lacrimi, spun :

„*Ach !* Să trăim şi să murim pentru Führer !

„Şi spunînd aceasta, sbîrr ! sar prin fereastră. Şi atunci, sbîrr ! Führerul sare prin fereastră şi, în urma Führerului, sbîrr ! Goering sare prin fereastră şi, în urma lui Goering, sbîrr ! Goebbels sare prin fereastră şi, în urma lui Goebbels, sbîrr ! generalul von Katzen-Jammer sare prin fereastră. Toţi palizi, dar hotărîţi ! Iată-ne în stradă. Bombele plouă-n ropote, uite-aşa !...“

Şi Karl Karlovici slobozeşte o uimitoare succesiune de găinaţuri.

— Şi atunci, ce fac eu, Karl, corb german ? Pun un genunchi în pămînt şi, cu glasul înecat în lacrimi, spun : Să trăim sau să murîm pentru Führerul nostru !

„Acestea fiind zise, sfiîrr, sfiîrr ! încep să alerg. Palid, dar hotărît !

„Bravo, Karl, inimă nobilă ! zise Führerul şi, sfiîrr ! sfiîrr ! o ia la goană.

„Karl, corb viteaz, Dumnezeu să te binecuvînteze ! zice Goering şi, sfiîrr ! începe să alerge.

„Bravo, Karl, mîndru cavaler ! zic Goebbels şi von Katzen-Jammer şi, sfiîrr, sfiîrr ! o iau şi ei la goană.

Palizi, dar hotărîţi ! Şi pentru a-mi mulţumi că i-am salvat viaţa, Führerul mă trimise pe Volga...

„Du-te, îmi spuse el cu emoţie, du-te acolo... vei avea multă mîncare !"

Pe ramură se făcu pentru o clipă tăcere, pe urmă Akaki Akakivici închise un ochi şi luă cuvîntul.

— Aţi vorbit foarte frumos, Karl Karlovici, spuse el. Şi acum, poate, vi-e sete ?

— Pe legea mea, spuse Karl Karlovici, imprudent, un păhăruţ de vodcă te bucură totdeauna... Ei, dar ce faceţi... *ach ?*

Karl Karlovici scoate un croncănit de spaimă şi caută să-şi elibereze aripile, dar bătrînului corb german i-a sunat ceasul. Cei doi corbi ruşi îl strîng în gheare. Lungul lui gît descărnat şi ciocul lui — cel mai lung, mai bine ascuţit şi mai lacom cioc din lume — se scufundă dintr-odată în Volga. Gîl-gîl-gîl, şi bătrînul corb german îşi potoleşte îndelung setea. Gîl-gîl-gîl !... Şi puterile îl părăsesc, şi aripile lui nu mai fîlfîie, şi ghearele lui germane nu mai caută să mai prindă prada...

— *Prosit !* murmură pios Ilia Osipovici și Akaki Akakivici.

Cîteva minute mai tîrziu, cei doi cumetri se rotesc din nou pe deasupra apei. Inspectează trestiile și ostroavele, ramurile stufoase de pe mal și bancurile de nisip și, cum nu mai descoperă nimic, întreabă Volga :

— Ai prins ceva interesant, mamă a fluviilor ? croncăne cu vocea lor cea mai smerită.

Toată lumea știe că sînt niște lingușitori neîntrecuți și Volga îi cunoaște pe cei doi cumetri de mai bine de un secol. Dar azi e bine dispusă.

— Am aici pe unul din pretendenții mei ! mugește ea, prinzînd în brațe un locotenent al cărui car părăsit arde pe Volga. Ați băut oare din apa mea, *mein Herr* ? Ea este, după cît se pare, excelentă pentru a ușura digestia cuceritorilor...

— Cra, cra, cra ! se tăvălesc de rîs Ilia Osipovici și Akaki Akakivici. Ce spirituală ești, mamă a fluviilor, ce amuzant, ce ne-ai făcut să rîdem, cra, cra !

— Îngăduiți-mi să vă cercetez buzunarele, *mein Herr*, mugește Volga. Pe bătrînul măcelar Minin, uite un monoclu ! Îmi dați voie să-l păstrez ? Asta va face să se cutremure de rîs tînărul Stalingrad.

— Vai ! ce-o să mai rîdă ! croncăne cei doi cumetri. Vai ! ne-am topit de rîs, vai ! ce comic, cra, cra, cra ! ce spirituală ești, mamă a fluviilor !

— Și asta ce mai e ? se minunează Volga. O decorație sovietică și fotografia unui ostaș sovietic ?

— O decorație sovietică ? se minunează imediat Ilia Osipovici privind la Akaki Akakivici.

— O fotografie de soldat rus ? se minunează și Akaki Akakivici privind la Ilia Osipovici.

— Îl recunosc ! exclamă Volga. E Mișca Bubien, din Kazan. Îmi amintesc de el : își petrecea cea mai luminoasă parte din timpul lui stînd pe malul meu și scuipînd.

— Îl cunoaștem, îl cunoaștem ! exclamă imediat cei doi cumetri... Ne cotrobăia cuiburile după ouă și ne fura puii... Încîntător flăcău, foarte simpatic.

— Și ce caută, dacă pot să întreb, această decorație și fotografia în buzunarul dumneavoastră, *mein Herr ?* murmură gînditoare Volga. Ia stați, lăsați-mă să ghicesc... Asta-i, am găsit !

— Asta-i, am găsit ! cîrîie cu o bucurie exagerată cei doi cumetri făcînd tumbe.

Volga îi privește cu nerăbdare.

— Ei bine ! ce-ați găsit, bandiți bătrîni ?

— Da, bîiguie Ilia Osipovici, ce-ai găsit Akaki Akakivici ?

— Și dumneata, dumneata Ilia Osipovici, ce-ai găsit ?

Se privesc jalnic.

— Nimic, mărturisesc ei umil, n-am găsit nimic, mamă a fluviilor ! Ați putea avea nemărginita bunăvoință de a lumina mintea noastră întunecată, de bătrîne păsări jumulite ?

— Am găsit, zice Volga și, în aceste condiții, *mein Herr,* regret că nu vă mai pot autoriza să

vă mai agățați de craca aceasta : ați încetat să mă mai amuzați.

— *Nein ! nein !* urlă bietul cuceritor.

— *Ja ! ja !* croncăne triumfal cei doi cumetri, și Volga îl trage pe noul ei pretendent la fund și îl ține așa cam cît îi trebuie unui neamț ca să bea bine...

Dar cei doi cumetri sînt deja aiurea. Ei se îndreaptă, cu prudență, spre un lucru pe care Volga îl duce cu o stranie blîndețe în brațele ei.

— Hm ! face Ilia Osipovici, cu un aer nesigur.

— Hm ! hm ! îl încurajează Akaki Akakivici și, încetișor, încep să coboare...

Dar Volga scoate un urlet atît de cumplit încît cei doi cumetri țîșnesc spre cer cu toată puterea bătrînelor lor aripi.

— O, Doamne ! cît pe-aci să mor de frică ! croncăne Ilia Osipovici.

Cît despre Akaki Akakivici, el are penele zbîrlite de groază pînă în cioc.

— Cărați-vă, mîncători de spurcăciuni ! urlă Volga, și de mînie se acoperă cu spumă. Nu vedeți că e un soldat rus ?

— O ! Doamne ! exclamă Ilia Osipovici. Ce eroare îngrozitoare !

— Ce tragică neînțelegere ! supralicitează Akaki Akakivici.

— Iartă ochii noștri bătrîni, mamă a fluviilor !

— Nu mai sîntem buni decît să murim.

— Nu putem face nimic pentru dînsul, mamă a fluviilor ?

Dar mama fluviilor le răspunde, în bogata și sonora limbă rusă, cu o înjurătură atît de spurcată, încît cei doi cumetri se privesc cu groază, își ascund capul între pene și o iau la fugă spre pădure...

— Nu-i nimic, bîlbîie Ilia Osipovici, scuturîndu-și penele zburlite, n-aș fi crezut niciodată că mama Volga ar putea vorbi astfel!

— Vreau să dorm și să uit, murmură Akaki Akakivici, îngrețoșat. Pe cuibul meu natal! Uite ce-a învățat umblînd toată ziua cu luntrașii și cazacii.

— Nu-ți fie frică, micul meu Vasionok-Vasienka, murmură drăgăstos Volga, purtînd trupul blond în brațele ei materne. Sînt cimitire și mai triste decît Volga. Am să te duc într-un colț liniștit, unde n-a mai fost nimeni, nici om, nici animal, între trestiile fragede ale unei insule pe care o știu eu — și ai să devii și tu undă, trestie și nisip moale și insulă, și tu, dragul meu Vasionok; asta e mai plăcut decît să servești drept îngrășămînt unui cîmp de cartofi sau de ceapă...

Și Volga îi cîntă ușor bătrînul cîntec de leagăn al mamelor cazace:

Spi mladeneț moi prekrasnîi
Baiuški-baiu....
Tiho smotrit mesiaț iasnîi
V kolîbel tvoiu... [1]

[1] *Dormi, copilul meu frumos,*
Somn ușor...
Luna se uită dulce
În leagănul tău... (Rusă.)

Mai tîrziu, cînd, ca să-şi mai liniştească minţile aprinse, făcură cîţiva paşi împreună pe punte, în noaptea albastră, pe deasupra mlaştinii îngheţate, sub un cer strălucind de mii de scîntei biruitoare, Janek îl întrebă pe Dobrański :

— Îi iubeşti pe ruşi, nu ?

— Iubesc toate popoarele, zise Dobrański. Sînt patriot, dar nu sînt naţionalist.

— Care e diferenţa ?

— Patriotismul e dragostea pentru ai tăi. Naţionalismul e ura pentru ceilalţi. Ruşi, americani, toţi... O mare frăţie se pregăteşte acum în lume, le vom datora nemţilor măcar asta...

32

După Stalingrad, trăiră timp de cîteva săptămîni într-o beţie de fericire ; foamea li se părea mai puţin îndărătnică, frigul mai puţin muşcător. Dar, spre sfîrşitul lui februarie, proviziile li se terminară definitiv. Janek trebui să împartă ultimii lui cartofi ; au fost siliţi apoi să scormonească prin zăpadă, cu mîinile lor devenite insensibile, în căutarea vreunei castane, a unei ghinde sau a vreunui fruct de pin. Cei trei fraţi Zborowski îşi petreceau nopţile rătăcind prin sate, cerşind, implorînd, ameninţînd : se întorceau mereu cu mîinile goale şi, de cîteva ori, ţăranii, înfometaţi şi ei, îi stîlciră în bătaie. Cîţiva singuratici se şi predaseră nemţilor, cei mai disperaţi ieşeau din pădure şi ata-

cau patrulele germane pe drumuri, pentru a fi omorîți...

Dar, curînd, se răspîndi zvonul că partizanul Nadejda a fost văzut în pădure : comandantul suprem venise să ia parte personal la lupta lor. Erau încredințați că vestea e adevărată, căci faptul semăna bine cu felul de-a fi al șefului. El avea, într-adevăr, obiceiul să apară pe neașteptate acolo unde condițiile luptei erau cele mai grele și, aproape întotdeauna, se amesteca printre luptători acolo unde speranța și curajul păreau pe punctul de a-i părăsi.

— Mahorka jură că l-a văzut pe calea ferată, exact în locul unde Kublaj a dat ultima lui bătălie, îi anunță Hromada. L-a văzut apoi în capela sfîntului Francisc, la Vierki, în picioare în fața altarului, acolo unde a fost doborît părintele Burak. Și, băgați de seamă : șeful purta uniforma de general polonez — da, în plină zi !

Dobrański zîmbi.

— Nu știu dacă Mahorka l-a văzut cu adevărat, sau dacă nu minte ca de obicei, zise el. Dar știu că e pe-aci, printre noi, asta e sigur.

Janek o ținea în brațe pe Zosia. Stăteau așezați lîngă foc, sub o blană de oaie care fusese a lui Tadek Chmura. Janek îl privea pe student cu un pic de ironie : începuse să înțeleagă cine era șeful lor legendar. Știa acum și unde se ascunde.

— L-am văzut și eu, anunță el calm.

Hromada rămase cu gura căscată.

— Ce ? unde ? unde l-ai văzut ?

— Aici. L-am văzut aici. De altfel, îl văd și în clipa asta. E lîngă tine.

Hromada își frecă sprîncenele stufoase.

— Ești niței cam prea tînăr ca să-ți bați joc de ăi mai vechi, mormăi el.

Dar Dobrański păru foarte mișcat. Îl privi îndelung pe Janek, apoi se aplecă, îi trecu brațul pe după umeri și-l scuturâ prietenește, fără să spună o vorbă.

O sută de kilograme de cartofi, capturați ca prin minune, ajutară micul grup de partizani să învingă iarna. În seara aceea, frații Zborowski coborîră în ascunzătoare cu mîinile goale, ca de obicei.

— La Piaski a fost omorît pan Romuald, anunțară ei. O coloană de represalii a sosit azidimineață în sat.

— O să iasă iar fum ! bombăni Krilenko.

— Se pare că Sopla i-a vîndut pe vinovați. Nemții oferiseră o sută de kile de cartofi drept recompensă...

Dimineața, o furtună de zăpadă măturase ținutul, iar seara, pe drumurile din Piaski, zăpada era pînă la genunchi : șeniletele germane aveau înfățișarea neputincioasă a bondarilor căzuți pe spate ; Hauptmann Stoltz, comandantul coloanei, ședea în tancul lui, care patina în mijlocul pieței primăriei și refuza să se urnească. Stoltz ieși din tanc — la ochi, monoclul lui părea o bucată de gheață — înjură și se întoarse pe jos la cartier. Avu apoi numeroase întrevederi cu oamenii cei mai de vază din sat. Dar, în ciuda amenințărilor și înjurăturilor cu care fură presărate aceste întrevederi, figurile sătenilor rămaseră tot așa de albe și pustii ca și *no man's land*-ul înzăpezit unde Herr Hauptmann Stoltz își lăsase

tancul. Doar scurta convorbire cu tîmplarul Sopla se dovedi rodnică. Din prima ochire, Stoltz avusese o impresie favorabilă : fața lui Sopla nu era deloc lipsită de expresie, ca acelea ale consătenilor lui cercetați înainte : fața lui Sopla era obosită, resemnată și palidă.

— Nenorocită vreme ! începu prin a spune Stoltz cu un aer amenințător.

Sopla se pierdu numaidecît în fel de fel de scuze. Cu bărbia tremurînd, îl asigură pe Herr Hauptmann că, dacă vijelia căzuse chiar la sosirea coloanei germane în sat, faptul nu fusese cîtuși de puțin premeditat și că, în orice caz, el, Sopla, n-avea nici un amestec în toată chestia asta. El, Sopla, era prea ocupat cu grija copiilor și a nevestei lui, care nu mîncaseră nimic de două zile, ca să se joace ridicînd obstacole în drumul lui Herr Hauptmann. Stoltz consideră această intrare în subiect ca plină de făgăduieli, se lăsă apucat de o furie violentă, vorbi de obrăznicie, de sabotaj, de provocări și, pînă la urmă, fără să prea știe cum va face, bietul Sopla făgădui să aducă soare și să interzică zăpezii să mai cadă, ba chiar, într-un exces de zel, se oferi să aresteze el însuși vijelia și să o predea, legată de mîini și de picioare, lui Herr Hauptmann. Ca un bun strateg, Stoltz exploată repede acest succes inițial, așa că, o oră mai tîrziu, doi soldați germani îi duceau lui Sopla acasă un sac de o sută de kilograme de cartofi. Către ora opt, cînd zăpada se întărise pe drumuri, o patrulă germană ieși din întuneric. Soldații mergeau în pas cadențat. Zăpada scîrțîia sub picioare, și Sopla alerga în fața patrulei, ștergîndu-se pe

lîngă ziduri ; n-avusese timp nici măcar să guste din cartofii pe care trebuia să-i plătească acum, găsind că zgomotul acesta amintea de niște fălci care mestecă. N-avea decît un gînd : să-și termine treaba cît mai repede și să se întoarcă acasă la o mîncare bună de cartofi, aburind. „Kubuś n-o să se supere, se gîndea el cu o convingere absolută, născută din foame. E un prieten de nădejde, om deștept. O să înțeleagă.“ Patrula era sub ordinele plutonierului Klepke, din Hanovra.

„O vreme nenorocită, nici nasul să nu-l scoți afară, nici chiar ca să dezertezi“, gîndea acest militar, cu o furie fără margini, datorită în bună parte unui an de campanie fără pic de concediu.

— Acolo e, anunță deodată Sopla, cu glasul sugrumat.

Klepke își ridică făclia : deasupra fațadei era o firmă : J. Piotruszkiewicz *Paczki, ciastka, woda-sodowa*[1].

— Ei ? întrebă Klepke. Ce mai aștepți ?

Figura lui Sopla, negricioasă și brăzdată de foame și spaimă, ca un cartof fără formă, se strîmbă.

— Să-l trezim așa... Pentru un fleac...

— Nu e pentru un fleac, observă înțelept plutonierul, e pentru niște gloanțe în scăfîrlie.

Se apropie de ușă și ciocăni. Așteptară o clipă, apoi o voce somnoroasă strigă :

— Cine-i acolo ?

[1] Gogoși, prăjituri, sifoane. (Pol.)

— Un prieten ! răspunse jalnic Sopla. Deschide, Kubuś.

Ușa se deschise larg. Soldații intrară și Sopla tropăi în spatele lor. Piotruszkiewicz era în cămașă de noapte pe deasupra pantalonilor, ale căror bretele atîrnau pe jos. Avea o figură de copil durduliu, tristă.

— *Hapciu !* strănută el.

Sopla închise repede ușa și explică plutonierului :

— Are plămînii foarte slabi. Cînd era copil, era mereu bolnav. Biata mamă-sa a avut multă bătaie de cap pînă să-l vadă mare. Ar fi trebuit să trăiască la munte.

— Citeodată muntele face bine, recunoscu Klepke.

Sopla se apropie de prietenul lui.

— Nu mi-o iei în nume de rău, Kubuś ?

— Nu. O sută de kile de cartofi sînt o scuză bună...

— De unde ai aflat ?

— Știe toată lumea din sat.

Sopla se prăbuși pe un scăunel și începu să plîngă.

— Haide, haide, curaj ! îl îmbărbătă Piotruszkiewicz.

— Nu-i știam pe adevărații vinovați ! suspină Sopla. Nu puteam să-i duc la oricine : s-ar fi răzbunat pe mine, pe ai mei... Atunci, am căutat pe unul pe care să mă pot bizui, un prieten sigur, gata de orice încercare...

— Îți rămîn îndatorat, spuse Piotruszkiewicz. În schimb, vrei să-mi faci un serviciu ?

— Orice, spuse simplu Sopla.

— Cartofii ăia... vrei să-i trimiți cîteva kile și nevesti-mi ?

— Am să-i duc chiar eu mîine dimineață ! făgădui Sopla.

Plutonierul Klepke dădu ordine. Cei doi prieteni se îmbrățișară.

— Mulțumesc pentru cartofi ! spuse Piotruszkiewicz.

Sopla deschise gura, dar nu mai putu să vorbească.

— Haide, îl încurajă prietenul său. Fii bărbat, Sopla !

Caută în dulap o sticlă și niște pahare.

— Bea un păhărel.

Sopla bău.

— Luați și dumneavoastră cîte unul, le oferi Piotruszkiewicz soldaților.

— Sînteți prea cumsecade, mulțumi Klepke. Ridică paharul.

— În sănătatea dumneavoastră !

— În sănătatea dumneavoastră !

Ciocniră.

— Ei ! spuse Klepke, dacă ne dați voie...

— O, desigur, se înclină Piotruszkiewicz. Cel puțin n-o să-mi mai fie foame !

Sopla, zdrobit și clătinîndu-se, le întoarse spatele și-și astupă urechile. Piotruszkiewicz primi salva în plin piept. Făcu o piruetă, căzu și rămase nemișcat. Soldații ieșiră repede cu Klepke în coadă ; plutonierul luase cu el sticla. Sopla îi urmă. Simțea că ar fi trebuit să rămînă, ca să îmbărbăteze pe văduva prietenului său, prefera însă să facă mîine treaba asta, cînd va

aduce și cartofii. „Biata femeie, o să fie atît de fericită !“ se gîndi el.

Se regăsiră în drum. Sopla mergea repede, grăbit să termine, visînd la mîncarea care-l aștepta acasă : carnea fragedă, albă, parfumată a cartofilor. Îmbătat de această imagine, nu mai șovăi cînd făclia brigadierului lumină firma : „Croitoria Z. Magdaliński. Croială de prima clasă. Călcăm la minut. Prețuri ieftine.“ Izbi în ușă cu un pumn hotărît. Nimeni nu răspunse. Mai ciocăni o dată. Plutonierul Klepke se uita la firmă cu un aer gînditor, de parcă s-ar fi întrebat dacă putea într-adevăr să-și calce pantalonii pe un preț modest : dar nu știa poloneza. Înnebuniți de frig, soldații începură să izbească ușa cu patul puștii. Imediat, un glas de femeie, foarte aproape — fără îndoială, femeia ședea mai de mult pitulată lîngă ușă — strigă :

— Ei, ce e ?

— Omagiile mele, pani Marta, zise Sopla. Am venit să vorbim cu soțul dumneavoastră.

— Soțul meu nu-i acasă.

— Ajunge cu discuțiile ! răcni Klepke în nemțește. Deschideți ușa !

Ușa se deschise. O mare liniște se făcu, în timpul căreia soldații deschiseră ochii și se ridicară în vîrful picioarelor ca să vadă mai bine. Femeia purta un simplu capot de bumbac ; sub el era cu totul goală.

Nu părea să-i fie frig : dimpotrivă, pe fețele lor înghețate, oamenii simțeau căldura care se degaja din ea. Ceea ce nu se vedea din trupul ei nu era greu de ghicit, iar ceea ce se vedea nu te îndemna deloc să închizi ochii. Pani

Marta era mare, brună, cu ochi mari, verzi și răi, de pisică, și cu o gură parcă strivită de sărutări și umedă.

— *Mein Gott !* spuse în șoaptă, dar răspicat, cel mai tînăr dintre soldații germani.

— Întoarce capul ! îi ordonă sever cel mai bătrîn, care-i cunoștea părinții și le făgăduise să vegheze asupra băiatului.

— Tăcere ! ordonă atunci plutonierul cu o uimitoare voce de falset.

Tuși.

— Tăcere ! reluă el. Unde e soțul dumneavoastră ?

— Nu-i aici.

Femeia se întoarse spre Sopla.

— Iudă ! suflă ea.

Sopla voi să răspundă, dar, în aceeași clipă se auzi o trosnitură în camera din dosul prăvăliei.

— Ce-i asta ? întrebă Klepke.

— Știu eu ? spuse femeia. Poate pisica...

Se așeză în cadrul ușii. Klepke o împinse la o parte. Ea rezistă, și, în acest efort, își dezgoli un sîn cu sfîrcul trandafiriu și zvelt, pe care nu-și dădu nici o osteneală să-l acopere. Cel mai tînăr dintre soldați și sfîrcul trandafiriu se priviră îndelung : soldatul fu cel dintîi care plecă ochii.

— *Ach !* făcu el înăbușit.

— Întoarce capul, nenorocitule ! ordonă bătrînul. Acoperă-ți aia, vrăjitoareo !

— Eu nu sînt ca nevastă-ta, șuieră pani Marta, nu mi-e rușine de ceea ce am de arătat !

— Înainte ! comandă Klepke.

O împinseră și năvăliră în camera din dos. Odaia era aproape complet ocupată de un pat, larg și desfăcut, cu așternutul îngrămădit lîngă perne, cu plapuma pe jos. Camera era goală.

— V-am spus că e pisica ! strigă pani Marta.

Se auzi într-adevăr un miorlăit foarte dulce.

— Pis, pis, pis ! făcu cel mai tînăr dintre soldați, căruia-i plăceau animalele. Trebuie să fie sub pat...

Se aplecă și băgă o mînă sub pat. Figura lui exprimă imediat cea mai grozavă uimire.

— *Ach !* făcu el ușor.

Plutonierul Klepke se uită repede sub pat.

— Ieși de acolo !

Încet și fără chef, omul ieși de sub pat. Era gras și în vîrstă. Nu-ți făcea nici o plăcere să-l vezi. Pielea îi era zbîrcită.

— Pisicuță, ai ? scrîșni Klepke.

— Mă pricep foarte bine să imit pisica! spuse omul cu o mutră jignită.

Klepke dădu ordine. Oamenii își luară puștile.

— Stați ! strigă deodată Sopla. Omul ăsta nu e croitorul Magdaliński !

— *Mein Gott !* făcu cel mai tînăr dintre soldați uitîndu-se la străin cu respect.

Fu un moment de tăcere.

— Dar cine e, atunci ? întrebă Klepke.

— Nu știu. Nu e de-aici din sat. Nu l-am văzut niciodată.

Omul își pusese o pătură în jurul lui. Se adresă plutonierului. Vorbea foarte bine germana.

— Numele meu e Schmiedt. Sînt de origină germană. Lucrez pentru autorităţile militare, aici...

— Aici ? răcni cel mai tînăr dintre soldaţi, cu groază.

— Tu n-asculta ! ordonă bătrînul. Astupă-ţi urechile !

— Vreau să spun : la Wilno. Am un contract de transport cu armata. Sînt foarte bine văzut de comandanţii dumitale, plutonier, şi dacă e să-ţi dau un sfat, îţi spun să te retragi. Omul pe care-l căutaţi nu-i aici.

— Unde e ?

Schmiedt ridică din umeri.

— De unde să ştiu ? Eu mă ocup de nevastă-sa, nu de el. Trebuie să fie prin pădure, cu partizanii. E un bandit.

Se făcu din nou tăcere. Apoi, Sopla începu să zbiere. Încă dinainte tremura de mînie. Suferea pentru prietenul lui Magdaliński. Va să zică, croitorul era cu partizanii, slujindu-şi ţara, şi-n timpul ăsta nevastă-sa îl înşela ruşinos cu un agent al inamicului. Mîrşăvia, josnicia unei asemenea purtări îl sufoca pe Sopla.

— Căţea nepotolită ! răcni el. Femeie fără...

Dar pani Marta îi luă cuvîntul.

— Nu mi-e ruşine ! şuieră ea. Omul ăsta îmi dă să mănînc. Bărbatu-meu nu e-n stare de asta ! Nici tu nu eşti în stare, Sopla. Dacă nevastă-ta ar avea vreo douăzeci de ani mai puţin, ar face şi ea ca mine !

Sopla dădu înapoi cu teamă. Nemţii, plutonierul Klepke cel dintîi, începură să rînjească,

apoi să rîdă, se prăpădeau de rîs. Pani Marta îi privi o clipă cu dispreț. Apoi îi veni rîia dracii.

— De cine rîdeți ? țipă ea. De voi, nu-i așa ? Sînteți și voi însurați, nu ? V-ați lăsat nevestele și logodnicele în Germania ? Ei bine ! și ele fac ca mine, și ele ! Da, mielușeilor. Unele, fiindcă se plictisesc, altele, fiindcă le place, sau fiindcă asta le aduce crăpelniță.

Rîsul plutonierului Klepke muri cel dintîi. Își lăsase o nevastă tînără la Hanovra, o nevastă foarte tînără. Primise cîteva scrisori de la ea, la început. Acum, însă, deveniseră rare. Și, mai ales, tonul lor se schimbase. Nu mai cereau întoarcerea lui *mein Süsser,* cum o făceau la început. Femeia nu se mai plîngea de urît, de singurătate. Asta îl izbise mai ales pe plutonierul Klepke și-i strecurase șarpele îndoielii în suflet. De obicei, evita să se gîndească la acest lucru, dar acum, femeia asta... Ceilalți însurați ai detașamentului se lăsară cuprinși de gînduri asemănătoare. Se uitau la Schmiedt cu dușmănie. Simțeau un soi de simpatie pentru croitorul Magdaliński. Era un inamic, negreșit, un partizan, dar simțeau așezîndu-se între ei un fel de frăție : frăția oamenilor înșelați de neveste în timp ce ei se găsesc pe front.

— Ei ? spuse pani Marta. Nu mai rîdeți ?

Oamenii se priviră. Nu spuseră nimic, nu-și puseră nici o întrebare, dar toți, în aceeași clipă, știură ce au de făcut. Înțelegerea lor fu tăcută și instantanee. Chiar învingătorul Klepke și jalnicul Sopla, învinsul, se priviră și se înțeleseră fără să schimbe un cuvînt.

— Ești sigur că omul ăsta nu e croitorul Magdaliński ?

— Nu mai știu nimic, zise Sopla. E mult de cînd nu l-am mai văzut pe Magdaliński. Poate că e el. Poate că nu e el. Nu mai știu.

— Uită-te bine la el.

— Mă uit, spuse Sopla, uitîndu-se alături cu atenție.

Schmiedt păru neliniștit.

— Ce-nseamnă comedia asta ? Am acte în regulă. Sînt în haină. Pot să vi le-arăt.

— Stai acolo ! ordonă Klepke.

Se gîndea la nevasta lui. Acum un an, cînd se despărțiseră, ea plîngea. Abia se căsătoriseră. Petrecuseră două săptămîni împreună. Își aducea aminte de trupul ei cald, de îmbrățișările ei fierbinți. Un lucru, pe care reușise multă vreme să și-l gonească din minte, îl copleșea acum cu adevărul lui limpede : nevasta lui nu era în stare să trăiască singură mai bine de un an de zile. Negreșit, își luase un amant. Avea un amant care o mîngîia în fiecare seară, în timp ce el, Klepke, își mînca zilele, puterile, în zăpada asta blestemată... Avea, desigur, un bărbat lîngă ea, un învîrtit, fără-ndoială, unul dintre profitorii acestui război. La drept vorbind, cine cîștigă din războiul ăsta ? Nu cei care se duc să lupte : aceia mor, sau dacă nu, dacă se întorc, își găsesc căminurile distruse, risipite. Nu, cîștigă cei care rămîn în dosul frontului. Oameni ca acest Schmiedt, care-ți fură femeia în timp ce tu ești departe... Ordonă :

— Pregătiți-vă !

Schmiedt se făcu foarte palid.

— Am acte în regulă. Te poftesc să te uiți în actele mele, plutonier. Asta o să te scutească de neplăceri. Am prieteni foarte sus-puși. Sînt membru al partidului. Ai de-a face cu un supus german, plutonier. Nu uita !

„De ce n-aș curăța oare lumea de un supus german ?“ se gîndi deodată Sopla.

Făcu un pas înainte și declară :

— E Magdaliński ! Acum îl recunosc !

La plecare, în drum, Klepke îi dădu un ghiont amical lui Sopla și-i ură noapte bună. Părea foarte bine dispus.

— Membru de partid ! bombăni el. Membru de partid, iote-te, dom'le... *Gutte Nacht, Herr Sopla !* [1]

Își adună patrula. Sopla intră în casă. Spuse nevestei :

— Repede. Mor de foame.

— E gata.

În aceeași clipă, cineva ciocăni în ușă.

— Credeam că s-a terminat odată, spuse *Sopla.*

Deschise ușa. Cei trei frați Zborowski intrară repede urmați de Janek.

— Bună seara.

Buzele lui Sopla se mișcară, dar nici un sunet nu-i ieși din gură.

— Bună seara, zise femeia.

[1] Noapte bună, domnule Sopla ! (Germ.)

Mîinile ei mototoleau nervos colțul șorțului. Janek se uita la ele. Erau obosite și roșii, mîncate de leșie. Erau mai bătrîne și mai zbîrcite decît fața. Păreau să fi avut o viață aparte, cu degetele lor strîmbe, care exprimau și mai multă suferință mută decît fața și ochii.

— Nu mi-e frică, spuse Sopla. Prea m-a chinuit foamea...

Femeia se îndreptă spre dulap. Îl deschise și începu să scoată hainele de duminică ale bărbatului.

— Aș vrea numai să mănînc, mai întîi.

— Unde e sacul ? întrebă Zborowski cel mare.

Janek se uită la mîinile femeii. Văzu degetele întinzîndu-se și strîngîndu-se într-un gest străvechi, bătrîn ca și durerea.

— N-o să faceți asta, spuse femeia. Am copii. N-o să le omorîți tatăl și să luați și sacul.

— Nu-l omorîm. Vrem numai sacul.

— Omorîți-l mai bine, omorîți-l !

— Ștefa, imploră Sopla, Ștefa...

— Omorîți-l, răcnea ea, omorîți-l !...

Erau departe, afară, mergeau prin zăpadă, îndoiți sub greutatea prețioasei lor poveri și glasul se mai auzea încă, urlînd :

— Omorîți-l !

Și vocea jalnică a lui Sopla :

— Ștefa, Ștefa...

I se păru deodată lui Janek că lumea nu era decît un sac imens, în care se zvîrcolea o grămadă informă de cartofi, orbi și visători : omenirea.

33

Pădurea înghițită de albul înghețat, în care brazii dispăreau uneori pînă la vîrf și unde liniștea avea o adîncime de sfîrșit de lume, continua, totuși, să culeagă vești de pe toate fronturile clandestine, unde se desfășura mai departe aceeași luptă îndîrjită ; din Grecia, din Iugoslavia, din Norvegia, din Franța, le veneau mii de semne de viață, mii de pulsații ale unei speranțe tenace și tainice; în aceste semne, venite din țări care li se păreau adesea la fel de îndepărtate ca și stelele, cărora nu le știau decît numele, partizanii regăseau ecoul propriei lor hotărîri, al propriului lor refuz îndărătnic de a pierde speranța : s-ar fi putut spune că partizanul Nadejda era pretutindeni, în același timp. Trecuse multă vreme de cînd Janek nu se mai întreba cine era acest erou. Acum zîmbea cînd auzea vreun tovarăș vorbind cu gravitate în jurul focului despre faptele legendare ale aceluia care-i comanda.

— Se pare că i-a bombardat iar pe nemți, la Berlin, noaptea trecută : n-a mai rămas piatră pe piatră.

Oamenii trăgeau din pipe cu satisfacție.

— În Iugoslavia i-a înnebunit pe nemți, sînt turbați, e-adevărat că acolo, cu atîția munți, e mai ușor decît aici, la șes.

— Face treabă bună și pe-aici.

— Acuma e sigur : el e în fruntea evreilor, la Varșovia. Se pare că ghetoul s-a răsculat și că se bat ca leii.

— Ideea ne-a venit acum vreo doi ani, îi explică Dobrański lui Janek, mergînd împreună în noapte. Era o perioadă cu totul cumplită : aproape toți șefii noștri căzuseră în luptă sau fuseseră arestați de nemți. Ca să ne refacem curajul și ca să dezorientăm pe dușman, l-am inventat pe Partizanul Nadejda, un șef nemuritor, invincibil, pe care nici o mînă dușmană nu-l putea prinde și pe care nimic în lume nu-l putea opri din drum. Era un mit pe care l-am născocit astfel, așa cum cînți noaptea ca să-ți faci curaj ; dar veni repede ziua cînd el căpătă deodată o existență reală, fizică, și cînd deveni cu adevărat prezent printre noi. Fiecare părea, într-adevăr, să asculte ordinele unei forțe nemuritoare, pe care nici o poliție, nici o armată de ocupație, nici o putere materială, nu puteau s-o atingă și s-o clintească.

De fiecare dată cînd asculta muzică, sau cînd Dobrański, deschizîndu-și caietul lui școlăresc, le citea cîte-o poveste de-a lui în care răsuna ecoul curajului omenesc, Janek se simțea cuprins de un soi de bucurie, un fel de fericită nepăsare, ca și cum ar fi fost atins de suflul nemuririi. Cînd o ținea pe Zosia în brațe și-și lipea obrazul de al ei, cînd făcea de gardă în pădurea înghițită de zăpadă, așteptînd zorile, singur, tremurînd, cuprins de teamă, cu o grenadă în mînă și cu noaptea pe umeri, partizanul legendar se ridica deodată lîngă el, îi trecea brațul pe după umeri, și Janek simțea în jurul lui prezența unei certitudini absolute, aceea a invincibilității umane. Știa acum că tatăl lui

nu-l minţise şi că nimic important nu moare niciodată.

Pînă şi nemţii ajunseseră să înţeleagă cine era acest invincibil inamic pe care nu izbuteau să pună mîna ; ştiau unde se ascunde şi cît de zadarnice erau toate eforturile lor de a-l ucide, de a-l smulge din milioanele de inimi pe care le însufleţea. Ordine severe, care fură mai tîrziu citate în cursul procesului de la Nürenberg, fuseseră date, de la Berlin, de însuşi Hitler, către toate statele-majore ale Gestapoului din Polonia: toate încercările de a identifica şi aresta pe aşa-zisul Partizan Nadejda trebuiau oprite imediat, „căci nu există nici un agent inamic cu acest nume". Să nu se mai facă nici un fel de referire, în corespondenţa oficială, la „acest personaj mitic inventat de inamic în scop de propagandă şi de război psihologic". Fraţii Zborowski izbutiră să capete o copie a acestor ordine, graţie unui agent dublu, care încerca acum să reintre în graţiile partizanilor ; Dobrański le dădu citire, traducînd circulara pagină cu pagină, printre hohotele de rîs şi strigătele de batjocură ale celor de faţă : li se păreau de un comic măreţ aceste strădanii ale birocraţiei poliţiste înnebunite de a nega existenţa unui lucru care trăia în ei atît de puternic, care le umplea pieptul şi cînta în fiecare moleculă a sîngelui lor.

Şi, totuşi, în timp ce asista la această lectură, cu ceilalţi partizani, şi-i asculta făcînd haz de încercările comice ale invadatorilor, care se străduiau să realizeze imposibilul, Janek se simţi deodată cuprins de tristeţe, aproape dez-

nădăjduit : pentru prima oară, știa acum cu certitudine că tatăl lui era mort. Zosia zări umbra acestei tristeți pe fața lui, îi strînse timid mîna, și Janek îi spuse, cu un glas a cărui amărăciune nu mai avea vîrstă și care purta urmele educației lui precoce și ale unei experiențe umane marcată de o maturitate din care iluziile pieriseră :

— Dobrański trebuia să adauge cîteva cuvinte la traducerea lui. Cînd spun ei că nimic important nu moare niciodată, tot ce vrea să însemne asta e că un om a murit sau că cineva e pe punctul de a fi ucis.

— Ești furios. Nu trebuie.

— Nu sînt furios, Zosia, dar am ajuns, în fine, să înțeleg. Ne-au dat la o școală bună și eu am fost întotdeauna un elev bun. Ni s-a dat o educație faimoasă. Ți-aduci aminte de Tadek Chmura ? El numea asta „educație europeană". N-am înțeles atunci, eram prea tînăr. Și apoi, el știa că va muri, și punea ironie în toate. Dar, acum, am înțeles. Avea dreptate. Această educație europeană, de care vorbea atît de batjocoritor, e atunci cînd îți împușcă tatăl, sau cînd tu însuți ucizi pe cineva în numele unui lucru important, sau cînd crăpi de foame, sau cînd razi de pe fața pămîntului un oraș. Îți spun, am fost la o școală bună, tu și cu mine, am fost cu adevărat educați.

Zosia își trase mîna ușor.

— Tu nu mă mai iubești.

— Cum poți să spui asta ? De ce ?

— Pentru că ești nefericit. Cînd iubești pe cineva, nimic nu te poate face nefericit. Vezi! am învățat și eu cîte ceva.

Janek avea acum cincisprezece ani. Cînd mergea cu „verzii" prin pădurea înzăpezită, cu pistolul-mitralieră în mînă, sau cînd ducea în spate, spre vreun post avansat, bastoanele de dinamită ascunse printre crengi, cînd privea gînditor pastila de cianură pe care o avea la el în permanență, ca toți partizanii, simțea că nu i-au mai rămas, într-adevăr, decît foarte puține lucruri de învățat și că era, cu toată vîrsta lui fragedă, un om instruit. Aștepta cu înfrigurare un prilej de a dovedi că-și învățase lecția și că era egal cu ceilalți, cu care împărțea traiul și primejdiile, dar care continuau să-l trateze uneori cu un pic de superioritate, ca și cum ar mai fi fost un copil. Iar pulsul libertății, această bătaie tainică și adîncă ce urca, din ce în ce mai puternică, din ce în ce mai vie, din toate colțurile Europei, și ale cărei ecouri ajungeau pînă și în această pădure pierdută, îl făcea să viseze la isprăvi eroice, la fapte vitejești, care l-ar face pe partizanul Nadejda să fie mîndru de cel mai tînăr recrut al său.

Un detașament de zece *Feldgrau* ocupa o casă dărăpănată de pe malul Wilejkăi : era unul din numeroasele posturi de control și supraveghere instalate de inamic în jurul pădurii, în efortul lui zadarnic de a o ține sub mînă și de a-i izola pe partizani de lumea exterioară.

Fluviul era acoperit de o gheață groasă, și nemții măturaseră zăpada de pe ea și improvi-

zaseră un patinoar unde erau văzuți adesea zbenguindu-se, cu strigăte vesele și hohote de rîs.

Janek își pregăti planul amănunțit, fără să spună nimic partizanilor. Începu să traverseze fluviul, de cîteva ori pe săptămînă, purtînd niște poveri în spate. Ieșea pe furiș din pădure, la un kilometru mai jos de post, urca apoi pe fluviu în sus, se prezenta la control, ca și cum ar fi venit dinspre Wierki, și cerea voie să adune lemne de foc, pe celălalt mal, unde începea pădurea. Niței mai tîrziu, traversa fluviul înapoi, aplecat sub povara de vreascuri, pe care o lăsa să cadă, uneori, de pe umeri, la marginea patinoarului, ca să mai răsufle, chipurile, un pic, și se uita la zbenguiala sportivă a *Feldgrau*-ilor cu un aer invidios. Pînă la urmă, soldații îl chemară pe băiat să vie să se distreze cu ei. Îi împrumutară niște patine și se arătară foarte drăguți cu el, invitîndu-l înăuntru, în postul de control, și oferindu-i cafea și ciocolată.

Feldgrau-ii se simțeau izolați de lume și se plictiseau ; îl adoptară foarte repede pe micul polonez, care nu le arăta nici o ostilitate și se lăsa domesticit atît de ușor. Îi arătau fotografii cu nevestele lor, cu copiii, cu logodnicele, cu cîinii lor. Cîteodată, cînd se afla printre ei, ascultîndu-le rîsetele, privindu-le fețele tinere și mîncînd din rațiile lor, Janek se simțea cuprins de remușcări și inima i se strîngea ; trebuia să facă un efort de imaginație ca să-și aducă aminte că acești tineri erau niște dușmani de moarte.

Într-o zi, strecură cîteva bastonașe de dinamită printre vreascuri, încărcă povara pe umeri

și o luă spre fluviul înghețat. Era foarte frig, *Feldgrau*-ii stăteau înăuntru, fără îndoială tolăniți în jurul focului ; hornul fumega vesel. Un singur soldat era pe gheață, învățînd să patineze. Se ținea foarte prost pe picioare, cădea tot timpul în mijlocul cercului de gheață și rîdea din toată inima de stîngăcia lui.

Soldații îl primiră pe Janek ca pe-un vechi prieten ; unii dintre ei beau cafea, jucau cărți, alții dormeau. Janek își lăsă povara într-un colț, bău ceașca de cafea fierbinte pe care i-o oferiră, mîncă o tabletă de ciocolată, apoi împrumută o pereche de patine. Nu-i era deloc frică, abia dacă inima îi bătea un pic mai repede ca de obicei. Ceea ce-l preocupa era gîndul la toate bunătățile pe care le vedea în jur și care aveau să fie, fără îndoială, distruse și ele odată cu restul : toate tabletele astea de ciocolată, cafeaua, zahărul, cutiile de conserve. I-ar fi plăcut nespus să poată recupera toate rațiile astea și să i le ducă Zosiei, mai ales ciocolata.

Declanșă detonatorul în buzunar, îl strecură printre vreascuri și bastonașele de dinamită și plecă să patineze. Încercă să se depărteze cît mai mult de post, dar gheața de dincolo de marginea patinoarului era neregulată, cu gloduri, astfel că trebui să rămînă primejdios de aproape de casă, al cărei horn continua să fumege liniștit. Soldatul făcea mari eforturi să se țină drept pe patine, dar, de fiecare dată cînd făcea vreo mișcare, cădea imediat, înjurînd și rîzînd. Între ei și casă nu părea să fie mai mult de cincizeci de metri. Timpul trecea încet și Janek începea să se întrebe dacă nu cumva

mecanismul detonatorului era defect, cînd izbucni în sfîrșit explozia. Primi o izbitură în piept și fu azvîrlit pe spate, dar se ridică imediat.

Feldgrau-ul fusese și el răsturnat de suflul exploziei și rămăsese așezat pe gheață, cu gura căscată, cu ochii mari și ficși, uitîndu-se, cu o expresie de totală uluire, la ruinele din care se ridicau nori negri de fum. Era un flăcău solid, bine clădit, foarte blond, cu obrajii trandafirii și ochii albaștri. Încercă să se ridice, dar nu reuși și căzu de două ori înainte de a izbuti să rămînă în picioare pe patine. Încercă apoi, cu mișcările unuia care se îneacă, să înainteze pe patine spre mal, căzu și se ridică încă o dată, și abia atunci observă revolverul din mîna lui Janek. Rămase împietrit, cu figura bîntuită de expresii contradictorii, între care, refuzul de a crede ceea ce vedea cu ochii făcea loc încet groazei și unei disperări de animal încolțit ; își luă, în sfîrșit, ochii de pe armă și încercă să fugă, dar se prăbuși imediat. Janek era foarte sigur pe patine ; începu să descrie un cerc în jurul *Feldgrau*-ului, ținînd în mînă revolverul pe care i-l dăduse tatăl lui. Era un browning de calibru mic și trebuia, deci, să vină foarte aproape ca să poată ochi bine. Din fericire, *Feldgrau*-ul era incapabil să se apere sau să fugă ; în timp ce Janek se rotea încet în jurul lui, apropiindu-se cu fiecare tur, rămase așezat, rotindu-se și el pe fund, încercînd să rămînă mereu cu fața la Janek ; mai făcu apoi încă o încercare să se ridice, ca să fugă, dar căzu pe spate, cu brațele în cruce, cu picioarele de-

părtate, ca o insectă răsturnată. După asta, păru să se resemneze, se ridică și rămase așezat, așteptînd împușcătura și uitîndu-se cu tristețe la revolverul din mîna lui Janek. Cînd Janek se roti ultima oară, venind foarte aproape, la vreo doi metri de el, tînărul soldat își lăsă capul în jos și așteptă. N-avea pe el bluza militară, ci doar un pulover gros și un fular în culori vii, și n-avea cîtuși de puțin înfățișarea unui soldat, așa cum rămînea așezat, acolo, cu capul aplecat, cu părul foarte blond în bătaia luminii, ținîndu-și mîinile în jurul genunchilor. Cînd se opri, în fine, și ridică pistolul, Janek avu deodată impresia că avea să ucidă un simplu sportiv, în dificultate, pe un patinoar. Dar o făcu, totuși, fără să ezite. Alergă apoi pe patine pînă la mal, și le scoase, și începu să scormonească prin ruinele casei. Cerul îi fu binevoitor : găsi toată ciocolata intactă — vreo sută de tablete — un sac de zahăr. Mai izbuti să recupereze și din cafea și aproape toate cutiile de conserve, mai ales cele de pește afumat. Traversă fluviul de mai multe ori, îngropînd în zăpadă, sub primul rînd de arbori din marginea pădurii, tot ce nu putea să ia cu el. Încărcă apoi pe umeri un sac plin și o luă spre adîncurile pădurii albe și tăcute, unde doar țipetele corbilor răzbăteau din cînd în cînd. Simțea că, în sfîrșit, încetase de a mai fi un copil ; că devenise un adevărat bărbat, un partizan îndemînatic și hotărît, care știa să ducă la bun sfîrșit o sarcină patriotică și să ucidă asemenea celor mai buni luptători pentru libertate. Dar acest sentiment de exaltare și mulțumire bărbătească nu dură mult.

Îi trebuiră cinci ore de mers pînă să ajungă la locul dintre mlaștini unde se ascundeau grupurile lui Krilenko, Dobrański și Hromada. Fără îndoială, sub efectul istovirii, sau prin reacție la încordarea nervoasă prin care trecuse, ceva se frînse deodată în el și, după ce povesti amănunțit isprava lui și lepădă sacul cu provizii la picioarele partizanilor, în loc să răspundă la întrebările lor însuflețite și să se bucure de ghionturile prietenești și de exclamațiile admirative, începu să plîngă, întîia oară de cînd se alăturase partizanilor, și inima i se umplu de o ură stranie, și privirile ascuțite pe care le arunca spre ei, printre lacrimi, erau aproape dușmănoase. În fața întrebărilor pline de uimire, nu putu decît să scuture din cap, și cînd tăcură, în fine, și-l lăsară singur, o luă pe Zosia de mînă și o trase afară.

Umblară încet pe puntea de lemn de deasupra mlaștinii înghețate și se opriră lîngă barca prinsă în gheață printre trestiile împietrite și, din tot ce-ar fi vrut să spună, din tot ce-ar fi vrut să strige, din toată indignarea care-l sufoca, nu-i rămase decît această frază, spusă cu o voce tremurătoare, cu un glas de copil :

— Eu vreau să fiu muzician, un mare compozitor. Aș vrea să cînt și să ascult muzică toată viața — toată viața...

Se uită la lumea înghețată din jur, unde nimic nu se mișca și unde totul părea osîndit pe vecie să nu se schimbe, să nu se deschidă, să nu reînvie, să nu înmugurească, să nu renască, pînă în noaptea timpurilor ; unde totul era osîndit să rămînă ca în ziua celei dintîi crime, osîndit

să ucidă şi să moară ; unde zarea era un trecut mereu reînceput ; unde viitorul nu era decît o armă nouă ; unde victoriile nu însemnau decît noi războaie ; unde dragostea era doar praf în ochi ; unde ura cuprindea inimile, aşa cum ţintuieşte gheaţa această barcă, cu vîslele sale desfăcute ca nişte braţe neputincioase ; iar mîna mică a Zosiei într-a lui nu mai era decît o minusculă şi îngheţată părticică din sloiul imens al lumii. Ea îl luă în braţe şi-l strînse la piept şi începu să plîngă, nu pentru că vreo tristeţe iremediabilă a lumii i-ar fi atins inima, ci pentru că el părea atît de trist şi de pierdut şi nu ştia cum să-l ajute.

Numai Dobrański înţelegea ce se întîmplă în inima adolescentului. A doua zi, dimineaţa, mergînd împreună prin trestii, ca să-i schimbe pe partizanii care făceau de gardă la marginea mlaştinii, îi spuse :

— Curînd se va sfîrşi. Poate la primăvară. Şi atunci, îţi jur, nu va mai fi ură, nu va mai fi omor. Ai să vezi. Pace, construirea unei lumi noi... Ai să vezi.

— Şedea pe gheaţă, zise Janek, cu patinele în picioare, cu fularul lui vesel în jurul gîtului — pe care cu siguranţă i-l făcuse mama lui sau logodnica — nu era mai în vîrstă ca tine. Nici măcar nu m-a privit. Acceptase, îşi lăsase doar capul în jos şi aştepta împuşcătura. Am ochit bine şi am tras.

— Nu puteai să faci nimic altceva, Janek. Greşeala e a lor. Ei au dezlănţuit toate grozăviile astea.

— Întotdeauna se găsește cineva să le dezlănțuie, spuse Janek cu mînie. Tadek Chmura avea dreptate. În Europa avem cele mai vechi catedrale, cele mai vechi și mai celebre universități, cele mai mari librării și, aici, în Europa, se poate căpăta cea mai bună educație — din toate colțurile lumii, se pare, vin oameni să învețe în Europa. Dar, la urma urmei, tot ce te învață această faimoasă educație europeană este cum să găsești curajul și bunele argumente, foarte valabile, foarte curate, ca să ucizi un om care nu ți-a făcut nimic și care șade acolo pe gheață, cu patinele în picioare, aplecînd capul și așteptînd împușcătura.

— Ai învățat multe, zise Dobrański trist.

Se opri în zăpada care le ajungea la genunchi. Începu să vorbească de libertate și de prietenie, de progres, de pace și de frăție, despre dragostea universală ; vorbea despre popoarele unite în munca și strădania unanimă de a descoperi, în fine, sensul și taina lumii ; vorbea de cultură, de artă, de muzică, de școli, de universități, de catedrale, despre cărți și despre frumos... De fapt, i se păru deodată lui Janek, Dobrański nu vorbea, ci cînta. Așa cum sta, acolo, în picioare, în mijlocul zăpezii, cu mantaua lui de piele, descheiată, peste bluza militară, cu centironul lui lat și umerii înguști, ochii îi străluceau de o nemărginită speranță și de o nemărginită bucurie, care-i iluminau toată fața ; cu brațele ridicate, gesticulînd fără încetare cu atîta însuflețire încît, prin contrast, nemișcarea țeapănă a arborilor înghețați care-l înconjurau i se părea lui Janek simbolul unei

batjocoritoare ostilități. Dobrański nu vorbea, ci cînta. Cînta, și toată puterea și frumusețea cîntecelor nemuritoare ale omenirii vibrau în glasul lui inspirat. Nu va mai fi niciodată război, americanii și rușii își vor uni frățește eforturile pentru a clădi o lume nouă și fericită, o lume din care spaima și frica vor fi pentru vecie izgonite. Toată Europa va fi liberă și unită ; va fi o renaștere spirituală mai rodnică și mai constructivă decît tot ce-a visat omul vreodată, în clipele lui cele mai inspirate...

Cîte privighetori, se gîndea Janek, au cîntat așa de-a lungul erelor, în noapte ? Cîte privighetori omenești, încrezătoare și inspirate, au murit cu această eternă și minunată cîntare pe buze ? Cîte altele vor mai muri încă, în îngheț și suferință, în dispreț, ură și singurătate, înainte ca făgăduiala vrăjitului lor glas să se împlinească ? Cîte secole încă ? Cîte nașteri și morți succesive ? Cîte rugăciuni și visuri, cîte privighetori ? Cîte lacrimi și cîntece, cîte glasuri în noapte ? Cîte privighetori ?

Janek n-avea decît cincisprezece ani, cu zece mai puțin decît prietenul lui, dar un elan cald, protector, aproape părintesc, îl împinse deodată către student ; se feri cu grijă să pară ironic ; se feri să ia un aer superior și înțelept. Se căzni să nu zîmbească, să nu ridice din umeri, să nu întrebe amar : cîte privighetori ?

Îi puse mîna pe umăr studentului și-i spuse blînd :

— Hai. Ne-așteaptă, trebuie să-și fi pierdut răbdarea.

EPILOG

Locotenentul Twardowki, din armata poloneză, face semn șoferului.

— Oprește. Restul drumului am să merg pe jos.

Pădurea se mișcă și murmură în lumină. E greu să te ferești de amintiri, să nu cauți în freamătul frunzelor semnul vreunei misterioase emoții, să nu te simți recunoscut și întîmpinat cu bucurie. Glasul lui Zborowski cel mare se ridică deodată deasupra murmurului pădurii : „Libertatea este fiica pădurilor. Aici, în ele, vine ea să se ascundă, ori de cîte ori îi merge rău."

— Să vă aștept aici, domnule locotenent ?

— Nu. Am să stau mai mult. Du-te și mănîncă și vino după două ceasuri.

Sînt ultimele zile ale lui Janek în uniformă : peste o lună, își va începe studiile la Academia de muzică din Varșovia. Ce bine e să auzi un soldat polonez spunîndu-ți „domnule locotenent", ce bine e să poți merge fără teamă pe un drum de pe care urma pașilor dușmani a pierit de multă vreme. Ce bine e, mai ales, să-ți simți în buzunar micul volum prețios, ca pe-o făgăduială împlinită !... Arborii sînt toți la locul

lor : ei nu mor atît de ușor. Cei care erau tineri s-au făcut mari, ca și el ; Janek recunoaște fiecare brad, fiecare tufiș ; pe scoarța aspră, ridurile sînt ca acelea de pe fețele unor prieteni care au îmbătrînit. Uite stejarul bătrîn, cu crengi părintești, cu trunchiul puternic, lîngă care căuta ocrotire un adolescent înspăimîntat. Nu s-a schimbat nici el, și crengile murmură și acum aceleași cuvinte, în graiul stejarilor. Dar Janek nu mai e atît de tînăr ca să le poată înțelege. Stejarii au și ei, cu siguranță, legendele lor eroice, baladele lor frumoase, poveștile copilăriei, pline de speranță și de făgăduieli minunate, iar cînd sînt doborîți, poate cred și ei că mor pentru o cauză nemuritoare și dreaptă și visează, căzînd, la cine știe ce pădure întru totul fericită care se va înălța într-o zi pe locurile unde-au pierit ei. Dacă inima omului n-ar exista, n-ar mai fi deznădejde pe pămînt.

Uite și locul unde, la cel dintîi zgomot îndepărtat al tunurilor eliberării, au atacat un avanpost german. Janek grăbește pasul și întoarce capul. Dar există fantome pe care nici lumina zilei nu izbutește să le alunge... Sergentul german, rănit în învălmășeală, zace în mijlocul drumului, iar Stanczyk, nebunul, se agită mormăind în jurul lui ca o muscă turbată. Ține un cuțit în mînă, și cei trei frați Zborowski trebuie să se zbată din răsputeri ca să-l împiedice să-și pună în fapt mania lui oribilă.

— Amîndouă ! Amîndouă ! urlă glasul lui disperat în pădure.

Neamțul își ține mîinile pe rană, dar fața nu exprimă decît groază. Se tînguie răgușit :

— *Menschenkinder, Menschenkinder ! Bitte, lassen Sie ihn nicht... Menschenkinder !* [1]

— Amîndouă ! răcnește Stanczyk. Lăsați-mă!

Cuprins de milă, Janek își scoase revolverul.

— *Ja,* bîlbîie neamțul, *gut ! gut !... schnell, bitte !* [2]

Toată viața o să-și amintească de zîmbetul de ușurare încremenit pe buzele mortului.

Pădurea devine mai deasă, glasul ei mai adînc ; ramurile îi ating fața cu blîndețe, prietenește. Uite, pinii se vor da acum la o parte și Czerw va apărea deodată în fața lui și va face cu ochiul, sau, poate, va auzi glasul batjocoritor al bătrînului Krilenko :

— Poți să vii cu noi, față palidă ! Fii binevenit în iglul nostru !

— Wigwam, șoptește fără voie locotenentul Jan Twardowski.

— Ce ?

— Wigwam, la Pieile Roșii. Iglu e la eschimoși.

Dar Czerw e mort, iar bătrînul ucrainean s-a întors la Riabinnikovo, unde populația, în frunte cu vechiul lui prieten, cazacul Bogoroditza, i-a făcut o primire călduroasă. „Bun venit tatălui învingătorului de la Stalingrad !“ scria pe pancartele purtate de copiii din sat ; dacă vreodată veți trece prin dugheana cizmarului Savieli Lvovici Krilenko, el vă va explica bucuros cum, mulțumită sfaturilor lui părintești și experienței

[1] Oameni, oameni ! Vă rog, nu-l lăsați... Oameni ! (Germ.)

[2] Da... bine ! bine !... repede, te rog ! (Germ.)

lui îndelungate, fiul său Dimitri reușise să elibereze cetatea eroică... Janek se oprește. Iată ascunzătoarea. Îi apare în față chipul trist al tatălui său, și-i aude vocea :

— Ai răbdare, Old Shatterhand. Pe Volga, oamenii se luptă pentru noi.

— Pentru noi ?

— Da. Pentru tine și pentru mine și pentru alte milioane de oameni.

Ceva se mișcă în tufiș. Nu e decît o veveriță, dar pentru o umbră e de-ajuns și acest mic zgomot ca să dispară.

„Noroc, Old Shatterhand", murmură vocea îndepărtată.

Janek privește ascunzătoarea. Pădurea a avut grijă de ea. Mușchiul și buruienile zvăpăiate au acoperit locul unde s-a născut fiul lui. Se gîndește la noaptea caldă de august și aude gemetele Zosiei. Îi vede fața scăldată în sudoare, ochii ei de mic animal chinuit. Mahorka e acolo: cu mînecile suflecate, se învîrtește mereu în jurul focului, pune apă la încălzit, pregătește scutecele : sînt niște scutece noi-nouțe pe care Mahorka le-a furat de la o fermă, cu riscul vieții, chiar în dimineața aceea.

— Se aude tunul, spune el. E semn bun... Copilul se va naște liber !

Janek simte mîna Zosiei frămîntîndu-se într-a sa.

— Pleacă ! poruncește Mahorka. Cînd o fi gata, o să te chem.

Janek iese din ascunzătoare și ascultă tunul prieten bubuind în depărtare. Și, deodată, țipătul tremurat care se înalță de sub pămînt, plînsetul slab, cel dintîi protest... „Gata!“ se gîndește el cu o nemărginită dragoste...

Dar toate astea sînt trecutul; bătrîna poartă ruginită nu va mai scîrțîi niciodată în țîțînile ei, copilul e la Wilno, cu mama lui, e acum un flăcău de trei ani, care se ține zdravăn pe picioare. Iar groapa s-a astupat, așa cum stă bine unui mormînt.

— Haide, Old Shatterhand, nu plînge.

— Nu plîng, spune locotenentul Twardowki, ștergîndu-și lacrimile. Dar era cel mai bun prieten al meu.

Lacrimile nu îndepărtează umbrele, ci le cheamă. Janek îl vede pe Dobrański întins pe iarbă, pe malul Wilejkăi, și aude tunul pe malul celălalt al apei.

— Nu vorbi. Păstrează-ți puterile. Uite-i, sînt la zece kilometri de-aici. Au cu ei doctori, ambulanțe. Te vor scăpa.

— Janek.

— Nu vorbi, te rog.

— Au ochit bine, javrele.

— Da. La asta se pricep. Ți-e rău?

— Da.

— Auzi tunul. Vor fi aici dintr-o clipă într-alta. Te vor îngriji. N-o să-ți mai fie rău.

— Nu voi mai fi aici.

— Taci. O să fii. Soarta ta e să fii aici, să-i primești.

— Nu. E păcat. E ca și cum ai vedea că ți se întinde o mînă prietenă și tu să n-o poți strînge.

— N-ar fi trebuit să ieși. Nimeni n-a ieșit. Nici Zborowski, nici Yankel. Nu mai erau decît cîteva ceasuri de așteptat. Și noi am așteptat trei ani.

— Am vrut să strîng mîna întinsă...

— Nu mai vorbi, te rog. Păstrează-ți puterile.

— Sînt... multe... tunuri... care bubuie... Asta e tot...

— În curînd va fi altceva.

— E-adevărat. Va fi muzică, vor fi cărți, pîine pentru toți și căldură frățească... Nu vor mai fi războaie. Nu va mai fi ură...

— Așa este.

Ochii îi surîdeau acum. Priveau spre cer. „O lume nouă... Unită în muncă, în bucurie."

Umerii pe care Janek îi ținea în brațe erau atît de înguști, iar sub bluza săracă inima abia mai bătea ; pentru puterea și frumusețea glasului, însă, părea să nu existe nici o limită. Privighetoarea cînta încă :

— Cred... Va fi altfel, de data asta... N-o vor mai lua iar de la capăt, niciodată... Mergem către lumină...

...Cîte privighetori ? Cîte cîntece încă, cîte cîntece frumoase ?

Un obuz trecu șuierînd pe deasupra pădurii. Chipul studentului era cu totul alb, dar ochii și buzele surîdeau încă :

— Janek.

— Sînt aici.

— Noi... am... cîștigat...

— Așa este.

— Nu va fi o... victorie... ca celelalte...

— Bineînțeles.
— Nimic important nu moare...
— Da, știu, cunosc...
Era să spună : cunosc cîntecul. Dar spuse doar :
— N-ajunge să știm.
— Nimic important... nu moare... Numai oamenii... și fluturii.
...Pe pămînt, lungi coloane de furnici mișună printre pietre. Milioane de furnici minuscule și preocupate, și fiecare crede în măreția sarcinii sale, în importanța supremă a firului de iarbă pe care-l tîrăsc atît de trudnic...
— Janek.
— Sînt aici. Nu te-am părăsit.
— N-am avut timp să-mi termin cartea.
— Ai s-o termini.
— Nu. Aș vrea s-o termini tu în locul meu.
— Ai s-o termini tu singur.
— Făgăduiește-mi...
— Îți făgăduiesc.
— Vorbește-le de foame și de ger, de speranță și de dragoste...
— Le voi vorbi.
— Aș vrea să fie mîndri de noi și să le fie rușine...
— Vor fi mîndri de ei și le va fi rușine de noi.
— Încearcă... Trebuie să afle și ei... Și trebuie să nu uite... Spune-le...
— Am să le spun tot.
Locotenentul Twardowski scoate din buzunar micul volum și-l depune pe pămînt, în calea furnicilor. E nevoie însă de altceva, de un alt lucru, ca să hotărăști furnicile să se abată din

drumul lor milenar. Ele se cațără pe obstacol și mișună, indiferente și grăbite, pe cuvintele amare scrise pe hîrtie cu litere mari negre : EDUCAȚIE EUROPEANĂ. Își tîrăsc cu încăpățînare poverile lor caraghioase. Ar trebui altceva decît o carte, ca să le silești să se îndepărteze de Calea lor, Calea pe care milioane de alte furnici o urmaseră înaintea lor, pe care milioane de furnici, înaintea acestora, o croiseră. De cîte milenii se trudesc ele astfel și cîte milenii vor mai trudi încă, această spiță ridicolă, tragică, neobosită ? Cîte noi catedrale vor mai clădi ca să se închine Dumnezeului lor care le-a dat șale atît de șubrede și povară atît de grea ? La ce bun să lupți și să te rogi, să speri și să crezi ? Lumea în care suferă și mor oamenii e la fel cu cea în care sufăr și mor furnicile : o lume crudă și de neînțeles, în care singurul lucru care contează e să porți mereu mai departe o povară absurdă, un fleac de pai, mereu mai departe, în sudoarea frunții, cu prețul unor lacrimi de sînge, mereu mai departe ! fără să te oprești vreodată ca să răsufli sau ca să te întrebi de ce... „Oamenii și fluturii...“

Lector : MARCEL ADERCA
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Tiraj 21.180 broşate. Bun de tipar : 19.03.74.
Coli tipar 8,25.

Tiparul executat sub comanda nr. 40 084 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii". Piaţa Scînteii nr. 1
Bucureşti
Republica Socialistă România

Editura UNIVERS

Scris în timpul războiului, cînd autorul lupta în aviația Franței libere, romanul lui Romain Gary a reprezentat un semnificativ moment din epoca dominată de război, concentrînd speranțele în victoria care se contura.

Groapa Bunei Speranțe, **povestea unui detașament de partizani care a acționat în Polonia invadată de trupele naziste, este expresia vitalității unei umanități torturate și aservite. Ediția de față este reeditarea traducerii apărute în 1945, revizuită și completată după ultima ediție franceză.**

Lei 6